

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK BİLİMDALI

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ
İLİŞKİLERİ 2005 - 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UĞUR GÜL

KOCAELİ 2015

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİMDALI

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ
İLİŞKİLERİ 2005 - 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: UĞUR GÜL

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. İRFAN KAYA ÜLGER

KOCAELİ 2015

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİ
2005 - 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Uğur GÜL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 17.06.2015/12

Jüri Başkanı : Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ayşegül GÖKALP KUTLU

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Serdar Örnek

KOCAELİ 2015

SUNUŞ

Çalışmamın karar aşamasında yol gösteren ve oluşumu sırasında desteğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER'e, akademik çalışmalarımı ve kariyerimi oluşturup yürütmem konusunda sonsuz destek veren sevgili hocalarım Yrd. Doç. Dr. Göknil ERBAŞ'a ve Yrd. Doç. Dr. Ayşegül GÖKALP KUTLU'ya, özellikle çalışmamın en sıkıntılı dönemlerinde benden maddi manevi desteğini esirgemeyen ve her daim arkamda duran Arda ERCAN - Bilge ERCAN hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca akademisyenliği bana sevdiren, bu yolda ilerlememi sağlayan ve bu kutsal görevi yerine getirebilmem için şevkle çalışmamı destekleyen tüm saygıdeğer bölüm hocalarıma minnettarım.

29/05/2015

UĞUR GÜL

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEORİK KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMALARI	5
1.1. Dış Politikayı Etkileyen Faktörler	5
1.1.1. İçsel Faktörler	5
1.1.2. Dışsal Faktörler	14
1.2. Karar Alma Modelleri	17
1.2.1. Rasyonel Politika Modeli	17
1.2.2. Bürokratik Süreç Modeli	19
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ	21
2.1.Realizm Temelinde Türk Dış Politikası	22
2.1.1. “Batıcılık” Ekseninde Türk Dış Politikası	24
2.1.2. “Statükoculuk” Ekseninde Türk Dış Politikası	28
3. 21. YÜZYILDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI	30
3.1. Türk Dış Politikasının Realizmden İdealizme Dönüşümü	31
3.2. Ahmet Davutoğlu’nun “Komşularla Sıfır Sorun” İdeali	34

II. BÖLÜM
TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE
MERKEZİ HÜKÜMET ÜZERİNDEN DİYALOG SÜRECİ
GERGİN DÖNEM 2005 - 2008

1. İŞGAL ÖNCESİ GELİŞMELER VE İŞGAL SONRASI IRAK'IN YENİ YAPISI	38
1.1. 1 Mart Tezkeresi Sürecinin Türkiye'ye ve Bölgeye Etkisi	38
1.2. Irak Geçici Yönetim Konseyi	46
1.3. 2005 Seçimleri ve Anayasa Referandumu Sonrası Federal Sistem	51
1.4. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi	56
2. TÜRKİYE'NİN YENİ IRAK POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ	62
2.1. Irak'ın Toprak Bütünlüğünün Korunması	62
2.2. PKK Sorunu	64
2.3. Irak Türkmenleri	67

III. BÖLÜM
TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE
DOĞRUDAN DİYALOG SÜRECİ
YUMUŞAMA DÖNEMİ 2008 - 2010

1. TÜRKİYE'NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE DİYALOG SÜRECİ	74
1.1. Irak Merkezi Yönetimi ile İlişkiler	76
1.2. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile Doğrudan Diyalog Kurulması	77
2. TÜRKİYE'NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE ARTAN İLİŞKİLERİ	84
2.1. Siyasi İlişkiler	85
2.2. Ekonomik ve Kültürel İlişkiler	86

IV. BÖLÜM
TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE
ZİRVE DÖNEMİ 2010 - 2013

1. TÜRKİYE’NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE YAKIN İLİŞKİLERİ_____	92
1.1. Siyasi İlişkiler_____	92
1.2. Ekonomik ve Kültürel İlişkiler_____	96
1.2.1. Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Yatırımları_____	98
1.2.2. Türkiye’nin Bölgesel Yönetim ile Enerji Alanındaki İşbirliği_____	102
2. AHMET DAVUTOĞLU’NUN 2012 YILI BÖLGESEL YÖNETİMİ ZİYARETİ_____	105
2.1. Ziyaretin Süreci ve Kapsamı_____	105
2.2. Ziyaretin Bölgedeki Etkileri_____	107
2.2.1. Irak Merkezi Hükümeti’ndeki Etkileri_____	108
2.2.2. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’ndeki Etkileri_____	109
2.2.3. Irak Türkmenleri Üzerindeki Etkileri_____	110
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME_____	112
BİBLİYOGRAFYA_____	119
EKLER_____	139
ÖZGEÇMİŞ_____	146

ÖZET

Türk dış politikasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2000'li yıllara kadar geçen sürede *Realist* dış politikayı benimsenmiş ve *Batıcılık - Statükoculuk* ekseninde bir yol izlenmiştir. Özellikle 3 Kasım 2002 genel seçimleriyle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Hükümeti sonrası Türk dış politikasında *Statükoculuk* ve içe kapanıklık dönemi sona ermiştir. *İdealizm* temelli *Proaktif* bir dış politika benimsenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Irak'ı işgalinin ardından Irak'ta 2005 yılında değişen anayasa ile yeni bir yönetim biçimi olarak federal devlet yapısı benimsenmiştir. 1 Mart Tezkeresi nedeniyle bölgeye müdahale edemeyen Türkiye özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne karşı milliyetçi tutumunu değiştirmek zorunda kalmış ve “Komşularla Sıfır Sorun” ideali kapsamında “Kazan - Kazan” stratejisini uygulamaya başlamıştır.

Bu tezdeki amaç Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin, ABD'nin 2003 yılı Irak işgalinden 2013 yılına kadar Türkiye'ye bakış açısı ve Türkiye'nin Kuzey Irak Kürtleri'ne olan yaklaşımındaki değişikliklerin, bölge ile olan ilişkilerini açıklamak ve bu ilişkilerin Türkiye - Irak ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi açısından önemini belirtmektir. “Türkiye'nin Dış Politikasının Parametreleri”nin yer aldığı birinci bölümüyle birlikte Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile olan ilişkiler “Gergin Dönem”, “Yumuşama Dönemi” ve “Zirve Dönem” olarak 4 ana bölümde işlenecektir. Irak Hükümeti - Türkiye - Irak Kürt Bölgesel Yönetimi arasında değişkenlik gösteren ilişkiler de ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Komşularla Sıfır Sorun, “Kazan - Kazan” Stratejisi, Ekonomik İşbirliği

ABSTRACT

In Turkish foreign policy, from the foundation of Turkish Republic to 2000's, Turkey has adopted Realist foreign policy and followed a “*Westernism*” and “*Status quo*” way. Especially, after Justice and Development Party Government which came into power on 3rd November, 2002 elections, the period of status quo and introversion was over. Instead, a *Proactive* foreign policy which is based on *Idealism*, has been adopted.

After the invasion of Iraq by United States of America (USA), a federal state structure was adopted in the country as a new regime in 2005. Turkey, because of March 1th Memorandum, couldn't interfere the region and had to change its nationalist attitude against Kurdistan Regional Government. So Turkey started to adopt “Win - Win” strategy with the idea of “Peace With The Neighbour Countries”.

The aim of this thesis is to explain Kurdistan Regional Government's perspective to Turkey from 2003 Iraq invasion by USA to 2013, Turkey's changing attitude to North Iraqi Kurds, the relations with the region and importance of these relations between Turkey - Iraq and Kurdistan Regional Government. With the first chapter including Turkey's foreign policy parameters, the relations with Kurdistan Regional Government will be analysed in 4 main chapters called “State of Tension”, “Moderation”, “Summitry Period”. Also, the changeable relations among Iraq Government - Turkey - Kurdistan Regional Government will be talked over.

Key Words: Kurdistan Regional Government, Peace With The Neighbour Countries, “Win - Win” Strategy, Economic Cooperation

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Amerika Birleşik Devletleri Merkezi İstihbarat Teşkilatı
GYK	: Geçici Yönetim Konseyi
İİDYK	: Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi
İKBY	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
ORHA	: Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq (Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu)
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Terörist Örgüt)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
T.P.A.O.	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPIC	: Turkish Petroleum International Company

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası Küresel Güç olarak tabir edilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ülke enerjisinin geleceğini güvence altına almak için dış politikasındaki önceliklerini enerji bölgelerini kontrolünü sağlamak olarak belirlemiştir. Özellikle Ortadoğu ve Avrasya bölgesinin ön plana çıktığı bu politik süreçte, 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin New York Eyaleti'nde bulunan Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri'ne düzenlenen terörist saldırılarıyla dünya kamuoyunda yaşanan büyük şok, yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir.

11 Eylül saldırıları sırasında, dönemin ABD başkanı George W. Bush, artık ülkesinin dış politika önceliğinin “Terörizmle Mücadele” olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde 12 Eylül 2001 tarihinde NATO Genel Sekreterliği'ni yürüten Lord George Robertson başkanlığında 19 ittifak ülkesinin büyükelçilerinin katıldığı toplantıda, NATO Antlaşması'nın 5.maddesinin hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Bu suretle NATO, kuruluş nedeni olan, ancak 52 yıllık tarihi boyunca hiç kullanılmayan “üyelerden birine yapılan saldırıyı, tüm üyelere yapılmış sayan” ilkesinden hareket ederek, terörist saldırıyı kendisine yapılmış saymıştır (Uçarol, 2008:1101) ve terörizmle mücadelede ABD ile ortak hareket etme kararı almıştır.

Düzenlenen terörist saldırıyı Afganistan'daki El-Kaide örgütünün üstlenmesi sonucu ABD Afganistan'a yönelik bir askeri operasyon hazırlıklarına başlamıştır. Dünya'da yeni dönem başlangıcı olarak sayılan bu saldırılar sonrası Amerika'nın dış politikası artık “Bush Doktrini” üzerine kurulmaya başlanmıştır.

11 Eylül olayları sonrası ABD'nin güvenlik vizyonundaki değişimlere bağlı olarak, Afganistan Operasyonu, “Şer Eksenini” (*Axis of Evil*) (Romero, 2011) açıklamaları ve Irak Operasyonu gerçekleştirilmiştir. Şer Eksenini açıklamaları ile

ABD Başkanı George W. Bush'un 29 Ocak 2002 tarihli Ulusun Birliği adlı konuşmasında Irak, İran ve Kuzey Kore ülkelerini bu eksen kapsamında tanımlamıştır. Bu tanımlamanın yapılmasında, ABD'nin bahsi geçen ülkelerle sorunlarının bitmemiş olması ve terör tehdidinin hissedilmesinin yanı sıra bu ülkelerin kitle imha silahları geliştirme çabaları etkili olmuştur. Bu açıklama Afganistan operasyonu sonrası yapılmıştır ve bir nevi de Irak işgalini meşru hale getirmiştir.

Afganistan'a düzenlenen askeri operasyon sonrasında Amerika Birleşik Devletleri için diğeri bir tehdit unsuru olarak belirlenen bölge petrol zengini Irak'tır. Saddam Hüseyin'in hüküm sürdüğü Irak, 11 Eylül Saldırıları sırasında devlet televizyonunda canlı yayınlanan saldırı görüntüleri önünde düzenlenen eğlencelerle dünya gündemine getirilmiştir. Terörle mücadele kapsamında yeni hedef haline getirilen Irak'ın, Birleşmiş Milletler Silah Denetçilerinden izinsiz olarak kimyasal ve biyolojik saldırı silahları ürettiği, elindeki bu kitle imha silahlarıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Ülkelerini tehdit ettiği iddiaları sık sık kamuoyunda dile getirilmiştir.

11 Eylül sonrası değışen güvenlik vizyonu ile ilgili son olarak ise değinilecek konu ABD'nin Irak operasyonu olmuştur. ABD'nin Irak politikası 11 Eylül öncesine kadar öncelikli amaçlar arasında sayılmamaktadır. 11 Eylül olayları neticesinde ABD'nin *Şer Ekseni* tanımında yaptığı gibi terör tehdidinden dolayı Irak politikası da etkilenmiştir. Irak operasyonu terörle mücadelenin yanında Saddam'la da mücadele etmeyi öngörmüştür. ABD, Irak'a yönelik askeri bir harekât için geri sayıma geçmiştir. 11 Eylül sonrası sürekli gündemde tutulan Irak konusunda sona yaklaşmıştır. Sonuç ne olursa olsun Irak ve Ortadoğu coğrafyasındaki dengeler üzerinde büyük değışiklikler yaşanacağı öngörülmüştür. 20. yüzyılda en büyük tehdit, kitle imha silahları ve terörist devletlerin bu silahları elde etmek için birbiriyle yarışmaları olmuştur. İran, Kuzey Kore, Libya, Suriye gibi terörizmin gelişim gösterdiği ülkelerin kitle imha silahları edinmekte oldukları iddia edilmiştir. Ancak bu ülkelerin, ABD halkının güvenliğine ve dünya istikrarına Saddam Hüseyin rejimindeki Irak'tan daha fazla tehlike oluşturmadığı görüşleri ülke kamuoyunda sık

sık gündeme getirilmiştir Tüm bu süreç içerisinde ABD Türkiye’yi dış politikada önemli bir karar alma durumunda bırakmıştır. Türkiye kritik yol ayrımına gelmiş ve dış politikasını kendi karar alma mekanizmalarını harekete geçirerek kısa sürede rasyonel bir adım atmak istemiştir. Ancak ABD ile yapılacak olan tezkere anlaşması TBMM’nin “Onaylamayı Uygun Bulma” denetimi oylaması sonucu iptal edilmiş, Türkiye’nin dış politikada önemli bir adım atması ve kendi güvenliğini sağlayabilmesi açısından hareket kabiliyetini kısıtlanmıştır. Tüm bu kısıtlanma Türk dış politikasının temelden değişim ve dönüşüm sürecine girmesini hızlandıran bir etken olmuştur. Irak’ın kuzeyinde değişen yapıya karşı Türkiye’nin mevcut politikasını sürdürememesi ve dış politika kararları açısından önemli değişiklikler yapmak zorunda kalmasına neden olmuştur.

Yaşanan dış politik değişim sürecinde iktidarda bulunan Ak Parti, hem Cumhurbaşkanlığı makamında hem de Bakanlar Kurulunda tam hakimiyet sağlamış olduğu için dış politika karar alma sürecinde önemli bir rol üstlenmiş ve Türk dış politikasının dönüşüm sürecinde temel aktör olmuştur. Tezdeki esas araştırma, değişen Türk dış politikası kapsamında Ak Parti’nin, dolayısıyla karar alma mekanizmalarından olan ana aktörünün, ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun da üzerinde durduğu “Komşularla Sıfır Sorun” ideali dahilinde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile iyileşen ilişkileri incelemektir.

Söz konusu tezde 11 Eylül saldırılarının Türkiye ve bölgeye yansımalarının da açıklayıcı bir şekilde anlatılması gerektiği için çalışmanın giriş kısmında bu konuya yer verilmiştir. Tez kapsamında Türkiye’nin yıllardır süregelen Irak politikasında, 1 Mart Süreci’nin olumsuz sonucu ile oluşan özerk Kürt Yönetimine karşı uyguladığı politika farklılıkları ele alınacaktır. Bölgesel Kürt Yönetimi’nin giderek güçlenmesi ve o dönemde artan PKK terör örgütü saldırıları sonrası Türkiye’nin Kürtleri muhatap olarak yeni politikaları hayata geçirmesi açıklanacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Türk dış politikasının oluşumu ve temel parametreleri ele alınacaktır. Cumhuriyetin kuruluşunun ardından uygulanan Realist dış politikada “Statükoculuk ve Batıcılık” ön plana çıkarken 21.

yüzyıla gelindiğinde Küresel konjonktür gereği “ İdealizm / Liberalizm” odaklı dış politikaya geçişten bahsedilecek ve Türk dış politikasında Ahmet Davutoğlu’nun “Komşularla sıfır sorun” yaklaşımı ele alınacaktır. Daha sonrasında ise ağırlıklı olarak Türkiye’nin Irak’taki 2005 anayasasının ardından bölgede anayasal hakları gereği otonomi hakkı elde eden Kürt Bölgesel Yönetimi, Türkiye’nin bu yönetime bakış açısı ve karşılıklı politik hamleler açıklanacaktır. İkinci Bölümde 1 Mart Tezkeresi süreci, bu sürecin sonucunda ne olduğu, kurulan Kürt Bölgesel Yönetimi’ni Türkiye’nin resmi olarak tanımaması, bölge üzerindeki politikaları ve ikili ilişkilerin karşılıklı restleşme şeklinde oluşması açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde ise 2008 yılında başlayan yumuşama dönemi ve karşılıklı resmi ilişkilerin başlamasıyla birlikte gerçekleşen olaylar açıklanacaktır. Özellikle siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde de Türkiye ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin yakın ilişki kurması ve bölgenin geleceğine yönelik sergiledikleri bazı ortak tutumlar yine ikinci bölümde olduğu gibi siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler çerçevesinde anlatılacaktır. Özellikle dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun 2012 yılında bölgeyi ziyaretinin, iki taraf arasındaki ilişkilere ve bu ziyaretin Irak’taki etkileriyle sonlandırılacaktır.

Türkiye’nin Bölgesel Yönetime karşı *İdealist / Liberal Dış Politika* kapsamında strateji değiştirmesi ve karşılıklı işbirliğiyle meydana gelecek olan bağımlılığın arttırılması ile özellikle “*kazan - kazan*” yaklaşımının ön plana çıkması üzerinde durulacaktır. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)’nin Türkiye için bir tehdit olmaktan çıkması ve yakın ilişkilerin kurulmasıyla Türkiye’nin bölge üzerindeki ağırlığı giderek artmıştır. Kürt yönetiminin ekonomisini Türkiye şekillendirmeye başlamıştır. Bu sayede ticarette dünyaya açılma imkanı bulan IKBY ekonomisini geliştirmeye çabalarken Türkiye ile ilişkilerini de iyi tutmaya çalışmaktadır. Terörizmle mücadelede ve enerji alanında işbirliğinin gerçekleşmesiyle ikili ilişkilerdeki güven artmıştır. Bu durumdan iki taraf da siyasi, ekonomik ve kültürel olarak olumlu sonuçlar elde etmektedir.

I.BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEORİK KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. DIŞ POLİTİKA VE KARAR ALMA MEKANİZMALARI

Dış politika, devletlerin uluslararası sistem içerisinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla esas itibarıyla diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanabilir (Tayfur, 2010:73). Dış politika, uluslararası ilişkiler disiplininin sadece bir alt inceleme dalı olup, bir devletin diğer devlete ya da devlet gruplarına, bir bölgeye veya genel olarak uluslararası sisteme dönük eğilimleri ile ilgilidir (Bal, 2001:3). Dış politika, bir yandan bir sürecin ürettiği beklentiler, stratejiler, eylemler ve yönelimler olarak görülmekte, diğer yandan ise sürecin kendisi olarak ele alınmaktadır (Efegil, 2012:13). Dış politika, oldukça karışık resmi ve gayr-i resmi ilişkilerin, ittifakların, çatışmaların ve işbirliklerinin oluşturduğu bir sistem içerisinde olgunlaşmakta ve gelişmektedir (Bal, 2001:7).

1.1. Dış Politikada Karar Almayı Etkileyen Faktörler

1.1.1.İçsel Faktörler

Dış politikada karar alma süreci çeşitli faktörlere bağlıdır. İçsel faktörler önemli bir yer tutmaktadır. İçsel faktörler dediğimizde ise karar verici mercide bulunan liderin özellikleri, devletin sahip olduğu politik ideoloji, devletin ekonomik yapısı ve askeri gücü, bürokrasisi ve kamuoyu ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde incelenecek olan faktörlere liderin özellikleriyle başlanacaktır.

Dış politikada kararların alınmasında kişisel öğelerin yer almadığı salt kendi adına hareket eden devlet ya da hükümet aygıtı tarafından oluşturulduğu ve uygulandığı söylenemez. Tam aksine dış politikanın oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin karar alma sürecinde bireyin rolü azımsanmayacak kadar fazladır. Diğer bir ifadeyle karar alma süreci içinde yer alan bireyin, başta lider olmak üzere ülkelerinin dış politikaları üzerinde belli oranlarda etkilerde bulunmaktadır ve bazı değişikliklere neden olabilmektedirler (Sönmezoğlu, 1995:421). Dış politika karar alma sürecinde liderin önemli bir yeri bulunmaktadır. Karar alıcının konuya ilişkin bilgisi, bilgi düzeyi, sorun çözme yeteneği, deneyimi, karakter özellikleri, dini inancı, siyasi kültürü ve lider özellikleri belirleyici unsurlardır.

Dış politikanın karakterini belirleyen liderdir. Sonuçta, liderin sahip olduğu etki, çevresi tarafından kendisine sunulan sınırlamalara ve fırsatlara, liderin dış politikaya ilgisine ve karar verme sürecine dahil olmasına bağlıdır. Bu doğrultuda liderin karar verme tarzı veya bilgiyi ve etrafındaki insanı nasıl yönettiği konusu oldukça önemlidir. Bazı liderler, dış politika yapım sürecinde aktif olmayı, bazıları ise yetkilerini astlarına devretmeyi tercih etmektedir. Bazı liderler de görevi, bir amacı hayata geçirmek için kabul etmektedirler. Bu liderler uzlaşmaya yatkın değillerdir ve tavsiyelere daha az açıktırlar. Bazıları gücü elinde tutmayı sever. Bazıları ise tavsiyelere açıktır ve görüş birliği olmaksızın karar almayı tercih etmemektedir (Efegil, 2012: 218).

Liderin dışında önemli bir etken de devletin sahip olduğu ideoloji doğrultusunda dış politika kararları almasıdır. Türkiye örneği üzerinden gitmek gerekirse Türk dış politikasının şekillenmesinde, Türkiye'nin stratejik konumu, tarihi ve kültürel değerlerinin yanında, Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikadaki teori ve pratiğinin, büyük bir etkisi olmuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde ve cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemlerde, Atatürk, Türk dış politikasını yönetmek, kontrol etmekle kalmayıp, bu politikanın ideolojik çerçevesini de oluşturmuştur (Aydın, 2004). Cumhuriyeti kurduktan sonra, dönemin mevcut şartlarına göre Türk dış politikası ilkelerini ortaya koymuş, bu ilkeler dönemin dış politikasında tartışmasız

uygulanmış ve günümüz dış politikasında da, ulusal çıkarlar zemininde, bu ilkelerin çizgisi izlenmektedir.

Kemalist ideolojiye göre, Türkiye Cumhuriyeti içerde ve dışarıda tam bağımsız bir ulus devlet, modern Türk Milliyetçiliği özelliği taşıyan, çağdaş bir medeniyete ve pratik olarak realist bir dış politikaya sahip bir devlettir. Dış politikanın temelinde, Osmanlıcılık, Turancılık veya İslamcılık değil, Laiklik, Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Batıcılık ve Statükoculuk esastır. Bu ideolojiye göre ‘*yurtta barış dünyada barış*’ ilkesi doğrultusunda, iç ve dış barış, uyumun sağlanması, iç ve dış politikanın uyumlaştırılması, devletin ayakta kalabilmesi için Statükonun esas olması, çağdaşlaşma ve güvenlik faktörleri ön plana çıkmaktadır.

Kemalist ideoloji, anti-kapitalist bir ideoloji olmamakla beraber aksine, sisteme dâhil olmak amacı taşıyan bir ideolojidir. Fakat devletin kapitalist niteliği, emperyalizme karşı olmasına engel değildi. Vatanın kalkındırılması, uluslararası kapitalizmle değil, ülkeyi kalkındıracak ve ekonomiyi dışa karşı koruyacak (Oran, 2001:252) milli bir kapitalizm söz konusuydu.

Türk dış politikası genel çerçevede, komşularla iyi geçinmek üzerine kurulmuştur. Bu sebeple birtakım paktlar ve ittifaklara dâhil olunmuştur. Müdahalecilik karşıtı olan bu politikaya göre Türkiye, o dönemde barış antlaşmaları imzalamıştır. Bunlardan 1921’de imzalanmış olup, 1925’te SSCB ile yenilenmiş olan Moskova Antlaşması, 1930’da Yunanistan’la imzalanmış, Ankara Antlaşması, 1934’te dahil olunmuş, Bağdat Paktı ve 1937’de kurulan Sadabat Paktı, verilebilecek örnekler arasındadır. Kemalist ideoloji temelinde olan çağdaşlaşma ile benzer olan Batıcılık, müdahaleci olmayan tavır, laiklik ve barışçıl dış politika, Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana uygulanmış; Kemalist ideoloji ise, günümüz Türk dış politikasının da temellerini oluşturmuştur.

Dış politikayı belirleyen önemli unsurlarından biri olan ekonomik güç, politik kararların alınması ve uygulanması açısından siyasetçilere harekât alanı sağlar. Yüksek mali güce sahip olan ülkeler, sınırları ötesinde çıkar bölgelerinde söz sahibi olabilirler ve geliştirdikleri askerî güçleri sayesinde konumlarını koruyabilmektedirler. Ekonomik kapasitenin ülkenin dış politikasının potansiyel dayanağı olmasından dolayı, ekonomik, endüstriyel ve teknolojik açıdan gelişmiş olan ülkeler, çıkarlarını korumak, uluslararası mali dengeyi kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek için; sınırları dışında politik ve askerî olarak güçlerini göstermek durumundadırlar. (Coplin, 1974)

Ülkenin gereksinimi olan hammadde, enerji ve askerî donanım açısından dışa bağımlı olması, yeterli endüstriyel ve teknolojik güce sahip olmaması ve mali açıdan IMF ve diğer devletlere olan bağımlılığı, bağımsız politika üretmek açısından ülkeleri zor durumda bırakmaktadır. Ekonomik olarak bağımlı olan ülkeler çıkarlarını savunmak konusunda dayanak noktasından yoksundurlar. Çünkü bağımsız olmanın ilk şartı ekonomik bağımsızlıktır. Millî geliri yüksek olan ülkeler, dış politikada etkinliklerini sürdürmek için güçlü bir orduya sahip olmak durumundadırlar. Ülkeler ordularını sadece dış politika aracı olarak sıcak çatışmalarda kullanmazlar. Diplomasinin sonuç vermediği durumlarda ordularını savunma, caydırma, zorlama ve güç gösterisi amaçlarıyla da kullanmaktadırlar (Güvenç, 2004). Operasyonel dış politikalarda, ekonomi faktörü hem bir dış politika amacı hem de bir dış politika aracı olarak önemli bir yer tutmaktadır. (Sönmezoğlu, 1995:287)

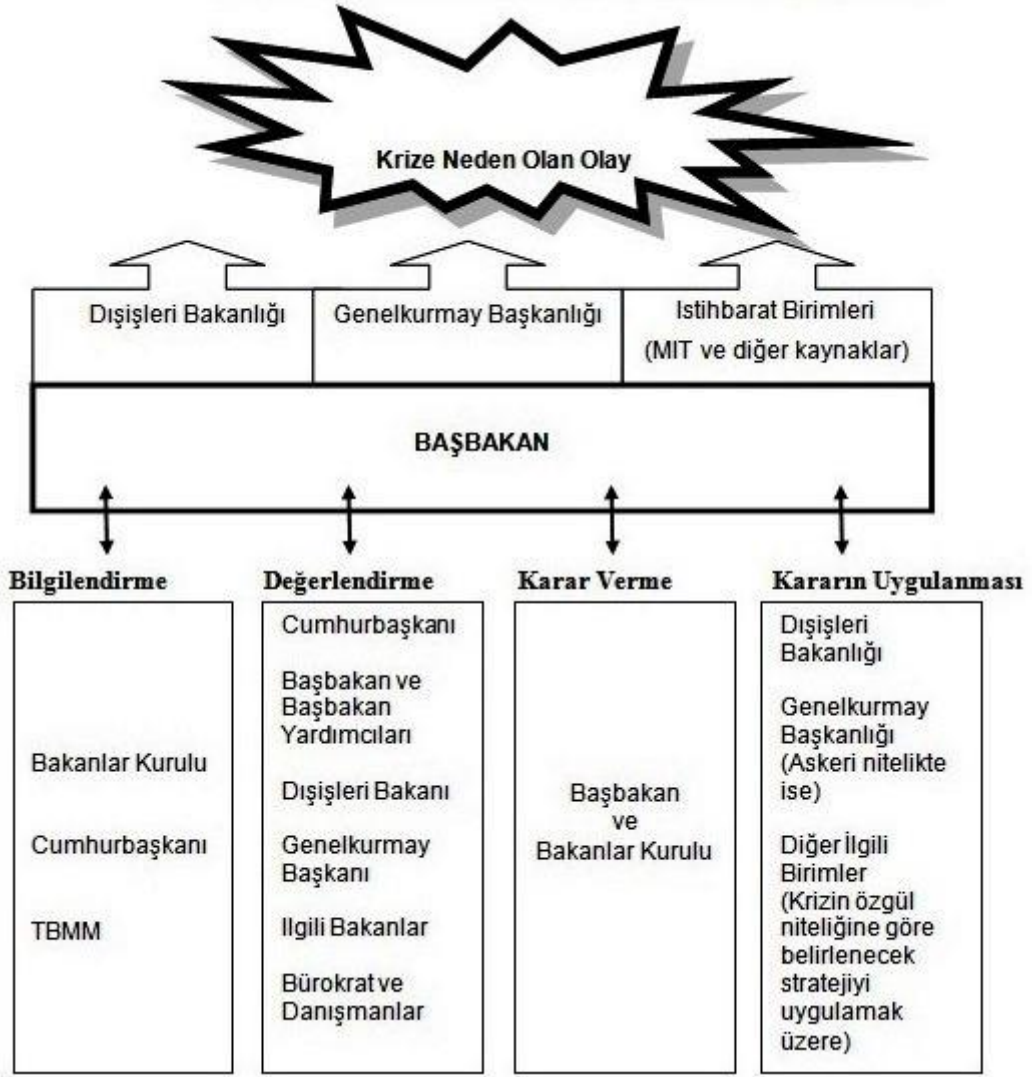
Dış politikada karar alma sürecinde önemli diğer bir unsur ise devletin hükümet şekli ve karar alma bürokrasisidir. Bürokrasinin en tepesinde yer alan Cumhurbaşkanı, anayasadan elde ettiği yetkilerle dış politika oluşumunda son karar vericilerden biridir. Ayrıca parlamento kapalıyken ya da tatildeyken, savaş ve seferberlik gibi acil durumlarda yasama - yürütme ve yargı güçlerini tek elde toplayabilme yetkisine sahiptir.

“Anayasanın ‘milletlerarası andlaşmaların’ onaylanmasıyla ilgili bir düzenleme yapan 90. maddesi, her ne kadar onay yetkisini yasama organına vermişse de, hem çok geniş bir istisna hükmü getirmiş, hem de TBMM’de çoğunluğa sahip hükümetlerin istemediği anlaşmaların gündeme alınmamasına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca, milletlerarası andlaşmaların TBMM Genel Kurulu’na sevk edildikten sonra, kabul edilmemesi son derece istisnai bir durumdur. Kaldı ki, gerek tek partili gerekse çok partili dönemde, ‘gizli’ statüsüne sokularak, hükümetler tarafından TBMM’nin gündemine dahi getirilmeyen çok sayıda milletlerarası andlaşma vardır. Aynı şekilde, savaş ilanı ve yabancı askeri kuvvetlerin Türkiye’ye, Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının da yurtdışına çıkmasında yetkiyi TBMM’ye veren 92. maddede de, asıl güç yürütmededir.” (Erhan, 2015:147)

Dış politika karar alma sürecinin esas gücünü elinde tutan yürütmenin bakanlar kurulu kısmının koordinatörlüğünü başbakan yürütmektedir. Parlamenter demokrasinin bir sonucu olarak dış politika karar alıcıları arasında kritik bir öneme sahip olan başbakanın yetkileri anayasanın 112. maddesi ile belirlenmiştir. Bu yetkiler gereğince dış politikanın ağırlıklı bir kısmını oluşturan savunma ve güvenliğin hükümetin genel işlerinden bağımsız tutulamayacağı göz önünde bulundurulursa dış politikada da karar mekanizmasının esas belirleyici unsuru olarak başbakan görülmektedir. Türkiye’nin dış politikaya ilişkin siyaseti ise anayasa ve yasalar çerçevesinde yetkili kurumlar tarafından idare edilmektedir. Fiili olarak ise son sözü yürütmenin başı yani başbakan söylemekle birlikte ulusal güvenlik, savunma gibi konular sayesinde askerin Türk dış politikasının yürütülmesinde önemli ağırlığı bulunmaktadır.

Karar alıcıların acil durumlarda hızlı karar almaları için esas koordinasyon yine başbakan tarafından sağlanmaktadır. Karar alma aşamasında, kriz ile ilgili bilgilendirme, değerlendirme, karar verme ve kararın uygulaması aşamaları aşağıdaki şemada gösterilmektedir.

Türk Dış Politikasında Kriz Anında Formel İşleyiş Düzeni

Kaynak: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2014/02/25/7454/turk-dis-politikasinda-kriz-yonetiminde-sivil-ve-askeri-burokrasinin-rolu>
Erişim Tarihi: 22 Haziran 2015

Türk siyasal hayatında ordunun yadsınamaz bir rolü vardır. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının asker kökenli olması, tarihten beri süre gelen ‘asker millet’ nitelemesinin toplumsal hayata sinmesi ve çok partili hayatın ilk denemesinin 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile sonuçlanması ve bu tarihten sonra periyodik bir şekilde her on yılda bir gelen askeri müdahaleler ordunun Türk siyasal ve toplumsal yaşamındaki ağırlığını arttırmıştır. Yaşanılan darbeler sonrası yapılan anayasalar politikacılara güvenilemeyeceği savından hareketle askerin devletin karar alma mekanizmasındaki yerini koruması gerektiği fikrinden hareket etmiştir. Bu mantık

askeri Milli Güvenlik Kurulu (MGK) gibi kurumlar aracılığıyla bir milli mesele alanı olarak gördüğü dış politika alanında da etkin hale getirmiştir.

MGK, Anayasa'nın 118. maddesinde, “*Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.*

Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağırılıp görüşleri alınabilir.

Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir.

Milli Güvenlik Kurulunun gündemi; Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanıca düzenlenir.

Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Milli Güvenlik Kurulu Başbakanın Başkanlığında toplanır.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenlenir.” (TBMM Resmi internet Sitesi) şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye’de iki koşul gelişme dış politika sürecinde belirleyici olmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası alanda her ne kadar eski öneminde olmasa da dış politikanın “milli” olduğu; “milli bir konsensüse” dayandığı ya da “partiler üstü bir mahiyet” arz ettiği şeklindeki söylem Türkiye gündeminde ki önemini korumaktadır. İkinci olarak, Türkiye’de ulusal güvenlik ile ülkeye yönelik askeri tehdidin caydırılması özdeş kavramlar olarak algılanmaktadır. Bu yüzden ülkeye yönelik tehdidin sadece askeri değil, siyasal, ekonomik, çevresel vb. boyutlarının da bulunacağını gözden kaçırıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla dış politika siyaset ötesi bir alan olarak tanılanmakta ya da algılanmakta, dış politikanın kendine özgü siyasal süreçler içinde oluşturulması gereği göz ardı edilmektedir. Bu durum, ulusal savunmadan sorumlu birincil kurum olarak Ordu’nun dış politika yapım sürecini bir “karar alıcı” gibi belirlemesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. (Özcan, 1994:295-296)

Dış politika karar alma aşamasında Parlamento ise kesin sonuçlar doğuracak olan uluslararası andlaşmaların yürürlüğe girmesi prosedürü içerisinde ‘Onaylamayı Uygun Bulma Kanunu’ ile denetleme anlamına gelebilecek bir yetkiye sahiptir. Bu durum yürütmenin elini dış politika karar alma sürecinde ve imzalanan uluslararası andlaşmalar bakımından parlamentoya karşı güçlendirmektedir. Ancak devlet güvenliği konusunda Anayasa’nın 117. maddesinde silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından ve milli güvenlikten Bakanlar Kurulu, TBMM’ye karşı sorumlu tutularak karar alma aşaması aslında karmaşık bir hale getirilmiştir. Ayrıca savunma ve güvenlik konusunda Cumhurbaşkanı ve MGK, Bakanlar Kurulu’ndan daha yetkili hale getirilmiştir. Bu durum başbakanın dış politikada karar alma alanını daraltmıştır.

Dışışleri Bakanlığının politika oluşturma ve karar alma durumu ise “8 Haziran 1984 tarih ve 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin ‘Dışışleri Bakanlığının Görev ve Yetkileri’ başlığını taşıyan 2.maddesindeki “ ‘a) Hükümetçe tayin ve tespit edilecek esaslara göre dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve Uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek. b) Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, tespit edilecek dış politikayı yürütmek ve koordine etmek...’ şeklindeki hükümle belirtilmiştir. Bu duruma göre Kanun Hükmündeki Kararname çerçevesinde, Dışışleri Bakanlığının Türk dış politikasının oluşum sürecindeki rolü uygulayıcı ve danışmanlık işlevlerinden ibaret olmaktadır.” (Gözen, 2000:158)

Anayasada dış politikanın nasıl ve kimler tarafından yürütüleceği açıkça tarif edilmiştir. Anlaşılacağı üzere dış politikanın yürütülmesinde en önemli görev bakanlar kurulu ve dışışleri bakanlığına düşmektedir. Dışışleri Bakanlığı günlük dış politikanın yürütülmesinden anayasaya göre sorumlu devlet organıdır. 1994 yılında yapılan son değişiklikleri birlikte 4009 sayılı kanun Dışışleri Bakanlığının kuruluş ve görevlerini düzenlemektedir.

20. yüzyılın başlarından itibaren dış politika analizlerine kamuoyu olgusu da dahil edilmeye başlanmış ve bu, ülkelerin demokratikleşmesi ve siyasal katılımın artmasına paralel olarak gelişme göstermiştir. (Arı, 2008:143-144) Dış politikaya ilişkin kamuoyunun dış politikanın yapılması ve uygulanmasında belirli derecede etkilere sahip olması, etkiyi yapan kamuoyunun kapasitesi, ülkenin sosyo-politik yapısı, etkinin hangi konular üzerinde yoğunlaştığı gibi faktörlere bağlıdır. (Sönmezoğlu, 1995:488)

Kamuoyu dendiğinde hangi nedenle olursa olsun dış politika ile ilgilenen, böylelikle de bu konuda bilgi sahibi olan, bu ilgi ve bilgi zemininde somut dış politika konularına dair düşünce ve kanaat oluşturarak bunları herhangi bir şekilde duyuran kişi, grup ya da kurumlar olarak anlaşılmaktadır. Kısaca dış politikanın kamuoyu, dış politika oluşum sürecine katılmak suretiyle dış politikanın oluşturulması ve uygulanmasına dair kararları az çok etkileme amaç, kapasite ve potansiyeline sahip olan ya da öyle olduğu varsayılan aktörlerdir. Bunlar da dış politikayla ilgilenen yazar, gazeteci, uzman gibi kişiler ve bunların düşünce ve kanaatlerini duyuran medya, dolaylı ya da doğrudan dış politika konusunda faaliyet gösteren vakıf dernek enstitü gibi grup veya kurumlar, dış politika konusuyla ilgilenmek durumunda olan siyasi partiler de bu aktörlerdendir. (Gönlübol, 1969:111)

Dış politika oluşum ve karar alma sürecinde doğrudan etken olmasa bile Kamuoyu, çeşitli baskı araçlarıyla yürütme erkindeki siyasileri etki altına almaya çalışarak belirli konularda tavsiyeci olarak bir uyarı mekanizması şeklinde görülebilir. Dış politika karar alma sürecini etkileyen iç faktörler önemli bir mekanizma oluşturmaktadırlar. Çok karmaşık bir yapı oluşturan ve karar alma sürecinde pek çok etkeni denkleme dahil etmek durumunda kalan yürütme erki, hem iç etkenleri hem de dış etkenleri iyi hesaplayarak dış politika çıktılarını oluşturmak zorundadır.

1.1.2. Dışsal Faktörler

Kenneth Waltz'un savunduğu Neo-realizm, devletlerin davranışlarını belirleyen en önemli unsur, uluslararası sistemdeki güç dağılımı olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre, devletler, uluslararası sistemdeki güçlerine bağlı olarak dış politikalarını belirleyecek, hatta ulusal çıkarlarını güç dağılımına göre tanımlayacaklardır. Neo-realistler açısından, dış çevredeki güç dağılımını hesaba katmadan dış politikayı planlayan karar vericinin başarısız olması kaçınılmazdır.

Liberaller ile Dünya Sistemi Teorisi'ni ortaya atan Immanuel Wallerstein gibi akademisyenler de, Neo-realistler gibi, dış politika üzerinde uluslararası sistemin etkisini kabul etmektedirler. Özellikle, artan karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme, bu görüşü fazla destekler sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Uluslararası toplum fikrini destekleyen Liberal kuram, bu anlamda, uluslararası örgütlere ve uluslararası hukuka büyük önem vermektedir. Ayrıca devletler farklı uluslararası sistemlerde farklı davranışlar ortaya koymaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, gücün yaklaşık olarak eşit bir şekilde dağılmış olduğu bir güç dengesi sisteminde devletlerin davranışları ve etkileşiminin aldığı biçin, iki kutuplu ve çok kutuplu sistemden farklılık göstermektedir. Sistemdeki sosyal birimler arasındaki ilişkiler, gücün dağılımını, siyasal birimlerin temel karakterlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların işleyiş biçimini dikkate alarak beş tür uluslararası sistem ortaya koyulmuştur. Bunlar sırasıyla: 1- Hiyerarşik sistemler, 2- güç dengesi sistemi, 3- gevşek iki kutuplu sistem, 4- sıkı iki kutuplu sistem, 5- çok kutuplu sistemdir. (Holsti, 2005)

Yukarıda da belirtilen sistem yapıları nedeniyle dış politikada karar alma süreçleri uluslararası ortamdaki sistemlere entegre bir şekilde oluşmaktadır. Sürekli değişken gösterebilen uluslararası sistem, dış politikadaki karar alma süreçlerini de değiştirmektedir. Değişmeyen faktör olarak coğrafya, ülkenin dünya üzerindeki konumu (stratejik bölgelere uzaklığı), komşuları, sınırlarının durumu, doğal

kaynakları, iklimi ve transit geçiş yolları üzerinde yer alması gibi özelliklerin dış politikaya yön vermesi açısından önemlidir. Dünya üzerinde eşit olarak dağılmayan doğal kaynaklar (petrol, su, vb.), dünyanın giderek artan doğal kaynak ihtiyaçları göz önüne alındığında dış politika için belirleyici bir faktördür.

lkeler için coğrafyanın diğer önemli bir etkeni sınırların yapısı, uzunluğu ve komşulardır. Sınır komşularının sayısı, güçleri ve aralarındaki czlemeyen sorunlar dikkate alındığında, ülkenin konumu önemli bir etkendir. sınır komşuları bağlamında Türkiye düşünüldüğünde, bulunduğu stratejik konumda yedi sorunlu komşu ülkeye sahip olması oldukça dezavantajdır. (Pearson ve Rochester, 1988) Milli gücün değişmeyen unsuru olarak coğrafya, ülkelerin dış politika çıktılarını doğrudan etkilemektedir. Coğrafyanın sadece avantaj sağlamadığı açıktır, avantajlarının yanında dezavantajlar getirmektedir.

Devletler, katıldıkları ittifaklar, ye oldukları örgütler veya ikili ilişkilerden doğan dev ve sorumluluklardan ötürü, Karar alma surecinde dışsal cvreyi de göz önüne almak zorundadır. Devletler, bu sistem içinde karar alırken Karar alma sureci içinde bir girdi oluşturabilir. İçinde bulundukları örgütler, dengeler ve diğer devletlerle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirildiği bilgi erişimin sınırının kaldırıldığı bir dünyada, karar alma sürecinde cvresel kısıtlayıcılarla da karşı karşıya kalmaktadır. (Arı, 2008:175)

Kreleşmenin bir sonucu olarak, dünya siyasetinde sadece devletler etkin değildir. Hatta ulus-üstü aktörler, devletlere nazaran daha fazla uluslararası düzeyde ilişkilerde bulunmaktadır. Ulus-st ilişkiler, devletlerin sınırlarını aşan karşılıklı etkileşimler, koalisyonlar ve temaslar, ulus-üstü aktörler ise, çok uluslu şirketler, ticari birlikler, siyasi partiler ve terörist gruplar gibi devlet dışı aktörler olarak tanımlanmaktadır. Ulus-st ilişkiler, merkezi yönetimler tarafından kontrol edilememektedir. Çünkü ulus-üstü aktörler, uluslararası düzeyde ilişkilerde

bulunabilmek için devletlerin desteğine veya aracılığına ihtiyaç duymamaktadır. Ancak, bu aktörlerin uluslararası çevreyi şekillendirme gücü de bulunmamaktadır.

Ulus-üstü aktörler, bölgesel, ideolojik-kültürel ve ekonomik olmak üzere üç farklı gruba ayrılmaktadır. Toprağa dayalı gruba, terörist gruplar, devlet-altı birimler; ideolojik gruba, siyasal partiler; kültürel gruba, medya, eğitimciler, bilim insanları, çevreci gruplar, insan hakları dernekleri; ekonomik gruba, çok uluslu şirketler, spor federasyonları, mafya ve suç grupları dâhil edilebilir. Uluslararası örgütler, ulusal ve uluslararası gündem maddelerini belirleyerek devletler üzerinde etkiye sahip olabilirler. Farklı sorun alanlarında çok taraflı işbirliği için farklı mekanizmalar sağlamaktadırlar. Ayrıca, örgüt, farklı sorun alanlarında etkilerini uygulayabilmek için, farklı devletlere imkânlar sunmaktadır. Örneğin, BM organlarında gündemlerin genişliği, farklı sorun alanlarını birbirleriyle ilişkilendirme için fırsatlar sağlamakta, bu da devletlere dış politika çıkarlarını koruma imkânı sunmaktadır.

Öte yandan uluslararası sisteminde, devletler, devletlerarası ilişkilerinde uluslararası hukuk kurallarına genel olarak uymaya gayret etmektedirler. Eğer bir ihlal söz konusu olursa bu ihlalde bulunduğu düşünülen devletin yetkilileri, ya eylemlerinin bir ihlal olmadığını göstermeye çalışırlar ya da davranışının meşru olduğunu gösterme arayışı içerisinde olurlar. Sonuçta, devletler, uluslararası hukuku açıkça ihlal eder görünmekten sakınırlar. Ancak, uluslararası hukuk normları yoruma açıktır. Devletler, kendi davranışlarını meşrulaştırmak için kendi çıkarlarına uygun uluslararası hukuk kurallarını seçip yorumlamaktadırlar. Uluslararası hukukun diğer bir rolü ise, devletler arasındaki ilişkilerde belirsizliği ortadan kaldırmasıdır. Devletler, karşılıklı ilkesini düşünerek, belli durumlar karşısında, kendisinin ve diğer devletlerin nasıl davranması gerektiğini bilmektedirler. Bu durum ise dış politika karar alıcılarının, karar alma sürecinde hukuki güvencelere dayanarak üzerlerindeki baskının azalmasına yardımcı olmaktadır.

1.2. Karar Alma Modelleri

Dış politika karar alma sürecinde, politika yapıcılarının uyguladıkları belli başlı modeller söz konusudur. Bu modeller şu şekilde sıralanabilir:

- Rasyonel Politika Modeli
- Kurumsal Süreç Modeli
- Bürokratik Süreç Modeli
- Yavaş Adımlarla İlerleme Modeli
- Küçük Gruplarla Karar Verme Modeli
- Rastgele Yürüme Modeli
- Standart Uygulamalar Modeli
- Şelale Modeli

Bu modeller devletin dış politika karar alma sürecinde, karar alıcıları etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin gösterdiği değişkenliğe göre çeşitli zamanlarda çeşitli şekillerde uygulanan karar alma modelleridir. Türk dış politikasına bakıldığında devletin kuruluş döneminden itibaren uygulanan dış politik kuramlar gereği ve dış politika karar alıcılarını etkileyen içsel ve dışsal faktörler göz önüne alındığında temel olarak birlikte uygulanan iki ana model ön plana çıkmaktadır. Bu modeller “*Rasyonel Karar Alma Modeli*” ve “*Bürokratik Süreç Modeli*”dir.

1.2.1. Rasyonel Karar Alma Modeli

Karar alıcıların, devlet adına kararlar alırken rasyonel davrandıklarını varsayan bu model, Graham Allison’un modellerinden biridir. Bu modelde karar alıcılar kendileri için en faydalı, hesaplı olan kararı düşünerek hareket etmektedirler. Bunun için ise ilk olarak mevcut durumdaki hedefler/amaçlar sınıflandırılmakta, daha sonra onları önemlerine göre sıralanmakta, sonra hedefleri gerçekleştirmek uygun seçenekleri listelenmekte, ardından bu seçeneklerin getireceği olumlu ya da olumsuz sonuçları araştırılmakta ve son olarak en iyi sonucu verecek olan seçenek seçilmektedir. (Goldstein, 1952:166)

Rasyonalite diğ er bir anlamı ile ussallık; karar verme durumu ile karşılaşan kişi veya örgütün, elde ettiği bilgilerle, belirlediği seçenekler içerisinde kendisine en az zararı verirken maksimum faydayı sağlayacak çıktıyı elde etmek için, en uygun alternatifi tercih etmesidir. Maksimum fayda, en az maliyetli girdileri kullanarak, en fazla değerin çıktı olarak elde edilmeye çalışılmasıdır. (Onaran, 1971)  ıktı ise, karar vericinin kontrolü ve seçimi ile uygulanan alternatifin neticesinde ortaya çıkan sonuçtur. “Rasyonel Modelde temel aktör olan devlet, stratejik sorunları hesap ederek, belirlenmiş hedeflere iyice tasarlanmış eylemlerle ulaşmaya çalışır. Yani, devlet, çıkarlarını maksimum kılar ve stratejik sorunlara mantıklı çözümler getirir.” (Arı, 2008:538)

Karar alıcıların sahip olduğu rasyonalite aslında objektif bir rasyonaliteden çok sübjektif bir rasyonalitedir. Karar alıcının rasyonel davranacağı beklenmekle beraber, çoğu kez bu rasyonel olma durumu çeşitli sebeplerden dolayı gerçekleşememektedir. Bu sebepler arasında hakkında karar alınması gereken sorunun, içinde bulunduğu yapının koşullarından etkilenmesi sayılabileceği gibi, buna bir ülkedeki i  siyasal yapı, karar alıcının psikolojik durumu ve kişisel özellikleri de eklenebilir. Söz konusu türden faktörler alınması gereken kararı rasyonellikten uzaklaştırabilmektedir. Ayrıca karar alma pozisyonundaki çeşitli bireyler ve organizasyonların kendi önceliklerine göre hareket etme isteği ve buna yönelik davranışları da rasyonel bir kararın alınması yönünden ciddi engeller doğurabilmektedir.

Realist bakış açısıyla geliştirilen “Rasyonel Politika Modeli”, karar verici olarak uluslararası ortamda ülkeyi tek aktör olarak kabul etmiştir. Bu teoriye göre, devlet adına karar veren kişiler rasyonel davranmaktadır. Ancak Küba Krizi esnasında deneysel olarak uygulanan model, uluslararası ortamı, ülke içerisindeki bürokratik yapıyı göz ardı etmesinden dolayı yetersiz olarak değerlendirilmiştir. (Allison, 1999)

Rasyonel olmayı hedefleyen karar verici şu adımları izlemelidir:

- Problemin tanımı yapılmalı ve elde edilen bilgiler temel bir değerlendirmeye tabi tutulmalı,
- Başarıya ulaşmak için amaç veya amaçlar belirlenmeli (birden fazla amaç varsa amaçlar sıralanmalı),
- Bütün alternatifler düşünülmeli,
- Çıktıyı maksimum yapacak alternatif seçilmeli,
- Gerekli önlemler alınarak alternatif uygulamaya konulmalıdır.(Ünnü, 2014:104)

“Allison, modelin 2 açıdan sorunlu olduğunu ileri sürmüştür. Öncelikle hareketin tamamen rasyonel olduğu fikridir. Rasyonel hareketin gerekleri hiçbir zaman tam olarak karşılanmaz. Bunlar, en yüksek düzeye çıkarılacak değerler dizisinin tamamen belirlenmiş olmasını, karar alıcının elinde olan tüm olası eylemlerin bir tanımını ve her eylemin sonuçlarını tahmin etmemizi sağlayacak bir dizi algoritmayı kapsar. Böyle mükemmel bir bilgiye ne zamanında ne de sonradan karar alıcı ulaşabilir. Böylesi bir bilgi mesela bir satranç oyunu için tam olarak belirlenmiş bir karar ağacına eşit olabilir ki bu da hala en hızlı bilgisayar için bile uygulanması imkansız bir şeydir.” (Brown ve Ainley, 2006:64-65)

1.2.2. Bürokratik Süreç Modeli

Bürokrasi, hukuki otoritenin en üst aşaması olup politika oluşturma alanında yetkiler üzerinde uzmanlık, süreklilik sorumluluk gibi birçok avantaja sahiptir. Tarafsız ve bilimsel anlamda ilk defa Alman sosyolog Max Weber tarafından ortaya konmuştur. Bürokratik Politik Model de ilk defa 1950’lerde ele alınmış, “dış politikada ise Allison, Halperin, Destler, Galluci gibi yazarlar tarafından geliştirilip uygulanmıştır. Bu modelde tek bir aktörden ziyade pek çok aktörden- meclis, medya, dış isleri bakanı, devlet başkanı gibi- söz edilmektedir. Burada karar alıcılar, politika sürecinde birbirleriyle uyuşmakta ve uzlaşmaktadırlar. Kararların alınmasında etkili

olan birimler arasında, alınacak karara dair müzakereler yapılmaktadır. Bu modelde birimler arasında sıkı bir ilişki ve rekabet bulunmaktadır. Ayrıca hiyerarşik yapı da daha azdır. Bu rekabet ve ilişkiden ötürü, bireyler omuzlarına yüklenen sorumluluk nedeniyle, alınacak kararın yanlış olabilme olasılığından dolayı, genellikle meşruluğundan emin olmadıkları kararları vermekten kaçınmaktadırlar.” (Arı, 2011:560)

Bürokratik politik model Graham T. Allison’un tarafından ortaya atılan dış politikaya ilişkin bir diğer karar alma modelidir. Bu model, hükümet kararlarının bürokrasinin çeşitli kademelerinin çatışmaları ve pazarlıkları sonucunda alındığını savunmaktadır. Bürokratik politik modele göre karar almak için, karar alıcılar arasında pazarlık yapılmasının nedeni, karar alma organı içerisindeki değişik güç merkezlerinden kaynaklanmaktadır. Bu modelde herhangi bir hükümetin bir konuda aldığı karar, bu hükümet içinde hiyerarşik bir düzende yerleşmiş olan karar alıcılar arasındaki bir pazarlığın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu güç merkezleri arasındaki pazarlıklar, siyaset oyununda, karar alıcıların kendi yerlerini korumak ve kendilerine göre avantajlı gözüken özel çıkarlar sağlamak amaçlarıyla yapılmaktadır. Böylece karar, yüksek düzeyde değil, ancak aşağı düzeydeki kişi ve birimler arasındaki bir seri uzlaşmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. (Köni, 2001:98)

Bürokratik politika modelinde karar, belirlenen alternatifler arasından birinin seçilmesi işlemi ile oluşmamaktadır. Karar verme süreci içerisinde yer alan bireylerin amaçlarının temelinde ülke menfaatleri olsa da, yaşadıkları deneyimler, imaj ve inançları sorunlara farklı açılardan yaklaşımlarını sağlayacaktır. Bu nedenle karar, devlet kurumlarının en üst yöneticilerinin amaçları doğrultusunda pazarlık sonucunda oluşacaktır. (Allison ve Zelikow, 1999) Süreç içerisinde çeşitli kademelerde görev yapan bürokratların yer alması birçok bilginin toplanması açısından avantaj yaratırken, fazla ve gereksiz bilgilerin toplanması yanlış değerlendirmelere yol açarak kararı olumsuz yönde etkileyecektir.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ

Milli Mücadele Dönemi'nde ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde dış politikanın belirleyici unsuru Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Atatürk kendi kişisel liderlik özelliklerini dış politikada da uygulamaya koyarak “*Gerçekçi ve Pragmatist*” bir temel oluşturmuştur. (Şener, 2007:175) Lozan Antlaşması aşamasında tüm sorunların çözülemeyeceğinin anlaşılması ve Avrupa devletlerine karşı olumsuz imaj çizmemek için uzlaşılan maddeler üzerinden antlaşma imzalanmıştır. Çözülemeyen sorunlar ise daha sonraki döneme bırakılmıştır.

İlerleyen dönemde Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı için kutuplaşmalar baş gösterirken mevcut durumdan fayda sağlama çalışan Türkiye Lozan Antlaşmasında çözülemeyen bazı sorunları kendi lehine çözmeyi başarırken bazı sorunları da Musul örneğinde olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlandırmıştır. Atatürk'ün dış politikada özellikle pragmatist bir özellik göstermesi o dönem konjonktüründe belli alanlarda Türkiye'nin işine yaramıştır.

İç politikada seküler bir ulus-devlet inşa etmeye çalışan Atatürk, bunun yansımaları sonucu dış politikada da seküler bir tavır sergilemiştir. Atatürk ve sonrasındaki dönemde Türkiye'nin dış politikasına bakacak olursak özellikle Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan süre içerisinde temellerini Atatürk'ün attığı “Yurtta Barış, Dünya'da Barış” söylemiyle güç dengesi politikası uygulanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise *Realist* yaklaşım kapsamında “*Batıcılık ve Statükoculuk*” parametrelerinin hakim olduğu dış politika göze çarpmaktadır.

2.1. Realizm Temelinde Türk Dış Politikası

“Realizm” politik bir terimdir ve “güç politikaları” anlamına gelmektedir. Realizme göre insan doğuştan kötü ve günahkardır. İnsanlar güç elde etmeye ve diğer insanlara üstün gelmeye karşı sürekli şiddetli bir arzu içindedir. Devletler de insanlar gibidir. Birbirlerine karşı sürekli bir güç mücadelesi içindedirler ve çatışma kaçınılmazdır. Ayrıca Realizme göre uluslararası sistem anarşiktir. Devletlerin üzerinde onların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyebilecek bir üst yapı bulunmamaktadır. (Arı, 2008:109) Uluslararası aktör olarak devletlerin kendi güvenliklerini kendi başlarına garanti altına almaları mümkün değildir.

Realizmde devletler milli çıkarlarına göre hareket eden rasyonel aktörlerdir. “Bütün devletlerin temel hedefi, hayatta kalabilmektir. Bu hedef bütün liderlerin gözetmesi gereken en büyük milli çıkardır. Ekonomik refah gibi bütün diğer hedefler ‘alçak politika’ alanına aittir ve ikincil önemdedir. Devletlerinin güvenliğini sağlamak için liderler, tek tek eylemleri doğru ya da yanlış olarak değerlendirmek yerine, eylemleri sonuçlarıyla değerlendirecek ahlaki anlayışa sahip olmalıdırlar. Siyasi realistler için ahlaki bir evrensellik, ancak ahlak kurallarının belirli toplumlardaki somut şekilleri çerçevesinde mümkündür. Devletlerin karşılıklı var oluşları güç dengesinin olmasıyla sürecektir.” (Türküne, 2007:669)

Realist yaklaşıma göre dış politika devletlerin kendi milli çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla dış dünyaya karşı oluşturdukları eylemlerdir. Dış politikayı devletler planlamaktadır. Bu nedenle dış politika aslında devletler arası ilişkilerde geçerlidir. Bu düşünceden dolayı dış politika karar vericileri devlet adına hareket eden aktörlerdir. (Wolforth, 2008:31-48)

Milli çıkar kavramını, askeri ve ekonomik güç çerçevesinde tanımlayan realistler, milli güvenlik, devletin bekası, egemenlik, bağımsızlık gibi yüksek politika konularını, öncelikli konular olarak görmektedirler. Bu şekilde kendi güvenliklerini

ve bekalarını, kendi askeri ve ekonomik güçlerine dayanarak sağlamak zorunda olan devletler, güç dengesi, askeri ittifaklar gibi oluşumları da ortaya çıkarmak için çaba harcamaktadırlar. (Brown, 1997:69) Devletin bekasını sağlamak için gerekiyorsa diğer konular göz ardı edilebilir. Var oluş mücadelesi içerisinde devletler diğer devletlerin kendilerine karşı nasıl bir yaklaşım sergileyeceklerini bilemedikleri için güvensizlik ortamı yaşamaktadırlar. Bu güvensizlik ortamında daima var olabilmek için devletler güç kayıplarına karşı sürekli tetiktedirler. Bu durum karşıdaki devletlere karşı güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır ve bu eksiklik “güvenlik ikilemi” olarak adlandırılmaktadır. (Waltz, 1979:100)

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın ardından kurulan Türkiye’de dış politikada Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasından süregelen toprak kaybı korkusu ve yeni kurulan devletin bekası kaygısı ön plana çıkmıştır. “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” anlayışı realizm anlayışla bire bir örtüşmektedir. Parçalanmış imparatorluğun ardından hemen her sınır komşunu potansiyel bir düşman olarak algılayan Türkiye’de dış politikanın belirleyici unsuru bu beka kaygısı olmuştur.

Varlığını devam ettirmeye ve savaşlardan uzak kalma politikaları gütmeye başlayan Türkiye mümkün olduğunca uluslararası kuruluşlara üye olmaya ve askeri ittifaklara katılarak ortak düşmana ortak tavır prensibiyle hareket etmiştir. Mümkün olduğunca var olan düzenin korunması, dış politikada çok da aktif olmayan ve içe dönük politika uygulanmıştır. Türkiye’nin dış politikası, modernleşme aşamasında Batı’ya yaklaşma ve Soğuk Savaş nedeniyle statükonun korunması ekseninde oluşmuştur. Ön plana çıkan iki kavram *Batıcılık* ve *Statükoculuk* olarak yer almıştır.

2.1.1. “Batıcılık” Ekseninde Türk Dış Politikası

Türk dış politikasında, Osmanlı’nın Tanzimat Dönemi’nden itibaren başlayan batılılaşma süreci kurulan yeni devletle birlikte devam etmiştir. Batılılaşma, Türk devletinin ve toplumunun çağdaş Batı standartlarını ve değerlerini elde etme çabası olarak özetlenebilir. Atatürk’ün “muasır medeniyet seviyesine ulaşmak” şeklinde ortaya koyduğu batılılaşma hedefi ve ideali iki önemli nedene dayanmaktadır: Birincisi, Türk toplumunun modernleşme isteğidir. 19. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde kaydedilen ekonomik, sosyal, askeri, siyasi gelişme ve büyümenin Türk toplumu için cazip bir hedef haline gelmesidir. İkincisi ise, uluslararası sistemdeki güç dengesinin yarattığı zorunluluktur. Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıldan başlayarak ve giderek artan bir şekilde Avrupa’ya bağımlı hale gelmiştir. Önce askeri alanda, daha sonra ise ekonomik, mali, ticari, sosyal, kültürel ve siyasi alanda Batı sistemine bağımlı hale gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması, bu süreçteki en son aşamayı, yani siyasi anlamda Batılılaşma aşamasına varılmasını göstermektedir. (Gözen, 2009:47)

“Türkiye’nin dış politikasındaki ana özelliği, yani sürekli Batı’ya yönelişi anlamaya yardım edecek üç dizi etkenden ilki Atatürk’ün dış politika temelleri, ikincisi Türkiye’nin coğrafi konumu, uluslararası sistemdeki yeri ve bu özelliklerin yol açtığı güvensizlik duygusu, üçüncüsü ise ilk iki etkenin hazırladığı siyasal çerçeve içinde gelişen bir ekonominin gerektirdiği tercihler olarak sıralanmaktadır.” (Sander, 2000:72)

Türkiye’nin sahip olduğu jeopolitik konum Türk dış politikasının belirlenmesinde rol oynayan önemli bir faktördür. Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olması, Avrupa ile Asya kıtalarının birleştiği yerde köprü görevi görmesi, boğazların kontrolünü elinde bulundurması gibi unsurlar coğrafi açıdan avantajlar sunmaktadır. Öte yandan “cumhuriyetin kurucu kadrosu kendilerine tüm sosyal değerler açısından yönelim hedefi olarak koydukları Batı uygarlığı düzeyine

ulaşmayı da daima dikkate almışlar, bu hedefe ulaşma açısından bu uygarlığa ait devletler ile ilişkilere önem vermişler, hatta zaman zaman bu devletler ile sorunlar yaşadıklarında da ‘Batı’ya rağmen Batılılaşma’ türünden değişimleri ortaya atmışlardı. İşte II. Dünya Savaşı sonrasında bir an önce ABD ile ittifak bağlantısı kurabilmek, NATO’ya girebilmek için çaba sarf eden Türkiye böyle bir dış politika geleneğinden gelmekteydi.” (Sönmezoğlu, 2006:28)

II. Dünya Savaşı sonrasında “Türkiye dört tip ekonomik sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlardan ilki ekonomiyi ihracat mallarındaki yeni ve düşük fiyatlara göre ayarlamak, ikincisi beliren Sovyetler tehdidine karşı silahlı kuvvetlerini savaş dönemi düzeyinde tutarken, ekonomisini modernleştirmek ve yeni ekonomik faaliyet alanları açmaktır. Üçüncüsü savaş dışı bir devlet olarak savaşın yol açtığı yıkımı ve modern silahların yeteneklerini gördükten sonra, mümkün olabilecek her kaynaktan yararlanılarak modası geçmiş silahlarını modernleştirmek, dördüncüsü ise özellikle çok partili parlamenter demokratik yaşama geçtikten sonra, yeni sistemin tek şansı olarak görülen yeni endüstri projelerinin finansmanını sağlayacak ek ekonomik kaynakları yaratmak ya da bulmaktır.” (Sander, 2000:92)

Ekonomik sorunlarla birlikte Türkiye’nin Batı’ya yönelişinin en önemli nedeni Sovyetler Birliği (SSCB) tehdidi olmuştur. Türkiye, Almanya’ya son anda savaş ilan ederek San Francisco Konferansı’na çağırılmıştır. Fiilen savaşa katılmayan Türkiye, savaş sonunda dış politikada yalnızlığa itilmiştir. Sovyetler Birliği 19 Mart 1945’te, Türkiye’nin korkusunu haklı çıkaracak şekilde 1925 tarihli Türk - Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nı feshettiğini bildirerek bu antlaşmanın yeni şartlara uymadığını ve iyileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

7 Haziran 1945’te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov’un Büyükelçi Selim Sarper ile yaptığı görüşme önemli bir yer tutmaktadır. Bu görüşmede Molotov 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması’nın Sovyetler Birliği’nin zayıf olduğu bir dönemde imzalandığından sınırlarda değişiklik yapılmasını, Boğazların güvenliğinin

Türkiye ve SSCB'nin birlikte savunmasını ve Montreux Sözleşmesinin değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

SSCB'nin bu isteklerine karşılık Türkiye toprak ya da üs verilmesinin söz konusu olamayacağını ve Montreux Sözleşmesi'nin iki devlet arasındaki görüşmelerle değiştirilemeyeceği bildirilmiştir. Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nde Türkiye'nin doğusundaki Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesi konusunda kampanya düzenlenmiştir. Bu kampanya Türk - ABD yakınlaşmasında etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası kurulacak olan yeni dünya düzeni konusunda ABD ile SSCB arasında gerginlik giderek artmıştır. ABD, Türkiye'nin yanında olduğu izlenimini veren hamleler gerçekleştirmiş ve Nisan 1946'da Missouri zırhlısının Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini Türkiye'ye getirmesi önemli bir adım olmuştur. (Bozkurt, 2007:263)

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı ve Batıcılığın karşısında yer alan Sovyetler Birliği, Türk dış politikası karar vericileri için düşman haline gelinceye kadar önemli bir stratejik ortak olmuştur. Türk dış politika yapıcıları bu konuda ideolojik değil, oldukça pragmatik bir tavırla örnek ilişki içinde olduğu Sovyetler Birliği ile olan toprak anlaşmazlıklarını kendi dinamikleri ile çözmek yerine, arkasına daha güçlü Batı desteğini alarak çözme yoluna gitmiştir.

Atatürk döneminde de dış politikanın temelini oluşturan Batı bazlı bir dış politikanın benimsenmesi Sovyetler Birliği tehdidiyle birlikte devletin doğal refleksi haline gelmiştir. Soğuk Savaş süresince Batı ve Doğu bloklarının arasında kalan ve Batı Blok'u tarafından tampon bölge olarak kullanılan Türkiye, ekonomik yetersizlikle mücadele ederken ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı uyarınca verilen kredilerle az da olsa ekonomik rahatlama sağlamış ancak verilen bu krediler Türkiye'nin giderek Batı'ya ekonomik yönden bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. (Sönmezoğlu, 2006:29)

Soğuk Savaş döneminde Batı yanlısı politika izlemek durumunda kalan Türkiye, Sovyet tehdidine karşı Batı dünyasının oluşturduğu ittifak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne katılabilmek için Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Bu savaştaki başarısının ardından NATO'ya dahil edilen Türkiye, Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı eksenli politikalardan vazgeçmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte merkezi Batı olarak alan dış politika ekseninden çok yönlü dış politikaya geçiş aşamaları başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ortamın koşulları, Türkiye için yepyeni bir dünya düzeni yaratmıştır. Bu durumda Türk dış politikasına yön verecek yeni hedeflerin belirlenmesi, seçimlerin yapılması ve kararların alınması gerekmiştir. Dış ve iç koşullar göz önüne alınarak, Türk devlet adamları ülke çıkarlarının Batı ile yakınlaşmaktan, hatta askeri ittifak ilişkisine girmekten geçtiğine karar vermişlerdir. Bu anlayışla 1945'den başlayarak özellikle ABD ile dost olmanın yolları aranmıştır. Bu çabalarını Avrupa'da kurulmuş tüm siyasal ve ekonomik örgütlere katılarak da pekiştirmiştir. Yani hep batıcı olan Türkiye tercihini yine bu yönde kullanmıştır.

İlerleyen yıllarda da Batı yanlısı tutumunu pek değiştirmeyen Türk dış politika karar vericileri Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra özellikle Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu periyotta daha liberal bir dış politika benimsemeye başlamış ve 2000'li yıllara kadar dönüşüm düşük bir hızda ilerlemiştir. 2002 yılında Ak Parti hükümetinin iktidarı devralmasıyla birlikte katı Batı yanlısı politikadan çok yönlü bir dış politikaya geçilmesine rağmen Batı ile olan bağ hala kuvvetli bir şekilde sürmektedir.

2.1.2. “Statükoculuk” Ekseninde Türk Dış Politikası

Statüko kavramının kelime anlamına bakıldığında “status quo ante bellum” kavramından geldiği görülmektedir. Bu kavramda barış antlaşmalarının içinde yer alan ve işgal altındaki toprakların geri alınmasını ve savaştan önceki şartlara dönülmesini ifade eden bir içeriğe sahiptir. Statüko politikası ise güç dağılımını korumak ve sürdürmek anlamında bir savaş sonrası politikasıdır. Devletler genellikle savaş sonrası ortaya çıkan mevcut durumu ve dengeyi koruma amaçlı olarak antlaşmalar ve ittifaklar kurma yoluna giderler. Barış antlaşmalarının görünen amaçlarının altında da savaş sonunda ortaya çıkan yenilgi ve zaferin güçler dağılımında yol açtığı değişiklikleri hukuki terimlerle ifade etmek ve bu yolla istikrarı sağlama amacı yatmaktadır (Arı, 2001:228-229)

1923’te kurulan yeni Türk devletinin dış politikası da Osmanlı’nın 19. yüzyıldan gelen refleksleri gereği korumacı ve statükoyu sürdürme politikası benimsenmiştir. “Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana uluslararası sistemin etkili üyelerinden olduğundan, dış politikasında genellikle kararlı ve serüvenlerden uzak bir tutumun izleyicisi olmuştur.” (Sander, 2000:87) Statükoculuğun Türkiye uygulamasındaki anlamlarından ilki; mevcut sınırları koruma, bu sınırlardan memnun olma, sınırlarını değiştirmek istememe, bunun bir sonucu olarak da dış azınlıklarla ilgili *irredantizm* (Oran, 2006:46) politikası gütmeme anlamıdır. Statükoculuğun pek çok nedeni vardır: Öncelikle Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye’nin tehdit edilmedikçe dışa dönecek gücü bulunmamaktaydı. İçerde rejimin ve devletin sağlamlaşması gerekiyordu. Savaşın zararlarını gidermek, Batıcı reformlar yapmak, ayrıca süregelen Kürt ayaklanmalarını bastırmak gerekiyordu. İkinci olarak dışarıda bir Sovyet gerçeği mevcuttu ve Türk azınlıklar en fazla SSCB’nin sınırları içinde bulunmaktaydı. İttihat ve Terakki liderlerinin Osmanlı İmparatorluğunu batıran Pantürkizm politikalarının hemen ardından kurulan yeni Türk devletinin sadece Sovyetler açısından değil, genel politikası açısından da *irredantizm* politikasından uzak durmuştur.

Statüko siyaseti Atatürk'ün önderliğinde yürütülen Kurtuluş savaşından sonra belirgin şekilde görülmüştür. Kurtuluş Savaşı sırasında devletin kuruluş hedeflerini içeren Misak-ı Milli toprak bütünlüğü bakımından gerçekleştirilememiştir. Siyasi liderler tarafından, o günün koşulları göz önüne alındığında gelinen noktanın tatmin edici olduğu kabul edilmiş, bu durum Lozan'da siyasi anlamda tescil edilmiştir. Lozan temelindeki mevcut durumun korunması düşüncesi Türk dış politikasının temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" deyişi Cumhuriyetin dış politika çizgisini oluşturmuştur. Bu çizgi Montreux, Hatay, Kıbrıs örnekleri hesaba katılmazsa 2000'li yıllara kadar sürmüştür. (Sönmezoğlu, 2006:4) Milliyetçi duygularla kazanılan Kurtuluş Savaşı hemen ertesinde pragmatist ve gerçekçi bir politika getirmiştir. Atatürk'ten sonra Milli Şef kabul edilen İsmet İnönü de yine statükocu devlet anlayışını devam ettirmeyi uygun bulmuştur. Türk dış politikasının yakın geçmişi ve Soğuk Savaş itibariyle sürekliliğindeki önemli faktörlerden diğeri olarak, Rus tehdidini ve bu yöndeki algıyı dahil edilebilmektedir.

Türk dış politikasındaki statükocu uygulamanın bir başka anlamı; kurulu düzen içinde dengeleri sağlamak veya sürdürmek olmuştur. Bu durum iki farklı türden denge uygulamasına yol açmıştır. Birincisi; Batıcı politikaya rağmen Türkiye, jeostratejik konumunun gereği, Batı ile onun karşısındakiler arasında her zaman denge kurmaya çalışmıştır. İkincisi ise; yine jeostratejik konumundan dolayı Batı'yı oluşturan değerler arasında da bu dengeyi sağlamaya uğraşmıştır. (Oran, 2006:49) Türkiye her iki denge unsurunu da konjonktüre göre başarılı şekilde kullanmıştır. Özellikle de Atatürk döneminde ve II. Dünya Savaşı'nda Batıya karşı SSCB'den bu anlamda yararlanılmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise SSCB'nin kendisi Türkiye için önemli bir tehdit unsuru haline gelmesine rağmen bu dönemde de SSCB'nin denge unsuru olarak kullanılmasını zaman zaman görebilmektedir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve ABD'nin tek hakim güç olarak Dünya siyasetinde öncü olmasıyla birlikte Türk dış politikasında liberal etkiler görülmeye başlanmıştır. Değişen konjonktürle birlikte Türk dış politikasının da bir dönüşüme girdiği, potansiyel tehditler sebebiyle daha aktif ve çok boyutlu bir nitelik kazandığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'de yapılan 2002 genel seçimlerinin

ardından Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)'nin tek başına iktidara gelmesiyle birlikte dış politikada çeşitli girişimler yaşanmıştır. Statükoculuğun “Türkiye’nin uluslararası arenada hareket sahasını ve ufkunu daraltacağı ve Türkiye’yi dış politikada sıkıntılara sokacağı düşünüldüğünden Ak Parti iktidarları döneminde bu anlayıştan vazgeçmeye başlanmıştır. Statükoculuk anlayışı çerçevesinde takip edilen politikalar Türkiye’yi büyük ölçüde dünya ve bölge politikalarından izole etmiştir. Türkiye’yi inisiyatif almaktan korkan, reaksiyoncu, pasif ve her zaman başkalarının projeleri üzerinde konuşan, kendisi proje üretemeyen, yalnız bir ülke konumuna düşürmüştür.” (Şöhret, 2013:86)

Statükocu Türk dış politikasının ana unsurları; devletçilik, milliyetçilik, ülkesellik, egemenlik ve askeri gücün her şeyden önemli olduğu inancıdır. Güvenlik; refah ve ilerlemeyi sağlamanın ve sürdürmenin ön şartı olarak görülmüş, devletin mümkün olan en büyük askeri güce, toprağa ve atanmış bürokratlara sahip olması öncelikli görülmüştür. Böylece, dış politika yapıcılar başta yakın bölgemizde ve genel olarak da dünyada meydana gelen değişim ve farklılaşmaları, tehdit unsuru olarak görmüşler, karşılaşılan sorunları da bu açıdan değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda Irak’ta federasyon kurmayı amaçlayan Kürtlerin, Irak’ı bölmeyi amaçladıkları ve sonunda Türkiye’nin de bölünmesine yol açabileceği şüphesi ile tepki gösterilmiştir. Yine Irak’ın yeni bir düzene doğru değişim sürecinde atılan adımlar Türk dış politikasının statükocu felsefesi tarafından “düşmanca tutum” olarak algılanmıştır. (Gözen, 2006:3)

3. 21.YÜZYILDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Yirmi birinci yüzyılın henüz başlarında dünya konjonktürü oldukça değişmiş ve oldukça hareketli durumda bulunmaktaydı. Sadece ABD ve Türkiye’yi değil, bütün Dünya’yı derinden etkileyecek 11 Eylül saldırıları gerçekleşmiş ve ABD’nin katı güvenlikçi politikaları etkili olmaya başlamıştır. SSCB coğrafyasında çok sayıda etnik, dini ve bölgesel çatışmalar baş göstermiş, dünya yeni bir şekil almaya

başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası yaklaşık on yıllık ABD hegemonyası 11 Eylül saldırıları ile tartışmalı bir konuma gelmiş ve bu durum ABD'nin karşılıklı işbirliği anlayışı yerine, *Bush Doktrini* olarak adlandırılan ve “ya bizdensiniz ya da teröristlerden” anlayışı kapsamında özellikle Ortadoğu ve İslam dünyasıyla Batı dünyasını karşı karşıya getirerek “*Medeniyetler Çatışması*”¹ nın bir anlamda gerçekleşebileceği ortamı hazırlamıştır.

Böylesi bir dönemde ve bulunduğu coğrafik konum itibarıyla de çatışma bölgelerine çok yakın olan Türkiye 1990'lar boyunca devam eden zayıf koalisyon hükümetleri 2000'lerin başına kadar sürmüş ve büyük bir ekonomik krizle bu zayıflıklar zirveye ulaşmıştır. Bu konjonktür içinde yer alan Türkiye'deki önemli gelişmelerin başında, 28 Şubat sürecinde sistem dışına itilen İslamcı kadrolardan bir kısmı Abdullah Gül ve Recep Tayip Erdoğan öncülüğünde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)'nin 3 Kasım 2002 seçimlerinde beklentilerin üstünde oy alarak mecliste çoğunluğu sağlaması olmuştur. (Gözen, 2009:111)Yeni dönemde Türk dış politikasının değişim sürecinde temel ilke *İdealist* bir dış politika olmuştur.

3.1. Türk Dış Politikasının Realizmden İdealizme Dönüşümü

İdealizm veya Liberalizm köklü bir siyasal ideoloji olup, temellerini John Locke, John Stuart Mill, David Hume, Adam Smith, Montesquieu, Voltaire, Immanuel Kant gibi düşünürlerden almaktadır. Tarihsel olarak Avrupa'da yükselen burjuvazinin aristokrasinin ayrıcalıklarını kısıtlamasıyla ortaya çıkmış ve burjuva demokrasisini getirmiştir. İdealizmin insan doğası hakkında olumlu görüşleri bulunmaktadır. Birey hak ve özgürlüklerini siyasal iradesinin temeline koymaktadır. Bu yaklaşımda bireylerin akılcı oldukları varsayılır. Bireyler gibi devletler de

¹ **Medeniyetler Çatışması:** Bir dönem ABD Savunma Bakanlığı danışmanlığını yürütmüş olan ve Akademisyenlik görevi yürütmüş olan Samuel Huntington tarafından işlenen, Soğuk Savaş sonrasına tekabül eden 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ittifak ya da ihtilaflarda belirleyici olan unsurun politik ya da ekonomik ideolojiler değil, medeniyetler olmaya başladığını ve 21. yüzyılda da bu trendin devam edeceğini ifade eden bir tezdur.

rasyonel-akılcı olabilirler ve barışa rahatlıkla ulaşılabilir. Ancak idealizm olanı açıklamaktan çok olması gereken üzerinde durmuştur. (Görentaş, 2009:75) İdealizm, serbest piyasa ekonomisi modeline dayanmaktadır. “İdealistlerin temel görüşleri ise şunlardır;

1-) İdealistler Realistlere karşı ulus devlet ve ulusal çıkarların dış politikayı belirleyen tek aktörler olduğunu reddediyor ve uluslararası ve ulusüstü yapıları (Milletler Cemiyeti vb.) ve bir devlet içerisindeki farklı grupları (etnik - mezhepsel azınlıklar, sivil toplum örgütleri vb.) ve bireyleri de ön plana çıkarıyorlardı.

2-) İdealistler ulus devletin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda rasyonel (akılcı) kararlar alan aktörler olduğunu reddediyorlardı. Dahası devletlerin sabit politika tercihleri de yoktu.

3-) İdealistler sadece güvenlik meseleleriyle (yüksek politika) değil ekonomik gelişme ve siyasal özgürlükler (alçak politika) konusunda da çalışmalar yapıyorlardı.

4-) İdealistlere göre barış, kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) gibi ahlaki değerler de dış politikada var olmalıydı.

5-) Uluslararası politika sadece rekabet ve güçten ibaret değildir, devletler işbirliği de yapabilir.”(Örmeci, 2014)

İdealist ve Liberal anlayışa göre dış politika kavramı bireylerin fikirlerinden, ideallerinden ve (insan hakları, temel hak ve özgürlükler, ahlaki değerler, demokrasi gibi) taleplerinden doğrudan etkilenmektedir. Böylece iç politika - dış politika ayrımı ret edilmektedir. Bu anlayıştan ötürü idealistler ve liberalistler, dış politikanın analizinde, iç yapının etkisine (kalkınma düzeyi, siyasal rejim, siyasi kurumsallaşma, siyasi ve sosyal yapılar, askeri ve ekonomik kabiliyetler, siyasi söylemler, siyasi ve stratejik kültür, karar verme birimleri arasındaki ilişkiler gibi) de öncelik vermektedir. Devletlerin iç yapısındaki farklılıklar, o devletlerin dış politikaları arasındaki farkı anlamaya yardımcı olacaktır. (Doyle, 2008:53)

Uluslararası sistemde işbirliğini mümkün gören idealizm, sıfır toplamı anlayıştan ziyade, “*Kazan - Kazan*” anlayışının karşılıklı ilişkilerde geçerli olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda, diğer liberal devletleri, kendileri açısından tehdit olarak algılamayan demokratik / liberal devletler, birbirleri arasındaki ticari, sosyal, kültürel, siyasi ve askeri işbirliğini, uluslararası barışın inşası için bir fırsat olarak nitelendirilmektedir. (Özkeçeci, 2002:81)

“Kavramın adından da anlaşılacağı üzere, idealist dış politika; barış, istikrar, refah, düzen, işbirliği ve dayanışmanın geçerli olduğu ‘ideal bir dünya düzeni yaratmak’ amacıyla yapılan ve yürütülen dış politikadır. İdealist dış politika, savaşları, çatışmaları, krizleri, yoksulluğu, egoist davranışları görmezden gelen ya da yok sayan ütopyik bir dış politika anlayışı değildir. Tam tersi, tüm bu sorunların farkındadır; farkında olduğu için sorunların çözülmesi yönünde yollar, modeller ve yöntemler önerir. İdealist dış politikanın önerileri kısaca iki seviyede özetlenebilir: Ulusal toplumlar seviyesinde ‘demokrasi ve ilgili tüm değerlerin’ yerleşmesi ve yaygınlaşması; uluslararası toplum seviyesinde uluslararası anlaşmazlıkların ve savaşların çözümü için uluslararası örgüt ve hukuk mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanılmasıdır.” (Gözen, 2006:11-12)

“İdealizm / liberalizm, Uluslararası politika ve Dış politikayı açıklamaya yönelik bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak görülmeye başlaması I. Dünya Savaşı sonrasında uluslar arası barış ve güvenliğin egemen kılınması ve çatışmaların önlenmesine yönelik çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.” (Arı, 2011:354) ABD başkanı ve aynı zamanda siyaset bilimci de olan Woodrow Wilson’un şahsında vücut bulan ve bu yüzdende “Wilsonizm” ya da “Wilsoncu İdealizm” olarak da adlandırılan bu teori Wilson ilkeleri ve milletler cemiyetinin kuruluşuyla da somut hale gelmiştir. (Görentaş, 2009:69)

“İdealistler ve liberaller, küreselleşen dünyada, ekonominin dış politikada etkin rol oynadığını ve bu rolden ötürü devletlerin ekonomik refah düzeylerinin birbirlerini

doğrudan etkilediğini düşünmektedirler. Bu nedenle, diğer ülkelerin refah düzeyleri, liberal devletler için özel önem taşımaktadır.” (Efegil, 2012:14) “Türkiye’ye bakacak olursak özellikle Turgut Özal ile başlayan süreçten itibaren günümüze kadar, Türk karar vericilerinin bir kısmı (Turgut Özal, İsmail Cem, Recep Tayyip Erdoğan gibi), dış politikada liberal anlayışı benimsemişlerdir.” (Efegil, 2012:10)

Türk dış politikasındaki değişikliğin en önemli göstergelerinin başında da söz konusu dönemde kullanıma sokulan ya da kendilerine kullanım alanı bulan “yeni” kavramlar gelmektedir. Dolayısıyla bu yeni kavramlar bir taraftan tarihin bu dönemini dış politik dil bağlamında kendi içinde anlamlı bir bütün haline getirirken, aynı zamanda diğer tarihsel dönemlerden de farklılaştırmaktadır. Bununla kavramların bütünüyle Ak Parti kadrolarının keşfi olduğunu ileri sürmemek gerekmektedir. “Tarihsel boyut”, “vizyon yetersizliği”, “komşularla iyi ilişkiler”, “medeniyetler arası işbirliği” ve “açılım” gibi kavramların Ak Parti iktidarının hemen öncesinde dönemin dış politika konusunda etkin isimlerinden olan İsmail Cem tarafından kullanıldığını bilinmektedir.(Cem, 2009)

3.2. Ahmet Davutoğlu’nun “*Komşularla Sıfır Sorun*” İdeali

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Türkiye’de tek başına iktidara gelen Ak Parti, Türkiye’nin dış politikasında dönüşümün esas uygulayıcı olma adımı atmıştır. Ak Parti’nin ilk yıllarında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün baş danışmanlığını yürüten Ahmet Davutoğlu, dış politikada Türkiye’ye yeni bir vizyon oluşturmuştur. Ak Parti Hükümeti, dış politika anlayışını, Jeopolitik ve Jeokültürel olarak iki temel perspektife oturtmuştur. Bu anlayış nedeniyle Ak Parti, dış politikasında hem realist hem de idealist/liberalist motiflere yer vermektedir. Ahmet Davutoğlu, Jeopolitik konumunu değerlendirirken, Türkiye’yi merkez ülke olarak tanımlamaktadır. Türkiye’nin güvenliğinin ve istikrarının kendi hinterlandındaki komşu ülkeler ile geliştireceği ilişkilerine bağlı olduğunu düşünmektedir. Bu komşu ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin ve bölgesel

işbirliğinin geliştirilmesinin, bölgesel istikrara katkı yapacağını belirtmiştir. Bu sayede Türkiye, kendi hinterlandında, ‘nüfuz alanı’ inşa edebilecektir. (Kardaş, 2011:35)

Baskın Oran bu durumu “2002 sonrasında uygulanan politikaların Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde klasik statükocu dış politika tutumunu terk etmesi” olarak belirtmiştir. (Oran, 1996:355) “Türkiye uluslararası ilişkilerinde ilk Ak Parti hükümetiyle realist teoriden İdealist/liberalist teoriye geçmiştir. Bu değişim dış politika araçlarına yansiyarak, askeri ve stratejik araçların yerini, ekonomi, kimlik insan hakları, sivil yönetim ve diyalog gibi yumuşak güç araçları almıştır. Daha iddialı, proaktif ve bağımsız bir dış politika oluşturan hükümet geleneksel olarak kullandığı sert güç araçlarının yerine diplomasi yaklaşımını ön plana çıkaran yumuşak gücü ön plana alan bir yaklaşım belirlemiştir” (Özgöker ve İba, 2010:91)

Ahmet Davutoğlu, Türkiye’nin bugüne kadar bir stratejik zihniyet geliştirilmemesinin sebebini, tarihi ve coğrafi derinliği haiz dinamik bir Türkiye stratejisi ile iç çelişkilerin yıpratıcı süreçlerine mahkum edilmesinden kaynaklandığını vurgulamıştır. (Davutoğlu, 2010:63) Bu bağlamda, Türkiye’nin tek eksenli dış politika uygulamasının terk edilmesi gerektiği ve merkez olunması gereği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Davutoğlu dış politika oluştururken 5 tane dış politika aracı geliştirmiştir. (Aras, 2009:8-10) Birinci mekanizma imparatorluk döneminde olduğu gibi bütün dış politika alanları bir resimde birleştirilmiştir. İkinci mekanizma proaktif dış politika izlenmesi gereği vurgulanmıştır; bunu daha aktif yapmak için ritmik diplomasi ön plana çıkartılmıştır. Üçüncü mekanizma sınırlar bütün olarak düşünülmüş ve komşular ile maksimum iş birliği öne çıkartılmıştır. Dördüncü mekanizma Türkiye’nin bölgesinde merkez olan sorunların çözümünde aktif rol oynamak isteyen bir Türkiye yaratılmasıdır. Son mekanizma ise attığı bu adımların takip edilmesidir. “İdealist olarak görülebilecek bu dış politika vizyonunun ‘dost ve kardeş ülkelerde silinmeyecek izler bırakması’ diğer bir ifadeyle Türkiye’nin yumuşak gücünü artırması hesaplanmaktadır.” (Ulutaş, 2015)

Davutoğlu dış politikada ölçek büyütme anlayışını ortaya atmış ve bu bağlamda stratejiler oluşturmuştur. Yeni anlayış esas itibarıyla dış politikayı belli bir eksene hapsedmeden yani sadece Batı eksenli bir politika izlemek yerine aynı anda farklı alanlara yönelik çok boyutlu aktif dış politika anlayışına dayanmaktadır. Ak Parti liberal kuramın temel varsayımlarını da dış politikasının merkezine oturtmuştur. Bireylerin ve halkların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, karşılıklı ekonomik bağımlılık, sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesi, insan hakları, demokrasi, bölgesel bütünleşme anlayışları, iyi komşuluk ve “Kazan - Kazan” anlayışı gibi liberal kuramın savunduğu kavramları içermektedir. (Efegil, 2012:15) Aynı şekilde, Ak Parti bölgesel karşılıklı bağımlılığın geliştirilmesini de teşvik etmektedir. (Aras ve Akpınar, 2009:13-44)

Türk dış politikasının oluşum sürecinde Ahmet Davutoğlu önemli bir unsur olarak yer almaktadır. Öncelikli bölgeler İslam coğrafyası, Ortadoğu ve Balkanlar olarak belirlenmiştir. “Davutoğlu’nun bölgesel politikalara ve özellikle Ortadoğu’ya ilişkin düşünceleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1- *Komşu ülkelerin bağımsızlık ve egemenliklerinin korunmasına yardımcı olmak,*
- 2- *Komşu ülkelerin refahlarının artmasına ve yoksulluklarının azaltılmasına katkıda bulunmak*
- 3- *Bölgenin ekonomik ve enerji potansiyelinin değerlendirilmesine çalışmak*

Davutoğlu bu temel ilkeleri aşağıdaki şekilde kavramsallaştırmıştır:

- *Komşu ülkelerle sıfır sorun ilkesi,*
- *Bölgenin sahiplenilmesi*
- *Bölgede düzen kurucu bir rol yüklenilmesi ve anlaşmazlıkların çözümlenmesinde arabuluculuk veya kolaylaştırıcılık gibi roller üstlenilmesi,*
- *Devlet dışı aktörler dahil Ortadoğu’daki tüm aktörlerle temas*

- *Filistin ve İran’da yapılan seçimler de dahil bölgedeki tüm seçim sonuçlarının amacı,*
- *Bölge ülkeleri arasında kültürel ve ekonomik temasların teşviki,*
- *Bölgesel angajmanı en üst düzeye çıkarmak için bölge içi ve bölge dışı tüm uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması” (Sanberk, 2010:107)*

Yeni dönemde Türk dış politikasında sadece Batıcılık anlayışının tek alternatif olmadığı, bunun yerine çok boyutlu proaktif bir anlayışın hakim olmaya başladığı görülmektedir. Her yöne açılma, her bölgeye ilgi ve az zamanda çok işler başarma şeklinde bir tutum sergilenmektedir. “Türkiye artık dış politikasının temel öğelerini, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ideolojik veya geçmişte ve günümüzde bazı çevrelerin savunduğu gibi dini, etnik kriterlere göre değil; uluslararası sistem ve içinde bulunulan bölge düzeyindeki güç dengesinin gereklerine, yani kısaca çıkar motivasyonuna göre değerlendirilmelidir. Bu Türkiye’nin keşfetmesi gereken bir durum olmayıp, özellikle yakın çevresindeki Yunanistan’dan İran’a, Rusya’dan Talabani’ye / Barzani’ye kadar çeşitli odaklarca çok belirgin bir biçimde uygulanmaktadır.” (Sönmezoğlu, 2006:483)

II. BÖLÜM

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE MERKEZİ HÜKÜMET ÜZERİNDEN DİYALOG SÜRECİ

GERGİN DÖNEM 2005 - 2008

1. İŞGAL ÖNCESİ GELİŞMELER VE İŞGAL SONRASI IRAK'IN YENİ YAPISI

1.1. 1 Mart Tezkeresi Sürecinin Türkiye'ye ve Bölgeye Etkisi

ABD, Irak'a düzenlemeyi planladığı askeri operasyonun hazırlıklarına hızlı bir şekilde başlamıştır. Irak'a müdahalede çevre ülkelerle onların desteğini almak amacıyla bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir. ABD'nin en çok üzerinde durduğu ve birinci öncelik sağladığı konu Irak'ın kuzeyinden de bir cephe açarak çift taraflı bir sıkıştırma sağlanmasıyla Saddam Hüseyin'in en hızlı şekilde teslim olmasını sağlamak olmuştur. (Bölükbaşı, 2008:18)

ABD Irak'ın kuzeyinden de bir cephe açabilmek için Türkiye ile görüşmelerine ağırlık vermiştir. Karşılıklı pazarlıklar şeklinde bir süreç işletilmiştir. Türkiye bir yandan sorunun barışçıl yollardan çözümü için çaba harcarken diğer yandan da olası bir savaş durumunda Amerika Birleşik Devletleri ile nasıl bir işbirliği geliştirilebileceği konusunda politika oluşturmaya çalışmıştır. Bu konuda Türkiye ile ABD arasında yürütülen, zaman zaman kopma noktasına gelen görüşmeler Şubat'ta sonuçlanmış ve anlaşma metni Türk Hükümeti tarafından meclise sunulmuştur. TBMM'ye sevk edilen tezkerede Türkiye üzerinden Irak'a ABD askerlerinin geçişi öngörülürken, hükümetin kullanacağı yetkinin süresi de 6 ay olarak belirlenmiştir.

Irak krizi sırasında Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında sürdürülen görüşmelerde tarafların birbirlerine oldukça temkinli yaklaştıkları görülmüştür. Özellikle Irak'a müdahalenin söz konusu olduğu sırada Türkiye, Amerikan askerlerinin kendi toprakları üzerinden geçişi konusunda kesin bir karara varamamış, zaman konusunda sıkıntı yaşayan ABD'nin yoğun baskı ve taleplerine gerektiği kadar hızlı yanıt verememiştir.

Bu müzakereler sırasında ABD, Türkiye'nin istekleri doğrultusunda verilmesi gündeme gelen ekonomik yardım konusunda net bir tavır almaktan kaçınmıştır. Türkiye'nin yapılacak yardımın yazılı anlaşmalara dayalı olarak gerçekleştirmek istemesi, ABD askerlerinin ülkesine kabulü konusunda TBMM'den parça parça yetki isteyerek durumu askıda bırakması ayrıca Kuzey Irak'ta konuşlanması öngörülen Türk askeri sayısı ve komuta yetkisi konusundaki anlaşmazlıklar Amerikan yönetiminin Türkiye'nin Irak'a müdahale konusunda kararlılığı ve güvenilirliği konusunda temkinli tavır sergilemesine yol açmıştır. Türkiye'nin asker sevkiyatı için Amerika Birleşik Devletleri'nin istediği tarihi, ABD'nin de Türkiye'nin istediği ekonomik ve siyasi garantileri vermemesi bu süreçteki en belirgin tabloyu oluşturmuştur.

Türkiye ile yürütülen müzakerelerde ABD'yi zorlayan en önemli konu Kuzey Irak'taki durum olmuştur. Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Saddam Hüseyin rejimini içten devirmek için Irak'taki muhalif güçleri destekleme politikası izleyen ABD, Kuzey Irak'ta Kürt gruplarla geliştirdiği yakın işbirliğini bozmak istememiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'a asker sokmasına şartlı kabul gösteren ABD, Türk askerlerinin kendi komutası altında olması konusunda ısrarcı davranırken hem bölgede Türkiye'nin askeri varlığından rahatsız olan Kürtlerin itirazlarını ortadan kaldırmayı hem de Türkiye'nin isteklerini bir ölçüde karşılamayı amaçlamıştır. İki taraf arasında yürütülen görüşmelerde çeşitli konularda görüş alışverişi yapılmış ve bu görüş alışverişi sonrası yapılan değerlendirmeler sonucu ABD ile Ocak 2003

sonunda asker sayısı ve bu askerlerin alacağı görevler üzerinde anlayış birliğine varılmıştır. (Bölükbaşı, 2008:31-31)

ABD'nin Irak'a yönelik olarak gerçekleştireceği olası askeri harekât karşısında yaşanacak gelişmelerden etkilenmemesi mümkün olmayan Türkiye'nin, ulusal çıkarları doğrultusunda bu müdahaleye kayıtsız kalmasının söz konusu olmaması ve ayrıca ABD ile var olan müttefiklik ilişkisi konuya ilişkin adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, iki ülke arasında 2003 yılının Ocak ve Şubat aylarında askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda kapsamlı müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler sonrası, dönemin iktidarı Ak Parti hükümeti ABD silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de kabulü ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin Irak'a gönderilmesi için Anayasa'nın 92. Maddesi uyarınca 25 Şubat 2003 tarihinde TBMM'den izin istemiştir.²

1 Mart 2003 tarihinde TBMM gündemine gelen bu tezkere mecliste oylanmış fakat oylama sonunda yeterli çoğunluk sağlanamadığından tezkere reddedilmiştir. Türk ve Amerikalı yetkililerce büyük bir sürpriz ve hayal kırıklığı olarak değerlendirilen bu gelişmenin ardından gerek Türk gerekse Amerikalı yetkililerin iki ülke ilişkilerinin daha fazla zarar görmemesi için büyük çaba gösterdiği görülmüştür.

1 Mart Tezkeresi'nin TBMM tarafından reddedilmesi, hem Türkiye hem de ABD açısından çok büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Yaşanan ilk şokun ardından ABD, Türk hava sahasının, Türkiye'deki üs ve havaalanlarının Irak harekâtı amaçlı olarak kullanmasının zorunluluğunu ısrarla vurgulamış ve bu konuda Türk yetkililerden izin verilmesi talebinde bulunmuştur. Buna karşın ABD Türk ordusunun ulusal menfaatleri doğrultusunda Kuzey Irak'ta bulunma zorunluluğunu kabul etmemiş ve TSK'nin Irak'a yönelik olarak gerçekleştirebileceği tek taraflı müdahaleye karşı sert bir tutum sergilemiştir. ABD gibi bölgedeki Kürtler de

² Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi, (Bknz: EK - I)

müzakere sürecinin başlangıcında olduğu gibi, tezkerenin reddi sonrası da Türkiye'nin tek taraflı müdahalesine karşı çıkmışlardır.

Irak'a müdahale için gerekli izin TBMM'den alınamaması Amerika Birleşik Devletleri'ni alternatif savaş planlarını yeniden gözden geçirmesine neden olurken, Türkiye'nin içinde olmayacağı bir müdahalenin zor olacağı görüşü Amerikan askeri yetkilileri tarafından benimsenen ortak görüş olmuştur. Böyle bir zorluk karşısında fazla risk almak istemeyen Amerikan yönetimi ikinci bir tezkerenin TBMM'den geçirilmesi konusundaki çabalarını sürdürmüş ve Türkiye'nin Güneydoğusundaki askeri sevkiyatına devam etmiştir.

TBMM'den ikinci bir tezkerenin geçme ihtimalinin ortadan kalkması ve Irak'a müdahale konusunda zamanın daralması üzerine Amerika Birleşik Devletleri Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılması istemiş fakat bu istek başlangıçta Türkiye tarafından reddedilmiştir. Ancak savaşın başlamasından sonra iki ülke arasında yapılan görüşmeler sonunda Türk hava sahası koalisyon güçlerine gecikmeyle açılmıştır. Operasyon devam ederken Nisan ayı başında ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Ankara ziyareti sonrasında Türkiye, Kuzey Irak'ta bulunan ABD güçlerine askeri malzeme sevkiyatı için, ABD'nin ülke topraklarını kullanmasına izin vermiştir. Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld yaşananları şu şekilde açıklamıştır:

"TBMM'nin kritik oylamasına uzanan aylarda, Amerikan yönetimi, istediğimiz onayın bize verileceğinden emindi. Hiç kimse, tezkerenin geçmeyeceğini beklemiyordu. (ABD'nin eski başkanı George) Bush döneminin ilk aylarında, Türklerle yakından çalışmanın bizim için önemli olduğunu, çünkü onların işbirliğine ihtiyacımız olabileceğini düşündüğümü hatırlıyorum. O gün gelmişti. Ancak TBMM, jilet farkıyla ABD'nin geçiş talebini onaylamamıştı. Amerikan yönetimi emindi. Ancak TBMM, jilet farkıyla ABD'nin geçiş talebini onaylamamıştı. Bölgedeki kilit bir NATO müttefikinden destek alınamaması, operasyonel açıdan ciddi terslik olmasının yanında, siyasi bir utançtı... Bölgedeki kilit bir NATO müttefikinden destek

alınamaması, operasyonel açıdan ciddi terslik olmasının yanında, siyasi bir utançtı ve büyük ihtimalle de bundan kaçınılabilirdi. (ABD Dışışleri Bakanı Colin) Powell, durumumuzu şahsen izah etmek için Ankara'yı ziyaret ederek çabalarımıza yardımcı olabilirdi. Ben de bu kritik haftalarda Türkiye'yi ziyaret edebilir ya da Başkan Bush'u veya (o dönemki) Başkan Yardımcısı Dick Cheney'yi Türk yönetimine kişisel çağrıda bulunmaları için teşvik edebilirdim. Saddam'ın ülkenin kuzeyi ve batısındaki güçlerine karşı, Türk topraklarından ilerleyecek Amerikan askerlerinin tehdidinin olmaması, düşman savaşçılara, kuzeye kaçma ve o dönemde hiçbir koalisyon askerinin bulunmayacağı Sünni ağırlıklı bölgelerde faaliyet gösterme fırsatını verebilecekti. Irak'ı Türkiye'den işgal edemememiz, büyük muharip operasyonların sona ermesinden sonraki Sünni destekli isyanın yükselişinde kilit bir faktör olmuş olabilir. Türkiye'nin kararı, (dönemin ABD Merkez Kuvvetler Komutanı Tommy) Franks'ın koalisyon güçlerinin Bağdat'a ve Irak'ın kuzeyine mümkün olduğu kadar erken ulaşmasının ve Irak ordusunun kaçış rotalarını kapatmanın başka yollarını bulmasını gerekli kıldı" (ABD'nin 1 Mart Tezkeresi Utancı, 2011)

Tezkerenin kabul edilmemesi ABD tarafında büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığı yaratmıştır. O zamana kadar Türk tarafı ile gerçekleştirilen sıkı pazarlıklar sonucu yapılan tüm hazırlıklar geçersiz duruma düşmüş ve tüm planlar alt üst olmuştur. Böyle bir karar çıkacağını kesinlikle beklemeyen ABD, bu karardan sonra Akdeniz açıklarında beklettiği tüm savaş gemilerini geri çevirmek ve Arap yarımadasının güneyinden dolaştırmak zorunda kalmıştır.

Türk hava sahasını, limanlarını ve topraklarını kullanamayan ABD'nin uğradığı ekonomik zararların yanı sıra Irak'ta yaşadığı başarısızlığın en önemli etkenlerinden birinin 1 Mart Tezkeresi'nin kabul edilmemesi olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu olayla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde gerginlikler yaşandığı gözlemlenmiştir. Hatta kamuoyunda "çuval olayı" olarak bilinen olayın da ABD tarafından tezkereye karşı misilleme olarak yapıldığını savunanlar olmuştur. (Özeren vd, 2010:30)

Tezkerenin kabul edilmemesiyle ilgili olarak yorum yapanları, kararı destekleyenler ve eleştirenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kararı destekleyenlerin genel argümanı hükümetin ve meclisin istemediği de olsa Türkiye’yi Irak bataklığına sürüklenmekten ve Irak sorununun bir parçası olmaktan kurtardığı şeklindedir. Bu argümanı kullananlar, tezkere kabul edilmiş olsaydı Türkiye’nin şu anda çok daha farklı bir konumda farklı konuları tartışıyor olabileceğini savunmaktadırlar.

Öte yandan, tezkerenin kabul edilmemesini zamanın hükümetinin bir basiretsizliği ve başarısızlığı olarak görenlerin sayısı da az olmamıştır. Bu görüşü savunanlar Türkiye’nin Irak denklemine dışarıda kaldığını, tezkere çıkmış olsaydı PKK ile mücadelede şu anda çok farklı bir konumda olunabileceğini, Kandil Dağı’nın kontrol altına alınmış olunacağını, Amerika ile ilişkilerin de zedelenmemiş olacağını iddia etmektedirler. Eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin de bu görüşü savunanlardan olmuştur. Çetin’e göre tezkerenin kabul edilmemesi Türkiye’nin yanı başındaki olaylara ilgisiz kaldığı görüntüsü vermiştir. Ortadoğu’daki gelişmelere paralel olarak kendi çıkarları açısından yanlış olmuş ve önemli bir fırsatı kaçırmıştır. (Özeren vd, 2010:31)

Tezkerenin meclisten geçmemesiyle ilgili olarak Türkiye’nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel “*1 Mart Tezkeresi’nin çıkmaması Türkiye’ye çok büyük sıkıntılara mal oldu. Kuzey Irak’ta Kürt devletinin kurulması veya özerkliğin olması 10 sene sonra bizim içimizi bozar. Kuzey Irak’ta aşiretlerin değil Türkiye’nin dediği olmalıydı*” dedi. Irak konusunda bugün Türkiye’nin çok büyük bir yeri olmadığını vurgulayan Demirel, Misak-i Milli sınırları ve dil birliğinin bozulmaması çok önemlidir.” (Demirel “1 Mart Tezkeresi’nin Çıkmaması Bugün Türkiye’yi Çok Büyük Sıkıntılara Soktu”) açıklamasıyla ciddi bir stratejik hata yapıldığını belirtmiştir.

Dönemim Genelkurmay Başkanı Orgenaral Hilmi Özkök ise “*Tezkere geçseydi çok farklı olurdu. ABD ile çok güzel bir ‘Mutabakat Muhtırası’ hazırlamıştık. Pürüzler küçük ayrıntılardaydı. Herkes işin parasal boyutuna bakıyordu, ama para o kadar önem*

taşıymıyordu; güvenlik ve idare boyutunda çok avantajlı olacaktık. Tezkere geçseydi 4-5 tugay (20-25 bin asker) Irak topraklarına girecekti. Zaten Özel Kuvvetlerimiz oradaydı, onlar da takviye edilecekti. Sınır boyunca, özellikle geçiş alanlarında tampon bölge kurulacaktı. Ve uzun süre orada kalacaktık. Hem geçişler kontrol altında olacak, hem de gerektiğinde harekâtı oradan sürdürecektik. Kürt meselesi ayrı bir konudur, ancak PKK konusunda bugünden çok daha avantajlı konumda olacağımızı söyleyebilirim. Tezkere geçmeyince, anlaşma da imzalanamadı. Sonrasında şunlar oldu: ABD tezkerenin geçmemesinden o güne kadar her siyasi karara karışan Türk ordusunun bu defa karışmamasını sorumlu tuttu. Irak Kürtleri ABD'nin Irak'taki asli müttefiki haline geldi. Özel Kuvvetler'in varlığı 4 Temmuz Süleymaniye olayıyla son buldu. Bu ortam 1999'da Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından dağılık duran PKK'nın canlanıp, Türkiye içinde can yakan eylemleri düzenlemesine zemin hazırladı.” (Yetkin, 2012) açıklamasıyla Türk askerinin bölgeye ABD askeriyle birlikte girip Türkiye'nin çıkarları açısından hayati öneme sahip bir hamleyi kaçırdığını belirtmiştir.

Tezkerenin TBMM'den geçmemesi ABD'nin Irak operasyonunda kuzeyden açmak istediği cephenin açılmadan kapanması anlamına gelmiştir. Donald Rumsfeld'in de belirttiği gibi ABD, Irak'ta düzenleyeceği harekâta kuzeyden de desteklenmek için Türkiye dışında yeni arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Bu arayış bölgedeki Kürt aşiretlerin desteğiyle sonuçlanmıştır. Türkiye'nin Kuzey Irak hassasiyetinin tam aksine gelişmeler yaşanmıştır. Bölgenin en güçlü aşireti olarak bilinen Barzani Aşireti ve dolayısıyla peşmerge güçleri silahlandırılmış ve askeri eğitim verilmiştir. Türkiye'nin bölgede olmaması ilerleyen dönemlerde bölgeye yönelik politikalarında ciddi değişimlere neden olmuş ve Türkiye'yi sıkıntılı süreçlere sevk etmiştir.

ABD Irak'ın kuzeyinde istediği cepheyi oluşturamamış ancak bölgedeki Kürtlerle işbirliği yaparak kuzeyde kendisine sorun çıkarabilecek bir durumu önlemiştir. Bu durumun sonrasında Akdeniz'deki savaş gemileri Süveyş Kanalı'ndan geçirilerek Basra Körfezi'ne yönlendirilmiştir. Irak'a yönelik tüm operasyon hazırlıkları gerçekleştirildikten sonra ABD Başkanı George W. Bush'un 18 Mart 2003 Salı günü, Türkiye saatiyle 03.00 sularında yaptığı ulusa sesleniş konuşmasıyla Saddam Hüseyin ve ailesine Irak'ı terk etmeleri için verdiği 48 saatlik sürenin

dolmasından 105 dakika sonra, Bağdat'ta savaşı başlatan ilk saldırı gerçekleşmiştir. Hemen ardından, Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer ve Bush, yaptıkları basın açıklamasında savaşın başladığını ilan etmişlerdir. ABD'nin oluşturduğu Koalisyon Güçleri'nin ikinci büyük ortağı olan İngiltere de, güç kullanmaktan başka çareleri kalmadığını, savaşta aktif rol alan İngiliz birliklerinin görevinin Saddam'ı devirmek ve Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak olduğunu açıklamıştır. (Özdağ vd, 2003:433)

Yapılan askeri operasyon sonucu Irak'ta Saddam Hüseyin rejimi devrilmiştir. “Savaşın bittiğinin açıklanmasının ardından Temmuz 2003'te savaşın CIA tarafından kaynaklanan yanlış bilgilendirmeye dayalı olduğu kabul edilmiştir.” (Gül, 2010:110; Radikal Gazetesi, 15.12.2003) Bu açıklamayla Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu bilgisinin yanlış bir bilgi olduğu ve operasyon için gerekli meşruiyeti sağladığı görülmektedir.

Amerikan Ordusu'nun Bağdat'a girişi ve Saddam Hüseyin heykelinin yıkılışı Irak için mevcut durumun değiştiğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Irak yönetimini ele geçiren ABD güçleri yeni bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. “Yeni bunalım odağının Irak'a kaymış olması son derece önemlidir, çünkü Irak Ortadoğu'daki otantik Müslüman topluluklarının bütün çelişkilerini barındıran bir özelliğe sahiptir. Bir taraftan Türkmen-Kürt-Arap-Acem etnik unsurlarını, diğer taraftan da Sünni-Şii mezhep unsurlarını barındıran ve bu unsurları kendi iç bölgesel dengelerine yansıtan Irak,” (Davutoğlu, 2010:441) ayrılıkların odak merkezi haline gelmiştir.

Türkiye'de 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin TBMM'de onaylanmaması sonucu Irak işgalinde Kürt gruplarla hareket eden ABD'nin, savaş sonrası dönemde ülkedeki en ayrıcalıklı grup olarak Kürtleri ön plana çıkarması Şii'leri ve Sünnileri kızdırmıştır. “Sünnilerin boykot ettiği seçimlerin sonucunda meclis, Şii'lerin ağırlığında Şii ve Kürtler'den oluşmuştur.” (Güldalı, 2009:91) “Bu durum iç çatışmalara yol açmış Sünniler, Şii'ler, ve Kürtler arasında iktidar savaşları başlamıştır.” (Gül, 2010:111) Türkiye bölgeye daima hassas yaklaşmıştır. Oradaki herhangi bir Kürt devleti yapılanmasına gidilmesi Türkiye içerisinde ciddi bir kaos etkisi ve bölünme

endişeleri oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca bölgedeki Türkmenlerin can güvenliğinden de endişe duyulmaktadır.

1.2. Irak Geçici Yönetim Konseyi

Washington, Irak'ı siyasal ve ekonomik anlamda “yeniden yapılandırma” planlarını daha Irak'ın işgali öncesinde hazırlamaya başlamıştır. Bu çerçevede insani yardım, sivil yönetim ve yeniden yapılandırmanın koordinasyonu konularında görev yapacak olan “Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu” (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq - ORHA) Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce, 2003 Ocağında oluşturulmuştur. (Duman, 2010:55) Saddam rejiminin devrilmesinden sonra her boyutuyla yeniden yapılandırmanın koordinasyonunu üstlenmesi düşünülen bu birimin başına ise ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yakın dostu olarak bilinen emekli General Jay Garner getirilmiştir.

Müdahalenin başlamasından sonra 9 Nisan 2003'te ABD birliklerinin Bağdat'a girmesi ve Saddam'ın devrilmesiyle Irak için yeni bir siyasal yapılanmanın ilk aşaması başlamıştır. Bu bağlamda, Jay Garner başta olmak üzere bazı ABD temsilcileri, Iraklı muhaliflerle Saddam sonrası Irak'ın siyasal ve idari yapılanmasına yönelik çeşitli toplantılar yapmaya başlamışlardır. Bu toplantılardan en önemlileri, Irak'ın siyasal yapılanması açısından belirgin aşamaların kaydedildiği 15 ve 28 Nisan 2003 toplantıları olmuştur. 15 Nisan 2003'te Garner ve ABD temsilcisi Zalmay Halilzad'la beraber, Saddam muhaliflerinden oluşan yaklaşık 100 delegenin katıldığı Nasiriye yakınlarındaki Ur kentinde yapılan toplantıda, Irak'taki yeni siyasal yapının demokratik ve federal bir Irak'ın kurulmasını amaçladığı açıklanmıştır (Arı, 2004:514)

Nasiriye toplantısının ardından 28 Nisan'da yaklaşık 300 delegenin katılımıyla gerçekleştirilen Bağdat toplantısı, Iraklılardan oluşan geçici bir yönetimden bahsetmesi açısından, bu süreçte bir başka dönüm noktasını oluşturmuştur. Ancak,

Bağdat toplantısı katılımcıların niteliği konusunda eleştirilere neden olmuştur. Temel eleştiri noktası, Nasıriye toplantısına göre daha fazla delege katılmasına ve Şii Ulemanın küçük bir heyetle temsil edilmesine rağmen; yıllardır sürgünde bulunan ve bir kısmının halk desteğini ciddi biçimde yitirdiği grupların toplantıda baskın durumda bulunması olmuştur.

Garner ve Zalmay Halilzad'ın da katıldığı Bağdat toplantısının en önemli özelliği, geçici bir Irak yönetimi kurulması konusunda dört haftalık bir takvim konusunda anlaşılması olmuştur. Buna göre, bir ay içinde ulusal bir konferans toplanacak olması ve burada geçici bir Irak yönetimi seçilmesi olmuştur. Seçilen bu geçici yönetim, ORHA'nın yetkisindeki bazı idari sorumlulukları üstlenmeye başlamış ve daha geniş yetkilere sahip bir "geçici hükümet" in kurulmasına yönelik çalışmıştır. Başlangıçta savunma, istihbarat ve güvenlik gibi stratejik bakanlıklar ABD'nin kontrolünde kalmaya devam etmiş; sağlık, eğitim ve tarım gibi bakanlıkların devri ise daha çabuk gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, oluşturulmuş olan geçici hükümet, önce tüm Irak halkı tarafından onaylanan bir anayasa taslağı hazırlamış; sonrasında ise tüm yetkiler, buna uygun olarak seçilmiş olan yeni hükümete devredilmiştir. Ayrıca Bağdat toplantısında Birleşmiş Milletler (BM)'den ve uluslararası toplumdan Irak'a yönelik uygulanan ambargoların sona erdirilmesi çağrısında bulunulmuştur.

ABD Başkanı Bush'un 1 Mayıs'ta savaşın bittiğini açıklamasının ardından Paul Bremer 6 Mayıs'ta Garner'ın yerine sivil yönetici olarak Irak'a atanmış ve 12 Mayıs'ta Bağdat'a gelmiştir. (Duman, 2010:56) 16 Mayıs 2003'te ise Irak'ın her alanda yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak oldukça geniş yetkilere sahip olan Geçici Yönetim Konseyi (GYK)'ni kurulmuş ve başına Paul Bremer getirilmiştir. Bu doğrultuda "Geçici Koalisyon Otoritesi Yöneticisi" olarak işgal kuvvetlerinin en yüksek sivil temsilcisi unvanını alan Bremer, aynı gün yayınlamış olduğu ilk yönetmelikle başında bulunduğu GYK'nin yapısını ortaya koymuştur. Buna göre, GYK geçici yönetim süresince Irak'ın etkin bir şekilde yönetilmesi için hükümet yetkilerini geçici olarak üstlenmiştir. Amaçlarını gerçekleştirmek için tüm yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle donatılmış olan GYK, bu yetkilerini yöneticisi Bremer

aracılığıyla kullanmayı planlamıştır. Bunun yanı sıra işgal kuvvetlerinin, görevlerini yerine getirmesi açısından GYK' ye tam destek vereceği öngörülmüştür.

GYK'nin, Irak'ın etnik - dinsel farklılıkları dikkate alması beklenmiştir. Bu doğrultuda 25 üyeden oluşması kararlaştırılan Konsey üyelerinin kimlikleri dikkate alındığında kısmen de olsa Irak'taki farklılıkların göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak kişilerin bu kimlikleri temsil etme kabiliyetine sahip olup olmadıkları ise uzun süre tartışılmıştır. Bu bağlamda, 25 üyenin 13'ü Şii, 5'i Sünni Arap, 5'i Kürt, 1'i Türkmen, 1'i ise Asurilerden oluşmuştur. (Irak Yönetim Konseyi Üyeleri, 2004) Geçici Yönetim Konseyi'nin Şii temsilcilerinin beş veya altı tanesi Ulema kökenli olmakla birlikte; Sünni Arap üyelerden birinin, Kürt üyelerin ise bir veya ikisinin İslami kimlikleri ağır basmıştır. Yönetim Konseyi'nde üç bayan üye yer almakla birlikte bunlardan birisi, Türkmen temsilcisi olarak atanan Songül Çubuk olmuştur. (Duman, 2010:56)

Oluşturulan bu yönetim konseyinin bir de Başkanlık Konseyi sorunu baş göstermiştir. Türkmenlerin temsil hakkının göz ardı edildiği Başkanlık Konseyi 5 Şii, 2 Sünni Arap ve 2 Kürt üyeden oluşmuştur. Ancak, GYK'de olduğu gibi Başkanlık Konseyi'nde de seçilen üyelerin ait oldukları kimlikleri tam anlamıyla temsil edip etmedikleri tartışma konusu olmuştur.

Başkanlık Konseyi'nde Şiileri temsilen Dava Partisi'nden İbrahim El-Caferi, Şii Ulemalardan Muhammed Bahr El-Ulum, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK)'nden Abdül Aziz El-Hakim, Irak Ulusal Kongresi'nden Ahmed Çelebi ve Irak Ulusal Anlaşması'ndan İyad Allavi yer almaktayken; Sünni Arapları temsilen Bağımsız Demokratlar Birliği'nden Adnan Paçacı ve Irak İslam Partisi'nden Muhsin Abdül Hamid yer almıştır. Kürt üyeleri ise, Kürdistan Demokratik Partisi'nden Mesud Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'nden Celal Talabani temsil etmiştir. (Iraq Governing Council, 2004)

Geçici Yönetim Konseyi'nin görevleri arasında yer alan geçici kabine üyelerinin atanmasında ise, Geçici Yönetim Konseyi'nin atanmasında gözetilen etnik - dini oranlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda 1 Eylül 2003'te 25 bakanlığa atamalar yapılmakla beraber, Şii'lere 13, Sünni Araplara 5, Kürtlere 5, Türkmen ve Asurilere ise birer bakanlık verilmiştir. Önemli bakanlıkların dağılımı ele alındığında ise, Petrol ve İçişleri Bakanlıkları Şii'lere, Maliye Bakanlığı Sünni Araplara, Dışişleri ve Sanayi Bakanlıkları Kürtlere verilirken; Türkmen Raşid Mindan Ömer, Bilim ve Teknoloji Bakanlığına getirilmiştir. (Arı, 2004:517)

Yaşanan gelişmelerin ardından Irak'taki mevcut duruma temkinli yaklaşan Türkiye ise o dönemde Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, oluşturulan GYK'nin demokrasiye geçiş için önemli bir adım olduğu vurgulanan ve bu süreçte özellikle Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerekliliği belirtilen, Türkmenlerin ve Sünni Arapların hassasiyetlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini aktaran açıklamalarda bulunmuştur. (Dışişleri Bakanlığı Resmi Açıklama, 2003)

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi açıklamasından da anlaşılacağı gibi Irak'ın geleceğini inşa etmek üzere oluşturulan GYK Türkiye'yi tatmin edecek nitelikte bir konsey olmamıştır. Bu konsey göreve başladıktan kısa bir süre sonra seçimle belirlenecek olan bir meclisin oluşturacağı esas anayasa yürürlüğe girene kadar 62 maddelik geçici bir anayasa hazırlama çalışmalarına başlamıştır. Geçici anayasa, savaş sonrası Irak'ta iç karışıklıkları önlemek ve ülkenin idaresindeki belirsizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla 8 Mart 2004'te yürürlüğe konulmuştur.

Geçici Anayasanın hazırlanması ve üzerinde uzlaşmaya varılması aşamasında gerek GYK'de gerekse de Irak'taki diğer siyasi gruplar arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunların ilki, İslam dininin devlet ve toplum düzeyindeki rolü, diğeri ise Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt

otonomisinin tanımı ve sınırları olmuştur. (BBC, 2004) Sonuçta bir orta yol çözüm benimsenmiştir ve Geçici Anayasa’da İslam’ın devletin resmi dini olduğu ve yasamanın kaynaklarından biri olduğu kabul edilerek sorun kısmen de olsa aşılmıştır. Özerklik konusunda yaşanan tartışmalarda ise Kürt gruplar otonomilerinin yetkileri arttırılarak devam ettirilmesini, coğrafi olarak bölgelerini genişletilmesini ve kendi kalkınmalarını sağlamak için petrol gelirlerinden sabit bir pay verilmesini istemişlerdir. Otonomilerinin yetkileri arttırılarak devam ettirilmesinde kastedilen ise, kendi hukuki, idari ve askeri sistemlerini devam ettirmektir. Bu taleplerin ülkedeki diğer gruplar tarafından kabul edilmesi düşük bir olasılık olarak görülmüştür. Bu talepler Şii ve Sünni Arap grupların yanı sıra başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin de karşı çıktığı konular olmuştur.

Kürtlerin taleplerine karşı çıkanlar, böyle bir gelişmenin gerek Irak’taki gerekse de bölgedeki istikrarın uzun vadede sekteye uğratabileceğini savunmuşlardır. Bununla beraber, ABD işgal öncesinde olduğu gibi özellikle işgal sürecinde de en büyük desteği Kürt gruplardan almıştır ve siyasal yapılanma sürecinde uzun vadede kendisine bağımlı bir yapı oluşturulmasında bu gruplar kilit konumda bulunmuşlardır. Sonuçta geçici anayasa, her ne kadar Kürt grupların petrolden sabit bir pay alma taleplerini karşılamasa da en azından geçiş dönemi boyunca Kürtlerin otonomilerinin devam edeceğini belirtmiştir. Özellikle Şii gruplar bundan pek memnun kalmamıştır.

Irak’ın yönetim yapısındaki en büyük yenilik, devletin artık federal bir yapıda olacağının belirtilmesidir. Geçici Anayasa’ya göre, kurulacak olan federal sistem coğrafi ve tarihsel gerçekliklere dayanacak ve yetkiler federal hükümet, federe hükümetler, valilikler, belediyeler ve yerel yönetimler arasında paylaşılacaktır. Bir diğer yenilik, devletin resmi dili konusunda yapılmıştır ve Arapça’nın yanı sıra Kürtçe de Irak’ın resmi dili olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemeyle Kürtlerin ülke genelindeki ağırlığı artmıştır.

Geçici anayasada geçiş dönemi 30 Haziran 2004'te başlayıp; kalıcı anayasaya uygun olarak seçilmiş bir yönetim işbaşına gelinceye kadar, her halükarda ise 31 Aralık 2005'e kadar sürmesi kararlaştırılmıştır. Bu geçiş dönemi ise kendi içinde iki aşamadan oluşmaktadır. Geçiş döneminin birinci aşaması Irak Geçici Yönetimi'nin göreve başlayacağı 30 Haziran 2004'te başlayıp, 2005 Ocağında Parlamento'nun seçilmesinden sonra göreve gelecek olan Irak Geçiş Yönetimi'nin en geç 31 Ocak 2005'te oluşturulmasıyla sona erecek olmasıdır. Bundan sonra yaklaşık bir yıl sürecek olan geçiş döneminin ikinci aşamasının başlayacağı ve bunun da en fazla 31 Aralık 2005'e kadar süreceği belirtilmiştir. (Kumkale, 2004)

1.3. 2005 Seçimleri ve Anayasa Referandumu Sonrası Federal Sistem

Geçici yönetimin oluşturduğu geçici anayasa ile 2005 yılında Irak'ta seçimlere gidilme kararı alınmıştır. Seçimlerdeki en büyük endişe Irak içerisindeki herhangi bir dini/etnik grubun kendisine temsil imkanı bulamayacak olma tehlikesi olmuştur. Özellikle Türkmenlerin ön plana çıktığı bu tartışma konusu ilerleyen dönemlerde hem Türkmenler için hem de Kuzey Irak konusunda ve Türkmenler konusunda üst düzey hassasiyet gösteren Türkiye için önemli bir sorun teşkil etmiştir.

Irak'ta idarenin halka teslim edilmesi için 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlere Sünnîler katılmamıştır. Bu seçimde galip Şiî'ler olmuş, devlet başkanlığına Celal Talabani gelirken, Şiî İbrahim Caferi de başbakan olmuştur. Fakat bu seçim, özellikle seçimi protesto edip katılmayan Sünnîlerden dolayı Irak halkının iradesini tam olarak yansıtamamıştır. Irak halkı, ABD işgali sonrası daimi bir hükümet seçmek için 15 Aralık 2005'te tekrar bir seçime gitmiş, bu seçime bu defa Sünnîler de katılmıştır. Nisbi temsil esasına göre yapılan seçimler BM destekli bağımsız bir seçim komisyonu gözetiminde yapılmıştır. Avrupa'dan, ABD'den ve Japonya'dan gelerek yer alan 70 binden fazla bağımsız gözlemcinin izlediği bu seçimlerde, Arap ülkelerinden bir tek gözlemci heyeti oluşturulmuştur.

Seçimlere, 5'inin etnik ve dinî temel üzerine kurulduğu 21 ittifak katılmıştır. Bu ittifaklardan bazıları şunlardır:

- Abdülaziz Hakim'in Birleşik Irak İttifakı: Aralarında Başbakan İbrahim Caferi'nin Dava Partisi ile Mukteda El Sadr'ın radikal hareket temsilcilerinin bulunduğu 17 Şiî hareketinden oluşmuştur. Son seçimleri kazanmış ve bu sayede Büyük Ayetullah Ali Sistani'nin desteğine sahip olmuştur.
- Kürt İttifakı: Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Kürdistan Demokrasi Partisi'nden oluşmuştur. (Kuzey Irak'ın etnik temelde en önemli siyasî oluşumudur). Eski Başbakan İyad Allavi'nin Ulusal Birlik'i, liberal Sünnî Araplarla komünistlerin desteğini almıştır.
- Başbakan Yardımcısı Ahmed Çelebi'nin Ulusal Kongresi: Bu liste, Ocak seçimlerine Birleşik Şiî İttifakı bünyesinde girmiştir.
- Uzlaşî Cephesi: İslam Partisi, Halk Konferansı ve Ulusal Diyalog Konseyi gibi Sünnî grupları bir araya getirmiştir.
- Ulusal Diyalog Cephesi: Ulusal Diyalog Konseyi'nin yöneticilerinden Salih Mutlak'ın çevresinde toplanan Sünnîlerden oluşmuştur. (Milliyet, 26 Ocak 2005)

Türkmenler ve Hristiyan grupları da değişik çarşaf listelerle seçime katılmıştır. Ancak bu gruplar, 30 Ocak Seçimlerinde kendi iradelerinin seçimlere yansımadığını ve seçimlerde usulsüzlük yapıldığını öne sürerek şikayette bulunmuşlardır.“275 sandalyenin 230'u 18 vilayete nisbi temsil sistemine göre şöyle dağıtıldı: Bağdat 59, Ninova 19, Basra 16, Süleymaniye 15, Erbil 13, Zikar 12, Babil 11, Diyala 10, Tamim 9, El Anbar 9, Selahaddin 8, Vassit 8, Necef 8, Kadisiye 8, Dohuk 7, Misan 7, Kerbela 6, Muthanna 5, Kalan 45 sandalye, bölgesinde sandalye kazanamadığı halde ülke genelinde iyi sonuç alan partiler arasında dağıtıldı. Dört yıl süreyle görev

yapacak olan Parlamenteoya giren grupların milletvekili dağılımı Şu Şekilde olmuştur.” (Irak’ta SeÇim SonuÇları ve Alarm Zilleri, 2005)

- Birleşik Irak İttifakı: 128 milletvekili
- Kürt İttifakı: 53 milletvekili
- Sünnî İttifakı: 44 milletvekili
- Laik Ői Koalisyonu: 25 milletvekili
- Ulusal Diyalog Cephesi: 11 milletvekili (Irak SeÇimlerinde Yaşanan Türkmen Mağlubiyeti’nin Arka Yüzü, 2006)

Sünnî Arapların usulsüzlük iddialarının gölgesinde ağıklanan sonuğlara göre, 275 sandalyeli Meclis’te Ői İttifakı 128 sandalye olarak seÇimi kazanmıştır. Fakat Hükümeti oluŐturması iÇin gerekli olan sayıya tek başına ulaŐamamıŐtır. Hükümeti kurmak iÇin gerekli olan 10 sandalyeden dolayı koalisyon kurmak zorunda kalması, özellikle Kuzey Irak’ta etkili bir siyasi oluşum olan Kürt ittifakının ülke genelinde biraz daha ön plana Đıkmasını sağlamıştır.

Irak’ta yapılan son seÇimlerin ardından hükümet uzun bir süre kurulamamıŐtır. Kürtlerin, Başbakan İbrahim Caferi ile ters düŐmeleri de hükümetin kurulmasını uzun süre engellemiŐtir. Irak’ta yapılan 30 Ocak 2005 seÇimlerinde, Devlet Başkanı Kuzey Irak’tan KYB’nin de aynı zamanda başkanı olan Celal Talabani, Başbakan ise Ői İbrahim Caferi olmuştur. Fakat 15 Aralık seÇimleri sonrasında Semerra’da patlak veren bombalama olayları sonrasında İbrahim Caferi’nin Ankara ziyareti, Devlet Başkanı Talabani’yi ve Kuzey Irak’taki diĒer Kürtleri İbrahim Caferi konusunda rahatsız etmiştir. Bundan sonra ise Kürtler İbrahim Caferi’nin BaŐbakanlıĒını istememiŐlerdir ve ülke genelinde bir hükümetin kurulması Kürtler tarafından bu Şekilde beş ay geciktirilmiŐtir.

Nihayet Mayıs ayında bu konuda bir uzlaşmaya varılarak yeni Başbakanın Nuri El Maliki olması kabul edilmiştir. Parlamento, yeni Başbakan Nuri El Maliki tarafından önerilen 39 bakanın her birini onaylamıştır. Böylece yeni hükümet kurulmuştur. Kuzey Irak'ın etnik unsurlarından biri olan Kürtlerin oluşturduğu ittifakın ülke politikasının şekillenmesinde bu kadar etkili olması çevre ülkelerin dikkatini Kuzey Irak üzerinde daha da yoğunlaştırmasına neden olmuştur.

2005 yılında iki genel seçim arasında 15 Ekim'de yaklaşık 9 aydır yönetimde bulunan Irak Hükümetinin hazırladığı ve referanduma sunduğu Irak'ın Yeni Anayasası Irak halkı tarafından kabul edilmiştir. Kabul edilen bu anayasa Irak içindeki etnik/dini gruplardan en çok Kürtler lehine sonuçlar içermektedir. Bu Anayasa ile zaten 30 Ocak 2005 genel seçimleriyle birlikte kendi bölgesel yönetimlerini resmen ilan eden Kürtler, statülerini garanti altına almayı başarmışlardır. Bu seçimlerin Irak'taki dengenin nasıl bozulduğunu ve iç karışıklığın temel nedenin ne olduğunu açıkça gözler önüne sermiştir. ABD, Irak yönetiminde ılımlı grupların etkin olmasını isterken görüş ayrılıklarından dolayı seçimin geneli ABD'nin planladığı gibi gitmemiştir. "11 Ekim 2006'da ise Irak'ın 18 vilayetten oluşan bir federal yapıda olması kararlaştırılmıştır." (Güldalı, 2009:91)

"Irak'taki yeni siyasi dengeler, Irak'ın kuzeyindeki Kürtler lehinde gelişmeye başlamış bu bağlamda yeni anayasa ile birlikte Irak'ın devlet yapısı federe sisteme dönüştürülmüştür." (ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi, 2009) "İşgal ile birlikte Saddam'ın oluşturmaya çalıştığı ulus-devlet süreci tersyüz edilmiş ve bugün artık Irak'ta referandumla kabul edilmiş -uygulaması ne kadar sorunlu olursa olsun- federal yapıyı öngören bir Anayasal düzen söz konusudur." (Köksal, 2008:78)

Devlet Arapça'nın yanında Kürtçe'yi de resmi dil olarak kabul etmiştir. Irak genelinde bu gelişmeler yaşanırken Irak'ın kuzeyinde 2006 Mayıs ayında, bölge ülkelerini ilgilendiren bir gelişme daha olmuştur. Kuzey Irak'taki iki önemli Kürt

partisi tek hükümet kurulması konusunda anlaşmıştır. Talabani ve Barzani 32 bakanlık koltuğunu hemen hemen eşit olarak paylaşmışlardır. Celal Talabani başkanlığındaki Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne 14 bakanlık, Mesud Barzani yönetimindeki Kürdistan Demokratik Partisi'ne ise 13 bakanlık verilmiştir.

Diğer küçük partiler ise beş bakanlık koltuğunu almışlardır. Başbakan, ünlü Kürt lider Mesud Barzani'nin yeğeni, Neçirvan Barzani olmuştur. Kuzey Irak'taki bu gelişmeler komşu ülkeleri tedirgin etmiştir. Zira Kürtler, ülkede meydana gelebilecek bir iç savaş durumunda kendi bağımsızlıklarını ilan edebilmek için bir alt yapı oluşturma gayreti ve işbirliği içine girmişlerdir. Olası bir iç savaş durumunda, Irak'ın üçe bölüneceği düşünülmektedir. (Cindemir, 2006) Böylece kuzeyde Kürtlerin, ortada Sünnî Arapların ve güneyde Şii'lerin oluşturduğu bölgeler ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda ise olası bağımsız bir Kürt devletinin parlamentosu hazırlanmış olacaktır.

Seçimler, bir yandan Sünnîlerle Şii'ler arasındaki dinî, diğer yandan Araplarla Kürtler arasındaki etnik ayrılığı daha da çok derinleştirmiştir. Bu ayrılıkların tetiklenmesiyle çıkacak bir iç çatışma, gerek etnik gerekse mezhepsel düzeyde olsun, yayılmacı bir durum olarak çevre ülkelerde istikrarsızlık ortamı doğuracağı düşünülmüştür. Nitekim Kürtlerin Irak'taki seçimlerden sonra Kerkük'te güçlenmesi ve Irak'ın kuzeyinde hukuken bağımsız bir devletin kurulması söylentileri, komşu ülkelerde önemli Kürt azınlıklarının bulunması sebebiyle, ABD'nin bu ülkelerde baskı uygulayarak, oyunlar oynama gücünü arttırmış ve Kürtleri, bu ülkelerin tehdit algılamalarının merkezine yerleştirmiştir.

1.4. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

Irak'ın kurulmasından bu yana Kuzey Irak bölgesinde yaşayan Kürt halkının durumu hep tartışmalı bir konu olarak süregelmiştir. Söz konusu tartışmalı durum bölgede yaşayan Kürt halkının özerk veya bağımsız bir devlet kurma isteğinin sürekli canlı kalması ve Kuzey Irak bölgesinde yaşayanların bu kutsal amaç doğrultusunda oluşan toplumsal Kürt hafızasını nesilden nesile başarılı bir şekilde aktarmasıyla gerçekleşmiştir.

1970 yılı Mart ayında Irak hükümeti ve Kürdistan Demokrat Partisi arasında yapılan anlaşma ile Molla Mustafa Barzani önderliğindeki Peşmerge güçlerinin mücadeleleri sonucunda Irak'ın Kuzeyi olarak tabir edilen bölgede özerk yapıya sahip bir Kürt bölgesi oluşturulmasına karar verilmiştir.

Kuzey Irak bölgesinin tarihî geçmişine bakıldığında, öncelikle 1991 yılında gerçekleşen Birinci Körfez Savaşı'na gitmek daha doğru olacaktır. Bu savaşta Irak, güneyde ABD önderliğindeki güçlere yenilince Kürtlere saldırmış ve bunun sonucunda da 36. paralelin kuzeyi, uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Burası, zamanla Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerler içinde adeta güvenli bir bölge haline getirilmiştir. Hatta Süleymaniye ili de Kerkük'le aynı paralel üzerinde olmasına ve 36. paralelin güneyinde kalmasına rağmen bu güvenli bölge içine alınarak korunmuştur. Kerkük ilinin tamamı ile Musul' un bir kısmı, güvenli bölgenin dışında tutulmuş ve 36. paralel düz bir çizgi iken kırık bir çizgiye dönüşmüştür. Böylece Türkmenler, Kürtler ile Arapların arasına sıkıştırılmıştır.

Öte yandan, 1992 yılında özellikle iki büyük Kürt partisi olan Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve diğer küçük partiler; Kürdistan Cephesini meydana getirmişlerdir. Bunun sonucunda da 17 Mayıs 1992'de Kürt bölgesinde,

Kürdistan vatandaşlarının katılabileceği belirtilen bir seçim gerçekleştirilmiş ve bu seçimden sonra Kuzey Irak Kürt Yönetimi Parlamentosu kurulmuştur.

4 Temmuz 1992’de ise daha önce yürürlüğe konamayan, 1974 tarihli özerklik yönetiminin merkezi olan Erbil’de ilk hükümetlerini kurmuşlardır. Uçuşa yasak ve güvenli bölge yaptırımlarının sayesinde bu oluşum, bugüne kadar ulaşmayı başarmıştır. 8 Kasım 2002’de ise Kuzey Irak Kürt Yönetimi Parlamentosu’nda kabul edilen ancak referandum ile yürürlüğe gireceği belirtilmesine rağmen hala halkoyuna sunulamamış olan, Kerkük’ün başkent kabul edildiği Kuzey Irak Kürt Bölgesinin sınırları belirtilmiştir.

1990’lı yıllarda dile getirilmeye başlanan bölgesel bir yönetim söyleminin Türkiye açısından ciddi bir tehdit olarak algılanıp Kuzey Irak için politika üretmeye başlaması sonrası bölgede gerilim artmıştır. 2003 sonrası dönemde ABD desteğini alan Kürtler, Saddam rejiminin de devrilmesiyle birlikte büyük güç kazanmış ve öncelikli hedef olarak özerk bir Kürt yönetimi kurmak için çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalar ABD’nin de büyük desteği ile 2005 yılında referandumla kabul edilen Irak Anayasası’nda, Irak’ın federal bir modele dönüştürülmesi ve bunun sonucunda Kuzey Irak’ta bölgesel bir Kürt yönetiminin varlığı resmi olarak tanınmıştır. Irak Anayasası 141. maddesiyle belirlenen yasal varlık şu şekilde kabul edilmiştir:

Madde 141:

1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesi’nde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve sözleşmeler dâhil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesi yasaları gereğince ve bölgenin ilgili makamları tarafından değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece geçerli sayılır. (Irak Cumhuriyeti Anayasası’nın Türkçe Tam Metni, 2009)

Bölgesel varlığını bu anayasa ile meşrulaştırmış olan IKBY, bağımsız bir devlet olma yolunda önemli bir adım atmış olmaktadır. 2005 Irak seçimleriyle Şii Araplardan sonra ülke yönetiminde egemen güç olan “Kürtler, Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Bakanlığı, Göç ve Göçmenler Bakanlığı ve Meclis Başkanlığının yanı sıra iki başbakan yardımcılığından birini de almıştı.” (Gül, 2010:157) Irak’ta geçici yönetimin oluşmasının ardından, Kürt Lider Celal Talabani’nin Devlet Başkanlığı’na getirilmesi de Kürtleri, yeni Irak devletinde güçlü bir konuma getirmiştir. “Irak’ın kuzeyinde de, KDP Lideri Barzani’nin Kürdistan Bölgesel Hükümeti’nin başkanı konumuna yükselmesi ve Başkan Bush’un Barzani’yi bu sıfatla, Washington’da ağırlaması, Irak’ta yeni dönemin başladığının işaretleri olmuştur.” (Gül, 2010:157)

Bununla birlikte, Kürt Hükümeti’nin, günümüzde kendine ait bütçesi, bayrağı ve askerî gücü bulunmaktadır. Musul ve Kerkük’ün Kürtlere ait olduğunu savunan Barzani, 3 Mart 2003’te KDP ve KYB silahlı güçlerini (Peşmergelerini) birleştirme kararı almıştır. 1992 yılından beri kurulması planlanan “Kürdistan Devleti” için, ABD’nin Irak’ı işgalinden sonra, bir de Kerkük’e Kürt vali atanması sağlanmıştır. 22 Aralık 2004’te 1,7 milyon Iraklı Kürt, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt Devleti kurulması için halkoylaması yapılması amacıyla dilekçelerini BM’ye iletmışlerdir. Böylece 30 Ocak 2005’te yapılan genel seçimlerde gayri resmî bir referandum düzenlenerek Kürtlere, bağımsız Kürt Devleti istenip istenmediği sorulmuştur. Kürtlerin, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt Devleti kurma yönündeki hedeflerine yönelik uygun bir ortam ABD’nin de büyük desteği ile oluşmuştur. Bunun sonucunda Kürt gruplar, 30 Ocak 2005’te yapılan seçimde Kerkük’te %50’nin üzerinde bir oy almışlardır. Elde ettikleri bu güç sayesinde de Arapları ve Türkleri göçe zorlamışlardır. (Dağdeviren, 2007:87-88) Kürtler, bu sayede Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi’nde etnik birliği sağlama hedeflerine de bir adım daha yaklaşmışlardır.

Şu anda Kürt Bölgesel yönetimi olarak tabir edilen bölge Erbil, Süleymaniye ve Duhok kentlerini kapsayan bir alandan oluşmaktadır. Bu bölgede yoğun bir Kürt nüfusu yaşamaktadır. Fakat mevcut Kürt nüfusuna bakılarak Kuzey Irak bölgesinde yaşayan diğer etnik ve halk unsurları yok sayılmaması gerekmektedir. Irak'ın işgalinden hemen sonra Kürt Peşmerge güçleri, savaş öncesi sınırların dışına çıkarak bazı bölgeleri de kontrolleri altına almışlardır. Bunun sonucunda Musul, Dahok, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Selahattin ve Diyala illerini de kendi idaresine almaya çalışarak bölgede ciddi bir kargaşaya yol açılmıştır.³

IKBY bölgesinde uzun zamandır nüfus sayımı yapılmamakla birlikte 2010 yılı verilerine göre IKBY sınırlarında kayıtlı resmi nüfus 4,7 milyon kişidir. Bunlar Erbil 1,713.461, Süleymaniye 1,800.769 ve Duhok 1,176.709 olmak üzere üç kenti kapsamaktadır. IKBY'de yaşayan halkın demografik özellikleri de Irak'ın zengin çeşitli halk unsurlarını yansıtmakla birlikte buradaki tek fark Arap Nüfusunun az Kürt nüfusunun fazla olmasıdır. Bölgede Kürtlerin dışındaki en önemli etnik unsurlar Araplar ve Türkmenler olarak bulunmaktadır. (Irak Kürdistan Bölgesi Genel Bilgileri, 2010) Bölgenin toplumsal yapısına göz attığımızda ise oluşumdaki temel unsur aşiretler ve aşiretçiliklerdir. Aşiretler IKBY'de yaşayan halk unsurların sadece Kürtlere mahsus bir durum değildir. Türkmen, Ezîdî ve Hatta Hristiyanlar arasında bile aşiretlere rastlamak mümkündür.

IKBY'de yaşayan Kürtler arasında 4 farklı lehçeyle Kürtçe konuşulmakta ve halk yaşadığı kırsal ve kentsel yerleşim bölgelerine göre değişmek suretiyle birbirlerini anlamakta güçlük çekmektedirler. Konuşulan bu dillerin dışında Arapça, Türkmençe dilleri de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Aynı zamanda bazı aşiretlerin kendi lehçeleri bulunmakta ve halk arasında konuşulduğunda bu lehçe, ağız sayesinde kişinin aşireti dahi bilinebilmektedir.

³ Ayrıntı için Bknz: **IKBY 2009 Yılı Haritası**, EK - II

Kürt halkı arasında toplumun benimsediği tek bir din bulunmamakla birlikte, Kürtlerin İslamiyet’le tarihin erken dönemine tanışmaları hasebiyle 12. yüzyıldan sonra Müslümanlığı kabul ettikleri ön görülmektedir. Buna rağmen Kürtlerin hepsi Müslüman değildir. Fakat Müslümanlığı kabul etmiş Kürtler arasında çoğunlukla Sünni mezhebi kabul görmüştür. Farklı mezhepleri ve fıkıh ilmine göre farklı uygulamaları takip ettikleri bilinmektedir. Kürtler arasında Sünni mezhebinin Şafilik geleneği yaygın olmuştur.

IKBY’de yaşayan Kürt toplumu arasında aşiretler ne kadar önemliyse buradaki tarikatlar ve şeyhlerin de toplum hayatına etkileri o kadar önemlidir. Kuzey Irak’ta bir nevi denge unsuru olarak önemli yer alan tarikat lideri Şeyhler arasında kimi zaman arabuluculuk faaliyetleri öne çıkmaktadır. Yine de Kürtlerin arasında farklı dinlere mensup gruplarda bulunmaktadır. Bunlar; Museviler, Hristiyanlar, Aleviler, İran’ın yerleşik dini olan Şii İslam’ı izleyenler, küçük grup da olsa Ehl-i Hak inancına sahip olanlar ve Yezidilerdir.

IKBY’de yaşayan Türkmenlerin ise büyük çoğunluğu Erbil’de bulunmaktadır. Buna rağmen Kuzey Irak’taki en büyük Türkmen yerleşiminin olduğu yerler Telafer, Musul, Kuştepe, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Dakuk, Kifri, Karatepe, Hanekin, Karahan, Kızlarbat, Şahraban, Mendeli ve Bedre olmaktadır. Araplar ise hemen her şehirde yer almaktadırlar.

IKBY 1992’de, idari yapının oluşumu ve korunması adına, Süleymaniye ilinde askerî bir akademi kurmuştur. İlk mezunlarını aynı yılın Eylül ayında vermiştir. KDP de Ekim 1992’de Selahaddin’de, “Peşmerge İşleri Genel Komutanlığı” oluşturmuş ve bu komutanlık, Peşmerge İşleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Daha sonra Zaho’da polis akademisi kurulmuştur. Sivil emniyet işlerine bakan polis teşkilatının merkezi ise Erbil’dedir. Bu sayede Talabani ve Barzani peşmergeleri, gerilla düzeninden çıkarak düzenli ordu haline dönüşme çalışmalarına devam etmişlerdir. (Yenişafak, 2010) “Irak Anayasası’na göre, IKBY sınırları içinde güvenliğin sağlanmasından

sorumlu olan Peşmerge kuvvetleri, 1991 yılı sonrasında oluşturulan yeşil hattın kuzeyinde kalan "tartışmalı alanlar" olarak adlandırılan bölgelerde de hâkimiyet kurmuşlardır. Bu bölgeler içindeki Peşmerge varlığı, Irak topraklarının yaklaşık %7'sine denk düşmektedir. Peşmerge kuvvetlerinin mevcut sayısının 75.000-100.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir" (Kürt Yönetimi Peşmerge Sayısının 190 Bin Olmasını İstiyor, 2011)

Kuzey Irak'ta 1991'de 36. paralelin kuzeyinde "Güvenli Bölge" oluşturulmasından itibaren yeni bir yapı bölgeye hâkim olmuştur. Böylece Yeni Irak'ın federal bir yapıya dönüşmesi, IKBY'nin 1970 yılından beri belirsiz olan durumunu netliğe kavuşturmuştur. Bölgede 1992 yılında gerçekleşen seçimler sonrasında kurulan parlamento, iç karışıklıklar, iki büyük parti arasındaki siyasi mücadele ve nihayetinde çıkan iç savaş, siyasi yapının daha karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur. Siyasi alanda IKBY'de iki büyük siyasi parti göze çarpmaktadır. İlki Mesud Barzani'nin başkanlığını yürüttüğü Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), diğeri ise Celal Talabani'nin başkanlığını yürüttüğü Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) olarak yer almaktadır. 2002'den itibaren KDP ve KYB arasındaki işbirliğinin etkisiyle siyasi yapıda, büyük bir değişim sürecine girilmiştir. Bu süreç, 2005 yılında referandumla kabul edilen yeni Irak anayasasıyla da ilan edilmiştir. Bundan sonra Irak'ta kurulan tek federal bölge, Kürt Bölgesel Yönetimi olmuştur. Ancak Irak Anayasası tarafından belirlenen bölgenin, siyasal yapısı, hakları ve yükümlülükler ve sınırları konusundaki tartışmalar devam etmektedir.

Ayrıca anayasadan doğan hakları gereği Irak'ta yer altı kaynaklarından elde edilen gelirin %17'si Kürtlere tahsis edilmiştir. Kürtler bununla birlikte işgal döneminde petrol rezervleri açısından oldukça zengin olan Kerkük'e Kürt göçünü teşvik ederek bu kentin nüfus yapısını değiştirmeye teşebbüs etmiştir. Kürtler Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmek suretiyle bu kenti ele geçirmeye, böylece Irak petrollerinin yaklaşık %40'ını kontrol etmeye çalışmaktadır. (Bilgesam, 2013:4) Bu durum Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin kendi ekonomik bağımsızlığı konusundaki en büyük adım olmuştur.

2. TÜRKİYE’NİN YENİ IRAK POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ

2003 ABD işgali sonrası Irak’ta değişen yapı ve siyaset, Türkiye’nin Irak politikasında köklü değişiklikler yapmasına neden olmuştur. 11 Ekim 2006’dan itibaren ülkenin federal bir yapıya sahip olması Türkiye’nin artık sadece Bağdat merkezli bir dış politika izlememesini gerektirmiştir. Özellikle güney doğu sınırında kurulan Bölgesel Kürt Yönetimi Türkiye için ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Diğer bir unsur ise PKK sorunudur. Bölgede yaşayan Türkmenlerin de Türkiye’nin bölgeye uyguladığı politikalar açısından önemli etkileri bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin Irak politikasını belirleyen iki temel unsur olarak oluşabilecek bir Kürt Devleti tehdidi ve PKK Sorunu bulunmaktadır.

“Türkiye’nin Irak’taki gelişmelere bakışı temelde güvenlik algılaması etrafında şekillenmesine rağmen ekonomik boyutu da ihmal edilmemiştir.” (Erkmen, 2009:7) “Yeni koşullar Türkiye’nin bölgeye dönük faaliyetlerine önemli ölçüde “hukuki, siyasi, beşeri” sınırlamalar getirmiştir.” (Köksal, 2008:87) Doğrudan müdahalede bulunamayan Türkiye’nin Irak’ta toprak bütünlüğünün korunması çerçevesinde politika geliştirdiği ve IKBY’yi tanımayarak Irak Merkezi Hükümeti üzerinden temaslar gerçekleştirdiği görülmüştür.

2.1. Irak’ın Toprak Bütünlüğünün Korunması

ABD işgali sonrası Irak’taki etnik ve dini unsurların çıkar çatışmaları tehlikeli seviyelere ulaşmıştır. Şii Araplar, Sünni Araplar, Kürtler ve Türkmenler bu çatışmalarda ön plana çıkan unsurlardır. İşgal sonrası Irak’ın üçe bölünmesi gündeme gelmiştir. Özellikle Kuzey Irak bölgesindeki Kürtlerin ABD eliyle güçlendirilmiş olması, o bölgede kurulması muhtemel bir Kürt devletini gündeme getirmiş ve sınırları içerisinde Kürt vatandaşları bulunan çevre ülkeler için de ciddi bir tehdit

unsuru olmuştur. Irak'ın üçe bölünmesi sadece Türkiye açısından değil, aynı zamanda Ortadoğu açısından da çatışma anlamına gelmektedir. Olası bir Kürt devleti başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler için, Sünni devleti ise başta Ürdün olmak üzere Sünni Arap devletleri için, Şii devleti de Şii nüfusu barındıran birçok bölge ülkesi için yeni sorunlar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. (Güldalı, 2009:113)

Bölgede kurulması muhtemel bir Kürt devleti, özellikle Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ı yakından ilgilendirmektedir. "Irak'ın üniter devlet yapısının ve siyasi bütünlüğünün korunması," (Çetinsaya ve Özhan, 2009:66) tüm bölgenin istikrarı için önemli bir konu olmuştur. "Etnik temele dayalı federe bölgelerin, olası bağımsızlık eğilimlerine karşı Irak'ın istikrarının korunması ve yaygın/yoğun çatışmaların engellenmesi kısa vadede Türkiye'nin en önemli çıkarlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır." (Çevik, 2010:161) Dolayısıyla "ülke kaynaklarının merkezi idarenin kontrolüne verilmesi olumlu bir durum yaratmıştır. Ayrıca ülkenin toprak bütünlüğünün korunarak coğrafi temelli bir federasyon yapısı da yine Türkiye'nin endişe ettiği etnik temelli ayrıma göre tercih edilen bir statü olmuştur." (Çevik, 2010:116)

2003 yılında İstanbul'da "Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı" düzenlenerek ABD'nin askeri operasyon düzenlemeden önce bölgede diplomasiyle çözüm arayışları için çaba sarf edilmiştir. Ancak işgal sonrası bölgenin istikrarının bozulmuş olması tekrar bu toplantıyı gündeme getirmiştir. Toplantıya Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır'ın yanı sıra İran ve Suriye de katılmıştır. (Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı, 2007) 10 Mart 2007' deki başkent Bağdat'ta yapılan büyükelçiler düzeyindeki toplantı dönüm noktası olmuştur. Uzun süre sonra ilk kez ABD, İran ve Suriye ile aynı masa etrafında bir araya gelmiştir. Toplantılar Irak'ın toprak bütünlüğü ile siyasi birliğine, ülkedeki siyasi sürece ve Irak hükümetine bölge ülkelerinin desteklerinin ifade edildiği bir platform haline gelmiştir. (Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı, 2007)

2.2. PKK Sorunu

ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesindeki süreçte KDP ve KYB gibi PKK'nın da en büyük kaygısı, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girme kararı almasıdır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ABD'den bağımsız olarak ve ABD askeriyle birlikte Kuzey Irak'a girmesi halinde öncelikli hedefinin PKK olacağı açıktır. Böyle bir askeri harekâtın çekinen PKK, ABD'nin müdahalesi öncesinde Ankara ile Washington arasındaki temaslar boyunca, KDP ve KYB gibi, Türk askerinin Irak'a girmesine karşı kampanya yürütmüştür. 1 Mart tezkeresinin TBMM'de reddedilmesi PKK'nın da işine gelmiştir. Bu durum Türk askerinin daha büyük güçle Kuzey Irak'a girmesini önlediği gibi, Türk - ABD ilişkilerinin bozulması, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki inisiyatifini de zayıflatmıştır. O dönemde PKK'nın politikası, ABD ile çatışmaya girmemek, silahlı gücünü korumak ve savaşın dışında kalmaktır.

ABD'nin Irak'ı işgalinin PKK açısından genel olarak olumlu etkilerinin olumsuz etkilerinden fazla olduğu söylenebilir. PKK açısından olumlu yönlerin başında Türk-ABD ilişkilerinin bozulması, askeri işbirliğinin rafa kaldırılması, Türk askerinin bölgeye müdahale etmemesi, böylece PKK'nın varlığını koruması gelmektedir. Ayrıca, ABD'nin Türkiyesiz giriştiği harekatta en yakın müttefik olarak Kuzey Irak'taki Kürtleri görmesi ve onları desteklemesi de bir çeşit güvence niteliği taşımıştır. ABD'nin savaş sırasında ve sonrasında Kürtlere bakışını bir bütün olarak ele almak gerekir. ABD, Kuzey Irak'ta diğer Kürtlere olumlu yaklaşırken, PKK'ya farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamış ve aleyhlerine bir operasyon yapmadığı gibi açıktan bir tutum da almamıştır. Hatta, PKK ile temasa geçtiği yönünde güçlü belirtiler ortaya çıkmıştır. (Dündar, 2007)

Bu çerçevede, ABD'nin PKK ile 12 Haziran 2003 günü doğrudan temasa geçerek, Kerkük'te görev yapan bir albay başkanlığındaki heyetin Irak'ta KDP bölgesinde PKK'yla yaptığı ön görüşmede öne çıkan ana başlık, "PKK'nın yasallaşma teklifi" olmuştur. ABD heyetinin PKK'lılara; "Burada silahlı olarak daha

fazla barınamazsınız. Tüm silahları bırakın, kendinizi siyasal bir örgüt olarak tanıtanın alt yapısını hazırlayın, ‘Af getireceğiz, Yeni adımları sağlayacağız, Güvenli bölgeler oluşturacağız.’ taahhütlerinde bulunmuşlardır. ABD, Irak’ı işgalinin ardından, Irak politikasıyla birlikte Kürt politikasını da yeniden yapılandırmaya başlamıştır.

Hazırlanan planın özünde, Kürt politikasının Irak merkezli olarak gündemde tutulması ve bunun için de ilk olarak Irak’ın Kuzeyinde 15 yıldır oluşturulan yapının güvenliğinin garanti altına alınacağı, ayrıca, Irak’ın kuzeyinde bulunan bir kısım PKK’nın peşmerge ordusu içine yerleştirilmesi, geri kalanların Türkiye’ye dönmelerini öngörülmüş. Çıkarılacak aftan yararlanarak Türkiye’de yasal siyaset yapmalarının önünün açılacağı belirtilmiştir (Akfırat, 2004:303)

Ancak bu planlar gerçekleşmediği gibi o dönemde PKK’nın Türkiye’ye yönelik saldırılarında büyük bir artış olmuştur. ABD ile 1 Mart krizi yaşayan Türkiye’nin, Kuzey Irak’a müdahalesinin kolay olmayacağını göz önünde bulunduran PKK, kendisine o bölgede geniş hareket sahası ve çeşitli imkanlar bulmuştur. Bu durum PKK’nın güçlenmesine ve saldırılarının sayısını ve şiddetinin dozunu arttırmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin PKK’ya düzenlemek istediği askeri operasyonlara karşı bir tavır takınan İKBY, Türkiye ile sık sık gerginlikler yaşamıştır. 1984’ten bu yana devam eden PKK sorununun 2007 yılında daha da artması, terörle mücadelede kesin tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Dağlıca baskını terörle mücadelede daha aktif bir politika izlenmesine sebep olmuştur. Zira, bu baskında PKK tarafından kaçırılan 8 askerin tesliminde gerekli girişimcilere PKK’nın anlaşma imzalatmasını Mehmet Ali Şahin “keşke böyle teslim almasaydık ve böyle bir şey olmasaydı” (Oral, 2007:303) şeklinde yanıtlayarak 8 askerin hayatından çok devletin siyasetini ön plana çıkarmıştır.

2007 yılının Nisan ayında, Mesut Barzani'nin, Türkiye'nin sınır ötesi bir operasyonda bulunması halinde Kürtlerin de Diyarbakır'a müdahale edeceğini söylemesi, Ankara'nın tepkisini çekmiş ve Bağdat yönetimine nota gönderilmiştir. (Özpek, 2012:41) Ayrıca operasyonlar sürerken KDP yönetimi öfkeli bir tavır sergilemiştir. "Mesut Barzani, 19 Şubat günü (2008) El Arabiya televizyonuna verdiği demeçte Bağdat'ta merkezi yönetimi sessiz kaldığı için eleştirirken şöyle demiştir:

'Bizim artık Irak hükümetine, 'Türkiye'nin saldırılarına karşı bir tavır alın' dememiz gereksizdir. Çünkü onlar da Türkiye'nin her gün ordusuyla, uçaklarıyla Irak'ın egemenliğini ayaklar altına aldığını görüyorlar. Sabrın da bir sınırı vardır. Şunu bildiriyorum ki, Türkiye'nin Federe Kürdistan topraklarına olan saldırıları devam ederse artık sessiz kalmayacağız' " (Zengin, 2010:184)

Bu açıklamalar Türkiye ile Bölgesel Yönetim arasında gerginlik dozunun daha da artmasına neden olmuştur. Bu noktada TBMM; hükümete, gerektiği takdirde PKK terör örgütüne karşı Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyon yapılması için 19'a karşı 507 oyla kabul edilen tezkere bir yıl süreyle yetki vermiştir.⁴(Oral, 2007:345-346)

Tezkerenin çıkmasından itibaren sınır ötesi operasyon kararına son şeklini vermeden önce 5 Kasım 2007'de önemli bir zirve toplantısı yapmak için ABD'ye giden Başbakan Erdoğan'ın Bush ile Beyaz Saray'daki görüşmesinden "ortak mücadele" mesajı çıkmıştır. Bush 'Türkiye ve Irak Merkezi Hükümetinin birlikte hareket edeceğini, ABD'nin istihbarat paylaşımı yapacağını' açıklamıştır. Bush ayrıca, 'PKK'nın terör örgütü olduğunu, Türkiye'nin olduğu kadar, Irak ve ABD'nin de düşmanı' olduğunu ilan etmiştir. Erdoğan da, 'tezkerenin hedefinin PKK olduğunu, Kuzey Irak da dahil Irak'ın istikrarının önemli olduğunu' vurgulamıştır. Bu görüşmede sınır ötesi operasyon beklentisi oluşmasına karşın, açık bir harekât kararı çıkmamış, sadece ABD'nin istihbarat bilgisi vereceği netleşmiştir.

⁴ Bknz: EK - III

İngiltere'ye giden Başbakan Erdoğan, İngiltere Başbakanı Gordon Brown ile Downing Street 10 numarada yaptığı görüşmeden sonra, iki ülke arasında stratejik ortaklık belgesi üzerinde mutabakata varıldığını ifade etmiştir. Erdoğan, İngiltere ile ilişkilerin giderek güçlendiğini ifade etmiştir. Brown ise, PKK'yı kendilerinin de lanetlediklerini ve PKK konusunda birlikte çalışacaklarını belirtmiştir. (Oral, 2007:373) Irak işgalinden sonra, PKK, Kuzey Irak'ta daha rahat ederek ve bölgesel Kürt yönetiminin desteğini alarak Türkiye'deki terörist faaliyetlerini artırmıştır (Erkmen, 2007:53)

2.3. Irak Türkmenleri

Irak Türkmenleri, Emeviler döneminde bölgeye Orta Asya'dan ilk göçlerle gelen Oğuz Türklerinin bir kısmı ilerleyen dönemlerde Selçuklu ve Osmanlı devletinin de etkisiyle bölgeye yerleşmiş olan ve halen yaşamlarını Irak'ın kuzeyinde devam ettiren Türklerdir. Emevilerin ve Abbasilerin ordularında görev verdikleri Türkmenlerden çok faydalandıkları bilinmektedir. (Irak Türkmenlerinin Tarihçesi, 2006) I.Dünya Savaşı sonrası Kuzey Irak bölgesinin Osmanlı Yönetimi'nin elinden alınması sonrası ve "9 Nisan 1926'da imzalanan Ankara Anlaşması ile" (Özcan, 2003:109) Türkmenlerle bağlantı kesilmiştir.

Daha sonraki süreçte Irak'ta Abdülkerim Kasım önderliğindeki ordu Krallık rejimine karşı darbe gerçekleştirip cumhuriyeti ilan etmiştir. İlandan tam bir yıl sonra 14 Temmuz 1959 günü Cumhuriyetin birinci yıl kutlamaları yapılacakken, Türkmenler Komünist Kürt Grupları tarafından saldırıya uğramıştır. Türkmenler adına en acı günlerden biri olarak ifade edilebilecek olaylar yaşanmış, birçok Türkmen katledilmiş, evleri yakılmış, yıkılmış, Türkmen aydınları tutuklanmış ve Türkmen halkı tamamıyla 3 gün süren katliam yaşamıştır. Bu olay Irak'ta Türkmenler ve Kürtler arasındaki düşmanlığın temel çıkış noktası olarak görülmektedir. Bu tarihten sonra Türkmenler ve Kürtler arasındaki mücadele,

gerginlik, şiddet ve daha da önemlisi karşı tarafa beslenen nefret algısı üst seviyelere çıkmıştır.

Saddam Hüseyin 1979’da yönetimi ele geçirmesiyle, Türkmenlerin lideri durumundaki önemli kişileri tutuklatmış, işkenceye maruz bırakmış ve pek çoğunu da idam ettirmiştir. 20 Ekim 1981’de Devrim Komuta Konseyi’nin aldığı kararlarla Türkmenlerin bir bölümü Arap yerleşim yerlerine göçe zorlanmıştır. Arap milliyetçiliği ve asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak’ta pek çok Kürt ve Şii Arap ayaklanmıştır. Ancak Türkmenler herhangi bir ayaklanmaya kalkmamıştır. Buna rağmen bu yaşananlar üzerine Saddam Hüseyin ordusunun bir kısmıyla Kuzey Irak’a girmiş ve oradaki halkı ayırt etmeksizin katletmiştir. Yaşanan kovalamaca sonunda Altunköprü’de kısırılan sivil halk ağır bir katliama uğratılmıştır. Yaklaşık 100 Türkmen hayatını kaybetmiştir. Dikkat çekici olan nokta ise ayaklanmaya kalkışmayan Türkmenlerin öldürülmesi olmuştur.

1990’lı yıllara kadar geçen sürede Türkiye’nin bölgedeki Türkmenler için politika üretmediği görülmektedir. “1990’lı yıllarda Türkiye’nin Türkmenlere ilişkin hassasiyeti, Iraklı Kürt grupların siyasi ve toplumsal kazanımlara bağlı olarak artmıştır. Türkmenler, Türkiye’nin Kuzey Iraklı Kürt gruplarla olan ilişkilerinde faydalanılabilecek dengeleyici unsur olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.” (Oğuzlu, 2012:33) 1992’de Bağdat’tan bağımsız olarak gerçekleşen seçimler sonucunda Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)’den oluşan bir parlamento kurulmuştur. Merkezi hükümet tarafından kendi hakları tanınmayan ve Kürtlerin yasadışı parlamento kurması üzerine Türkmenler de örgütlenerek kendi haklarını savunmak adına 24 Nisan 1994’te Irak Türkmen Cephesi (ITC)’ni kurmuştur.

Bu dönemden itibaren Türkiye Kürtlere karşı bölgede Kerkük’ün bir Türkmen kenti olduğunu savunmuştur. Olası bir bağımsız Kürt devleti temelleri atılmadan bölgedeki Türkmenlerle Kürtleri dengelemeyi amaçlayan dış politikası, ABD’nin

2003 Irak işgali sonrası belli noktalarda değişmek zorunda bırakılmıştır. “Irak Savaşı bu politikayı hem zora sokmuş hem de değişime zorlamıştır.” (Oğuzlu, 2012:33)

Türkiye bölgeye Türkmenlerin varlığının kabul edilmesi için baskı yapmıştır. “Ankara’nın bu tutumu Türkiye’nin bir iç meselesi olarak ortaya çıkan kimlik politikalarının bir benzerinin Kuzey Irak’ta bizzat Ankara tarafından yürütülmesi gibi tuhaf bir durum yaratmıştır.” (Oktav, 2010:56) “Irak’ta Türkmenler, yaklaşık olarak 3 milyona ulaşan kayda değer bir nüfusa sahiptir.” (Nakasnishi ve Sirkeci, 2008:30) Ancak bu nüfus oranı Irak seçimlerine yansımamaktadır. Türkmenler bölgede zorunlu göçe tabi tutulmaktadır. “Irak’taki Türkmenlerin göçünün ardında iki hayati neden vardır. Kürtlerle birlikte Araplaştırılmaya maruz kaldıkları gibi belli ölçüde Kürtleştirilmeye de maruz bırakılmışlardır. Ülkenin kuzeyinde Kürtler tarafından kontrol edilen bölgeye sürüldükleri gibi son nüfus sayımında başa şık olmadığından kendilerini ya Arap ya da Kürt olarak kaydetmek zorunda bırakılmışlardır.” (Nakasnishi ve Sirkeci, 2008:33)

Tüm bu kargaşa ortamında Kerkük kenti ön plana çıkmaktadır. Kerkük Irak’ın kuzeyinde yer alan ve son dönemlerde doğal kaynaklarıyla ön plana çıkmış önemli bir kenttir. Tarihsel süreç boyunca Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı Kerkük, özellikle Osmanlı Devleti döneminin sona ermesinin ardından bölgede İngiltere’nin hakimiyet sağlamasıyla asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır.

I.Dünya Savaşı’nın ardından İngiliz İşgali ile Osmanlı’nın elinden alınan Musul ve Kerkük’ün, yeni kurulmakta olan ve sınırları belirleme çalışmaları sonucu haritasını Türk demografik yapısına göre oluşturulan Türkiye’nin Misak’ı Milli (Doğanay, 2004) Sınırları belgesinde de belirlediği sınırlara bakılacak olursa bölgedeki Türk nüfusunun yoğunluğuna göre hareket edildiği ve bu bölgelerin Türkiye’ye dâhil edildiği görülmektedir.

Tarihi olarak, Bağdat'ın kuzeyindeki tüm topraklar ve Musul 11.yüzyıldan beri sürekli olarak Türk hâkimiyeti altında bulunmuştur. Bunun sonucu olarak da, Türkiye'nin bu topraklar üzerinde tarihi ve doğal hakları bulunmaktadır (Özcan, 2003:111) Ancak Lozan Barış Andlaşması sonrası İmzalanan Ankara Andlaşması ile Bu kentler Irak'a bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte gerek Kral Faysal döneminde gerek Abdülkerim Kasım döneminde gerekse de Saddam Hüseyin döneminde Türkmenler yoğun baskı altında yaşamak zorunda kalmışlardır. 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaline kadar olan sürede Kerkük başta olmak üzere Musul, Erbil, Telafer, Diyala gibi yerleşim yerlerinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları görülmektedir. Ancak işgalden itibaren bölgede Kürt yerleşimci sayısı giderek artmıştır. Bölgede hâkimiyet kurmak isteyen Kürtler, özellikler Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere göç politikası uygulayarak Kürtlerin bu bölgelere yerleştirilmesi sağlanmıştır.

2003 Irak işgali sonrası ABD'nin Kürtlere verdiği destek sonucu, Kürtlerin bölgede kurmak istedikleri Kürt Devleti için yeterli otorite boşluğu sağlanmış ve 1991 Körfez Savaşı sonrası Kürtlerin elde ettikleri imkânlar genişlemiştir. “2003'ten bu yana geçen süre içerisinde Kerkük'teki etkinliğini arttıran Kürt gruplar, daha önce Türkmenlerin elinde olan Kerkük vilayet yönetimindeki 24 hizmet müdürlüğünden 23'ünü kontrol altına almış ve sadece Kerkük İl Milli Eğitim Müdürlüğü Türkmenlerin elinde kalmıştır.” (Duman, 2012:26) ABD Kerkük'te bütün grupların ortak olarak bir yönetim oluşturmalarını savunmuştur. Ancak durum farklı bir hal almış ve Kürtler giderek üstünlüğü ele geçirmişlerdir. Özellikle 2003-2005 yılları arasında bölgedeki Kürt nüfus üstünlüğü ele geçirmiştir. “2005'te yapılan seçimlerde Kerkük İl yönetimindeki Kürt ağırlığı artmış ve Kerkük vilayetinin iç yönetimine ilişkin karar alma yetkisi olan 41 üyeli Vilayet Meclisindeki Kürt üye sayısı 26'ya yükselmiş, Türkmenler 9, Araplar ise 6 üyeye sahip olabilmıştır.” (Duman, 2012:26) “1970'li yıllardan Irak Savaşı'nın sona erdiği günümüze kadar Kerkük'ün etnik yapısını değiştirmek için çaba göstermiş olan Saddam Hüseyin iken, yeni dönemde bu sefer Kürtler de aynı yola başvurmuşlardır. Kürt siyasi liderler tarihsel olarak Türkmen olan bu şehrin Kürdistan'ın kalbi olduğunda ısrar etmektedirler.” (Çakmak, 2005:19)

Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da Irak'ın 2005 yılında referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nın 140.maddesinin ikinci fıkrasında “*Irak Geçici İdare Yasası'nın 58. maddesinde yer alan ve Geçici Hükümeti'nin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülecektir. Bu çalışmalar, normalleştirme, nüfus sayımı ve sakinlerinin iradesini tespit için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31/12/2007 tarihinde referandum düzenlenmesi tamamlanmalıdır.*” (Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın Türkçe Tam Metni, 2009) ifadesiyle Kerkük'ün statüsünün 31 Aralık 2007 tarihinde bir referandum ile belirlenmesini öngörmüştür. Ancak 2003'ten bu referandum tarihine kadar olan süreçte Kerkük'e yoğun Kürt göçü gerçekleşmiştir. Türkmenlerin ve Türkiye'nin itirazlarına rağmen yasadışı bu göç engellenememiştir. Bu nedenlerden dolayı nüfus sayımı gerçekleşmediği için belirtilen tarihlerde referandum gerçekleşmemiştir. Irak anayasasının 140. maddesi, Kerkük'ün geleceğinin referandumla belirlenmesini öngörüyor. Ancak yine 140. maddede öngörülen nüfus sayımı yapılamadığı için, referandum gerçekleşmemiştir. (N.Barzani:140. Madde Çok Önemli, 2007)

Yıllar boyunca süren anlaşmazlıklara ABD 2008 yılından itibaren aktif olarak politika üretip sorunlar için çözüm önerileri sunmuştur. Bunlardan en önemlisi ve kabul göreni ise Araplardan, Kürtlerden ve Türkmenlerden oluşan üçlü yönetim planıdır. Ancak bu plan da bölgedeki gerginlikler nedeniyle uygulamaya konmamıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise Kürtler ile Türkmenler arasında özellikle mülk ve arazi anlaşmazlıklarından doğan ciddi sorunlar ortaya çıkmış ve gerilim yükselmiştir. “Kerkük Mülk Anlaşmazlıkları Komisyonundaki 36 bin davanın sadece 5 bine yakını çözülebilmiştir. Bu komisyon 2006'da açılan davaları ancak çözüme ulaştırabilmiştir. Komisyonun önünde 6 yıllık dava dosyaları bulunmaktadır.” (Duman, 2012:27) Tüm bu yaşanan anlaşmazlıkların dışında Kerkük'te özellikle Türkmen mahallelerinde gerçekleştirilen bombalı saldırılar sonucu bölgede gerilim sürekli yüksektir.

ABD'nin en büyük destekçisi olarak, Irak'ın kuzeyi kontrol altına bulunduran Kürtler, bölgede bağımsız bir konumda egemenliklerini ABD'nin şemsiyesi altında sürdürmüşlerdir. Başta Türkiye olmak üzere bölgedeki bütün devletler İsrail hariç, Kürtlerin şu andaki konumuna bile karşı olmalarına rağmen, KYB ve KDP başta olmak üzere Kürtler her geçen gün konumlarını sağlamlaştırmaya, Irak'ı bölme ve parçalama yolunda gereken adımları atmaya devam etmektedirler. Savaşın başlamasından önce, Kürtlerin Irak'ın kuzeyi Erbil'de Türkmenlere karşı baskı ve tehditleri iyice artmış, muhtemel bir katliam beklentisi her zaman hissedilmiştir. Savaşın başlaması ve Türkiye'nin kendi isteğiyle savaşın dışında kalmasından en çok Kürtler memnurluk duyarken, Türkmenler yalnız bırakıldıklarını hissetmişlerdir ve azınlık durumuna düşmüşlerdir.

Tüm Kuzey Irak'ta Kürtler silahlanırken Türkmenler de hiç silah bulunmamaktaydı. Tüm bunların sonucunda 22 Ağustos 2003'te Türkmenlere ait Tuzhurmatı'daki anıtlar KYB peşmergeleri tarafından tahrip edilmiştir. Bölgedeki Türkmenler bu saldırılara karşı gösteri düzenlemiş, ancak gösteri sırasında silahlı peşmergelerin Türkmenler üzerine ateş açması sonucu 7 Türkmen hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar üzerine Irak merkezi yönetimi tüm ülkede Irak bayrağı dışında bayrak asılmasına izin vermemiştir. Türkmenler bu karara uyarken Bölgesel Kürt Yönetimi tam aksine adeta kendi devletini ilan etmiştir.

Uzun süredir Kürtler ile Türkmenler arasında çatışmalar devam etmektedir. Türkmenler ağır terör saldırılarına maruz kalmaktadır. Türkmen bölgelerinde çok sayıda bombalı eylem gerçekleştirerek Türkmenleri yıldırıp bölgeden kaçırmak istemektedirler. Kürt peşmergeler 2004 Eylül ayında Telafer'de büyük bir bombalı saldırı düzenlemiş ve sonucunda yaklaşık 150 Türkmen hayatını kaybetmiş, 200'den fazlası da yaralanmıştır.

1 Mart Süreci ile başlayan Türkiye'nin, Irak'ın iç yapısındaki değişime ve özellikle Kuzey Irak'taki yapılanmalara müdahaleden uzak kalması sonucu Kürtlerin aşırı güç kazanmasına neden olmuştur. Tezkerenin geçmesi halinde Türkiye'nin de ABD askerleriyle birlikte 5 tugayla Kuzey Irak'a girmesi ve tampon bölge kurması fırsatı kaçırılmıştır. ABD 1 Mart Tezkeresi'nin reddinin ardından Irak'ın kuzeyinde Kürtlerle işbirliği yapmış ve işgal sonrası dönemde Kürtlere anayasal güvenceyle otonomi sağlanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin kaygısı olan Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması ihtimalini güçlendirmiştir.

Kürtlerin otonomi kazanmasının ardından Türkiye bu durumu yok sayarak her seferinde Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu vurgulamış ve Kuzey Irak'ı muhatap almadan Irak Merkezi Hükümeti aracılığıyla bağlantı kurmuştur. 2008 yılına kadar Türkiye'nin bölgeye yönelik politikası Kürtlerle gerginlik yaratmıştır. Bölgedeki Türkmenlere terör saldırılarıyla baskı oluşturarak zorunlu göçe tabi tutulmaya çalışılması Türkiye ile IKBY arasında sık sık gerilimlere neden olmuştur. Artan PKK terörü karşısında da Türkiye Irak'ın kuzeyine askeri operasyon düzenleme kararı almak durumunda kalmıştır. Bölgede gerçekleşen tüm bu olaylar 2008 yılına değin gerginliğin artmasına ortam hazırlamıştır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE

DOĞRUDAN DİYALOG SÜRECİ

YUMUŞAMA DÖNEMİ 2008 - 2010

1. TÜRKİYE’NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE DİYALOG SÜRECİ

“2008 yılında Türkiye-Kuzey Irak ilişkilerinde ön plana çıkan gelişmelere baktığımızda Türkiye’nin 2008 yılının ikinci ayında Irak’ın kuzeyine kara harekatı başlatması, ardından ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Irak Devlet Başkanı Celal Talabani’nin Türkiye ziyaretleri, terör örgütüyle daha etkin mücadele için Irak ve ABD ile mekanizma arayışları, bölgesel yönetimle ilişkiler, karşılıklı ziyaret ve görüşmeleri bulunmaktadır. 2008 Ocak ayı ortalarında Ankara’ya gelerek temaslarda bulunan ABD’nin Irak Özel Temsilcisi David Satterfield, görüşmelerinde terör örgütü PKK ile mücadeleye Irak’ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin de destek vermesi gerektiğini belirtmiştir.” (Öztürk, 2010:13)

2008 Şubatında, TSK Irak’ın kuzeyindeki teröristlere yönelik havadan ve karadan harekat başlatmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan, operasyonun hedefinin terör örgütü PKK olduğunun altını çizerek, “Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini önemsemektedir” demiştir. (Yenişafak, 2007) 26 Şubat’taki açıklamasında da; Irak’ın kuzeyine yapılan askeri operasyonun sınırları, amacı ve hedefinin belli olduğunu, hedefine ulaşmaya kadar devam edeceğini açıklamıştır. Hedefin kesinlikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi veya peşmergeler olmadığı açıkça vurgulanmıştır. (Hürriyet, 2008)

Temaslarda bulunmak üzere 28 Şubat 2008’de Ankara’ya gelen ABD Savunma Bakanı Robert Gates, “Türkiye’nin kendini savunma hakkı ile Irak’ın toprak bütünlüğü arasında denge kurması gerektiğini” belirterek, Türkiye’nin Irak’a

düzenlediği kara operasyonunun kısa sürmesini ve belli noktaları hedeflemesini istemiştir. (Vatan, 2008) “Zaten TSK da, 1 Mart’ta kara hareketini bitirmiştir. Diğer yandan, ABD’nin terör örgütü PKK konusunda Türkiye ile istihbarat paylaşımında zafiyet olduğu iddialarını ortaya çıkartan gelişme, 2008 Ekim ayı başında Hakkari’deki Aktütün karakoluna, daha sonrasında da Diyarbakır’da polis okuluna düzenlenen terör saldırılarıyla yaşanmıştır. Ancak dönemin ABD Büyükelçisi Ross Wilson, bir resepsiyonda yaptığı açıklamada bu iddiaların asılsız olduğunu açıklamıştır. Bu dönemde; Türkiye, ABD ve Irak arasında yeni bir üçlü yapının kurulması planları ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Ali Babacan, yeni üçlü yapının geçmişte kurulan üçlü mekanizmadan farklı olduğunu, temsilci atanmayacağını, üç ülkenin ilgili birimlerinin bir araya gelip terör örgütü PKK ile ilgili neler yapılabileceğini konuşacaklarını açıklamış ve bu üçlü komisyonun ilk toplantısı 19 Kasım 2008’de Bağdat’ta yapılmıştır. Türkiye’nin İçişleri Bakanı Beşir Atalay tarafından temsil edildiği toplantıda Irak Merkezi Hükümeti, terör örgütüyle mücadelede yardım sözü vermiştir.” (Öztürk, 2010:14)

KDP’nin 1990lı yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri ile birlikte PKK’ya karşı operasyonlar yürüttüğü, KYB’nin ise 2000’lerin başında dahi Türkiye’den silah ve maddi yardım talebi karşılığında PKK ile mücadeleye gireceği taahhüdü verdiği bilinmektedir. Ancak ABD’nin Irak’ı işgali sonrası değişen dengelerle birlikte bölgede bağımsızlık umutları giderek artan KDP’nin Türkiye ile işbirliği yaparak PKK’yı saf dışı bırakmaya çalışacak olması bölgedeki Kürtler tarafından hoş karşılanmayacağı için Mesud Barzani bu taahhütlerden vazgeçmiş ve bölgedeki desteğinin kaybolmaması için Türkiye’ye rest çekmiştir. (Berk, 2005)

ABD’nin Irak işgalinden sonra Türkiye ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkiler son derece çalkantılı ve gergin günler geçirmiştir. Irak’tan Türkiye’ye yönelen her terör saldırısından sonra sorunun çözüm adresi olarak gösterilen yerlerden birisi Kuzey Irak olmuştur. Son zamanlarda, Iraklı Kürt grupların, daha doğru bir tabirle KDP’nin Türkiye ile daha yakın ilişkiler geliştirdiği ve PKK ile mücadelede daha samimi ve somut katkılarda bulunabileceği düşünülmüştür. Türkiye IKBY ile ilişkilerini genel Irak politikasından farklı bir

konuma oturmak durumunda kalmıştır. 2007'ye kadar Türkiye'nin Kürt Bölgesel Yönetimi ile arasındaki gerginlik politikası, ABD'nin Irak politikasındaki değişikliklerle beraber, farklılaşmaya başlamıştır. ABD'nin bölge ülkelerinin Irak'taki süreçte etkin unsur olarak rol almasına imkan tanınması ve Irak'taki İran etkisine karşı Türkiye'yi dengeleyici bir konuma yerleştirmesi, Türkiye'nin Irak politikasında önemli etkenler olarak karşımıza çıkmıştır.

1.1. Irak Merkezi Yönetimi ile İlişkiler

ABD'nin askeri müdahalesi sonrası Irak'ta dengeler değişmiş, Saddam Hüseyin devrilmiştir. 2005 seçimleri sonrasında da Irak yönetiminde Şii Araplar ve Kürtler egemen güç haline gelmişlerdir. 2003 sonrası Irak politikasının ilk dönemlerinde Kerkük'ün statüsü, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve PKK sorunları öncelikli olan Türkiye, otorite boşluğu nedeniyle Irak ile ilişkilerinde kendisine ABD dışında herhangi bir muhatap bulamamıştır. 2005 seçimleriyle birlikte ABD etkisi yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. “Amerikan askeri varlığının Irak'tan çekileceğine dair taraflar arasında görüşmelerin başlamasının hemen ardından Türkiye - Irak ilişkilerinde yaşanan değişim, Başbakan Erdoğan'ın Bağdat'a yaptığı resmi ziyaret sırasında taraflar arasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” (Ayhan, 2009:23) anlaşması ile ilerlemiştir.

Başbakanın ziyareti öncesi Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Irak Başbakanı Nuri El Makili'ye resmi bir ziyarette bulunarak Irak Merkezi Hükümetinin destekçisi olmuş ve Irak'ın toprak bütünlüğünün benimsendiğini belirtmiştir. Türkiye açısından bakıldığında “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün gezisinde Türkiye'nin elde ettiği en önemli kazanım, Iraklı Kürt yetkililerin PKK'yı bir “bela” olarak ilan etmeleri ve Iraklı Kürtlere sorunun Türkiye ile kendileri arasında değil, oradaki PKK varlığı ile olduğunun hissettirilmesi olmuştur.” (Erkmen, 2009:9)

Türkiye'nin Irak açılımı 2007 sonrası dönemde yaşanan gelişmelerde görülmektedir. PKK'ya düzenlenen operasyonlar ve işbirliği anlaşması sonrası Türkiye ile Irak ilişkileri çeşitli ekonomik anlaşmalarla da devam etmiştir. Ancak 18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ayaklanmalar *Domino Etkisi* (Habertürk, 2011) ile ülkeden ülkeye sıçramış ve en son Suriye'ye ulaştığında Irak yönetiminin politikası ile Türkiye'nin politikası Şii-Sünni ayrımına maruz kalarak çakışmıştır. Türkiye Suriye yönetimin değişmesini savunurken, Irak Hükümeti'nin Suriye'deki mevcut yönetimini desteklemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Ancak bozulmanın temel nedenlerine bakılırsa, Türkiye'nin 2010 Irak seçimlerinde Maliki'nin rakiplerine destek sağlamış olması olarak görülmektedir.

Arap Baharı sürecinde Irak ve çevresinde de Şii - Sünni çatışmalarının çıkması, İran'ın Irak yönetiminde bulun Nuri El Maliki'yi desteklemesi sonrası Türkiye bu durumu dengelemek ve Irak'ta kendisine yakın olabilecek bir Sünni yönetimi iktidara getirebilmek için Irak Merkezi Hükümeti ile karşı karşıya gelmiştir. 2010 seçimlerine damga vuran bu gelişmeler Nuri El Maliki'nin Irak'ta güç kaybetmesine ve koalisyon kurulmasına neden olmuştur.

1.2. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile Doğrudan Diyalog Kurulması

Türkiye'nin de Irak politikasındaki etkinliğinin artmasına rağmen, İran'a karşı değil bölgenin güvenliğine ve istikrarına yönelik adımlar atması ve komşularıyla iyi ilişkiler kurması, Türkiye'nin Irak'taki konumunu güçlendirmiştir. Bu doğrultuda Irak'ta yerel politikada da adımlar atan Türkiye, Kürt Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerini kuvvetlendirmiştir. Özellikle terör örgütü PKK'nın Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelik yaptığı eylemler, Türkiye'nin Kürt Bölgesel Yönetimi ile yakınlaşmasına bir neden teşkil etmiştir.

2008 yılında PKK'nın düzenlediği terör saldırıları ve verilen şehitler sonucu Türk kamuoyu tarafından büyük baskı altına alınan hükümet bu tarihten itibaren politika değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. “Hükümet Erbil yönetimi ile PKK'ya karşı ortak mücadele stratejisi oluşturmak için doğrudan diyaloga geçme kararı almıştır.” (Çetinsaya ve Özhan, 2009:72) “Ekim 2008'de Türkiye'nin Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik'in Barzani ile görüşmesi, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile doğrudan diyaloga geçilmesinin başlangıcı olmuştur.” (ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi, 2009)Kurulan bu diyalogun ardından ikili ilişkiler giderek ilerlemiş ve “Mart 2010 yılında Erbil'de konsolosluk açılmıştır.” (Çevik, 2010:163)

“2008 yılından itibaren Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler aşamalı olarak iyileşmeye başlamış, 30 Ekim 2009'da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ziyareti sonrasında iyileşme daha da hızlanmıştır. O tarihten bu yana Türkiye ve Iraklı Kürtler arasında diplomatik, ekonomik ve siyasi alanda ciddi bir iyileşme yaşandığı gözlemlenmektedir.” (Erkmen, 2011:15) “Bunda en önemli etken Ankara'nın Kürt Yönetimi'yle ekonomik ilişkiler geliştirmesinin bölgeye istikrar getireceğine inanması ve Washington'un Ankara'ya Kürtlerle daha sıkı işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirme tavsiyeleri olmuştur.” (Oktav, 2010:57)

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak'taki Kürtlerin, Türkmenler gibi akraba olduklarını belirtmesi, Ankara'nın IKBK'ye ve Kürtlere bakışının önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle Kürtler dış düşman olmaktan çıkıp akrabalık statüsüne kavuşturulmuştur. Bir yıl öncesine kadar IKBK'nin Irak, ABD, Türkiye arasında yapılmakta olan üçlü terör zirve toplantılarına katılmasına bile itiraz ederken, 2009'da söz konusu toplantının Erbil'de yapılmasına Ankara'nın itiraz etmemesi bu değişime bir örnektir. (Hürriyet, 2007)

Ankara, IKBK ile ilişkilerini geliştirirken önceliği Irak Merkezi Hükümeti'ne vererek, Bağdat ile yakınlaşma sürecine girmiştir. 7 Ağustos 2007'de iki ülke arasında imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat

Muhtırası'nın ardından ilk defa Talabani'nin Mart 2008'de ziyareti esnasında gündeme getirilen ve Temmuz 2008' de Erdoğan'ın Bağdat'ı ziyareti esnasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşması uzun vadeli stratejik bir ortaklık kurulmasını hedeflemesi açısından çok önemli görülmüştür. (Talabani Gül'ün Mevkidaşı Olarak Ankara'da, 2008)

Bu işbirliği kapsamında özellikle Kerkük - Yumurtalık petrol boru hattının kapasitesinin artırılması, Irak doğal gazının uluslararası pazarlara aktarılması için bir boru hattı inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır. Konseyin diğer çalışma alanları Irak'ın toprak bütünlüğü, terörizmle mücadele, öğrenciler ve kamu görevlileri arasında değişim programı uygulanması, turizmin geliştirilmesi, Irak ordusunun eğitilmesi olarak belirlenmiştir. Stratejik İşbirliği anlaşmasında Türkiye, hem Irak'ın federal yapısına hem de bağımsızlığına saygı göstereceğini açıklarken, izlediği politika Irak'taki bütün gruplarla iyi ilişkiler tesis etmektir.

Bu çerçevede Davutoğlu, her fırsatta Türkiye'nin Irak'la ve Irak'ı oluşturan Şiilerden Sünnilere Kürtlerden Türkmenlere ve Asurilere kadar tüm gruplarla ortak bir tarih ve kültüre sahip olduğunu vurgulayarak, entegrasyon ve işbirliği sözcüklerini çok sık kullanmaya başlamıştır. Bu, özellikle Türkiye'nin 2008'de başlattığı ancak 2009'da daha da çok benimsediği bir söylem olmuştur. Öte yandan, Ankara açısından bu politikanın devamını sağlamakta çıkabilecek en büyük engel ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından ve Irak'ın kendi egemenliğine tam olarak kavuşmasından sonra Şiiler, Sünniler, Kürtler ve Arapların merkezi bir otoritenin altında uyum içinde yaşayıp yaşayamayacağı sorunudur.

IKBY'nin Bulgaristan'dan üç uçak dolusu silah satın alması, (Kohen, 2008) 2007'de Bağdat'tan gelen itirazlara kulaklarını tıkayıp, kendi petrol yasalarını geçirip aralarında Türkiye'den Genel Enerji şirketinin de bulunduğu petrol şirketlerinin lisans anlaşmalarının onaylanması (Sabah Gazetesi, 2013) Erbil ile Bağdat arasında kopukluğun bir göstergesidir. Başbakan Maliki'nin, Kürtleri Irak'ın birliği önünde

bir engel olarak gördüğü, Erbil'den Bağdat'a girişlerde vize uygulamasının olduğu, iç sınırlarla ilgili anlaşmazlıkların hala çözülemediği bir ortamda Irak'ın bütünlüğünü destekleyen Ankara'nın bu politikasını ne kadar sürdürebileceğinin belli olmaması önemli bir sorun olmuştur.

Ancak tüm koşullar Ankara'nın Bağdat ile olduğu kadar IKBY ile de ilişkilerini bir düzene sokmasını gerektirmektedir. Birincisi IKBY ile Türkiye arasında ekonomi dahil her türlü ilişkilerin geliştirilmesinde en büyük engel olarak görülen PKK'nın tasfiyesi konusunda Barzani'nin PKK'yı destekleyen dış düşman olmaktan çıkarılıp, bir müttefik olarak yeniden tanımlanması gerekliliği Ankara tarafından görülmüştür. PKK'nın tasfiyesi için sadece askeri yöntemlerin yetersiz kalacağını göz önünde bulunduran yetkililer, Kuzey Irak siyasetinde sivil boyutu öne çıkarmaya başlamıştır. 21 Şubat 2008 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK Genel Sekreterliği, 2008) toplantısının hemen sonrasında PKK'ya karşı yürütülen kara ve hava harekâtı ile eş zamanlı diplomatik girişimler yoğunluk kazanmıştır.

Kuzey Irak'ta Kürt etnik yapısına coğrafi ve hukuki bir statünün kazandırılması çabaları, bölgede izlenen politikaların sadece Kürtlere dayalı olmasının uzun vadede Irak'ın istikrarı için yeterli olmayacağını ABD tarafından görülmesi ve Obama yönetiminin ekonomik krizin de etkisiyle Irak'ta yeniden bir yapılanma içine girme ihtiyacı duyması gibi yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu değişen koşullar altında Ankara, hem Kürt Yönetimi hem de Bağdat ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. O zamana kadar PKK sorunu üzerinden IKBY ile sadece güvenlik ekseninde ilişki kuran Ankara (Dedeoğlu, 2011), PKK'nın sadece dışarıdan kaynaklanan bir tehdit olmadığını açıkça görmüş ve PKK'nın tasfiyesi için, IKBY ile ilişkilerin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine ağırlık vermiştir. Ancak bunun için iki önemli algının değişmesi gerekmiştir. Birincisi, Irak Kürtlerinin Türkiye vatandaşı olan Kürtlerin akrabaları olduğu ve tıpkı Türkmenlerin haklarının savunulması gibi Irak Kürtlerinin de haklarına saygı gösterilmesi ve barış içinde bir arada yaşamak dışında bir başka seçeneğin olmadığını anlaşılması, ikincisi ise Irak Kürtleriyle ortak çıkarlar üzerinden ilişkilerin yeniden formüle edilmesinin her iki

tarafın da iyiliğine olduğudur. Karşılıklı gerginlik yerine Türkiye, her iki tarafın da karlı çıkacağı “kazan - kazan” stratejisini uygulamaya koymuştur.

Ortak çıkarlar söz konusu olduğunda Ankara açısından Kerkük ve Irak petrolleri öne çıkmaktadır. IKBİY açısından ise petrol ve doğal gazın güvenliği ve dış pazarlara taşınması konusu önem kazanmaktadır. Bu meselelerde ABD başrolde olmuştur çünkü Irak dünyanın en büyük üçüncü petrol rezervlerine sahipken ve Irak’ı Nabucco hattının potansiyel sağlayıcılarından biri yapan doğal gaz rezervleri varken Irak, savaşlar ve ambargo yüzünden ihracatçı ülke olarak 18. sırada yer almıştır. Bu yüzden ABD ve Avrupa açısından Irak’ın olduğu kadar Kuzey Irak’ın da üretici olarak dünya piyasalarına girebilmesi için bölgede savaşın bitmesi gerekmektedir. (Yenişafak Gazetesi, 2009)

Genel durumda istikrar bozucu bir unsur olarak karşımıza PKK çıkmaktadır. ABD, Ankara’nın Bağdat’la olduğu kadar IKBİY ile ilişkilerini de geliştirmesini desteklemektedir. Bunun için de Ankara’nın en büyük hassasiyeti olan PKK’nın bölgedeki varlığına son verilmesi gerekmektedir. Böylece ABD açısından hem bölgede istikrar sağlanmış olacak hem de Türkiye’nin Bağdat’la ve Kürt Yönetimi’yle yaklaşması İran’ın etkisini frenleyecek bir mekanizma oluşturmuş olacaktır.

ABD askerlerinin Irak’tan çekilmelerinin Türkiye üzerinden olması ihtimali de ABD bakımından bölgenin güvenliğini gerektirmektedir. Ayrıca, İran’ın yanı sıra Rusya’nın etkisinin bölgede kırılması amacıyla ABD, Türkiye’nin enerji koridoru olması yönünde önemli çabalar sarf etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin hem Irak’taki hem de Hazar bölgesindeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batılı pazarlara taşınmasında oynayacağı kilit rol dikkate alınırsa, Türkiye’nin özellikle güneydoğusunun istikrar içinde olması önem taşımaktadır. Sonuçta PKK’nın varlığının tasfiyesi ya da pasif hale getirilmesi ABD yönetimi açısından önem kazanmıştır. (Terkoğlu, 2009)

Bu çerçevede Başbakan Erdoğan'ın Ekim 2009'da Bağdat'a yaptığı ziyaret sonucu iki ülke arasında Çevre, Sağlık, Su, Sınır Kapıları, Kerkük Petrol Boru Hattının Yenilenmesi, Demiryolu ve Kanal Bağlantısı, Tarım ve Ormancılık gibi alanlarda 48 adet mutabakat zaptının imzalanması son derece çarpıcı bir gelişme olmuştur. 18 Türk ve Irak'lı bakanın iki devlet tek hükümet anlayışıyla İstanbul'da, Erdoğan'ın ziyareti öncesinde toplanması da Türkiye-Irak yakınlaşmasının boyutunu göstermektedir. PKK'nın varlığına son verilmesinde Bağdat Hükümeti'nin desteğini almanın yanı sıra Kerkük'ün özel bir statüye kavuşturulması ve tek bir etnik unsura teslim edilmemesi konusunda Maliki hükümeti ile uyum içinde olan Ankara, her fırsatta Irak'ın milli birliğine vurgu yapmıştır. (Ekiz, 2011)

Böyle bir dönemde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Dış Ticaretten Sorumlu Bakan Zafer Çağlayan'ın Erbil'e giderek ilk defa Türkiye'den bakan düzeyinde resmi bir ziyareti bölgeye gerçekleştirmeleri şimdiye kadar Ankara'nın izlemiş olduğu Bölgesel Yönetimi resmi bir şekilde tanımama politikasını değiştirdiğinin en açık göstergesidir. Sadece Erbil'e değil, Musul'a ve Basra'ya da gerçekleştirilen ziyaretlerle Ankara, Irak'a 'eşit muamele' mesajı vermişse de ilk defa bakan düzeyinde Kürt bayraklarıyla bir karşılama töreninin yapıldığı resmi ziyaretin Ankara tarafından Erbil'e gerçekleştirilmesi tarihsel bir öneme sahip olmuştur. (Güranlı, 2009)

IKBY açısından baktığımızda yakınlaşma ortamı Ankara'nın olumlu adımlar atması sonucu başlamıştır. Barzani'nin denetimindeki Hewler gazetesinin genel yayın yönetmeni Rebwar Kerim Veli, bir yazısında "PKK'nın Kürdistan bölgesini Türkiye'ye yönelik saldırılarında bir üs olarak kullanmaya ve Kürtlerin kaderiyle oynamasına asla ve asla hakkı yoktur" demiştir.(Yaşar, 2013) IKBY açısından Ankara ile ilişkilerini geliştirme ve çeşitli alanlarda işbirliği yapma gereksinimi duymasının en önemli nedeni, ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra bölgede ekonomik açıdan işbirliği yapabileceği, dış dünyaya açılabilmesi tek ülke olarak Türkiye'yi görmesidir. Çünkü Türkiye, bölgede serbest pazar ekonomisini benimsemiş ve ekonomisi diğer ülkelere göre gelişmiş, Irak'a sınırı bulunan tek ülke olarak IKBY ekonomisi için vazgeçilmez bir konumda bulunması büyük bir önem

arz etmektedir. Hem Kürtlerin hem de Arapların ayrı düzenli ordular tarafından desteklendiği ve bu ordular arasında karşılıklı güvenin olmadığı, Şii Araplarla Sünni Arapların Bölgesel Kürt Yönetimi'ne karşı cephe aldıkları, Maliki'nin Barzani'yi ayrılıkçı olarak Barzani'nin de Maliki'yi diktatörlükle suçladığı bir ortamda, (Barzani'den Maliki'ye Suçlama, 2009) Amerikan askerlerinin çekilmesi işgali destekleyen Kürtlerin aleyhine olacağı bilinmektedir. Bu durum IKBY'nin Türkiye'ye yaklaşmasını kolaylaştırmıştır.

IKBY'nin Türkiye ile yaklaşma arzusunun bir diğer nedeni ise, 2007 yılından itibaren ABD'nin kendilerini Sünni Araplara ve Şiilere karşı koruma politikasından vazgeçmesi ve sorunlara Bağdat merkezli çözüm istemesidir. Saddam döneminde Washington'unun Kürtleri kullanması ve daha sonra Kürtleri kaderiyle tek başına bırakmış olmasının Kürtler üzerinde yarattığı olumsuz etki sonucu IKBY'nin gözünde Türkiye'nin önemini artıran bir başka etken olarak göze çarpmaktadır. Bu çerçevede, Kürtler özellikle petrol anlaşmalarında Türkiye ile ortak hareket etmeyi ve Araplara karşı Ankara'nın kendilerini desteklemesini beklemişlerdir. (Khalil, 2009)

Mecliste Kürtlere karşı blok oluşturmaya çalışan Araplara karşı ABD'nin kendilerini korumayacağını bilen IKBY'nin bir başka sorunu, petrolün Kürt Yönetimi'nin topraklarından uluslararası pazarlara nakledilmesi için gerekli olan boru hattının olmamasıdır. Bu gün bu sorun ortadan kalkmış ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı devreye girmiştir. Petrol boru hattının devreye girmesi IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı, Havrami'nin deyiimiyle Irak tarihinde ilk kez Kürt halkının bölgedeki ulusal kaynaklara dair karar verebiliyor olmasını göstermiştir. Havrami, petrolün refah ve istikrar kaynağı olacağını söyleyerek bunun gerçekleşmesinde inisiyatif kullanan ve organizasyonu gerçekleştiren Türkiye'ye teşekkür etmiştir.(BBC Turkish, 2009)

2. TÜRKİYE’NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE ARTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye, Irak’ın kuzeyindeki bölgesel yönetim ile yeni bir diplomatik süreç başlatmıştır. 2008 yılının Mart ayında Kürt kökenli Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, Türkiye’nin Irak’ın kuzeyindeki PKK hedeflerine Şubat ayında düzenlediği askeri operasyonlardan sonra gerçekleşmiş ve Türkiye-Irak ilişkilerinde açılan yeni bir sayfa olarak değerlendirilmiştir. Aynı yılın Ekim ayında, Türk diplomatlar Mesud Barzani ve diğer IKBY yetkilileri ile Bağdat’ta görüşmeler yapmış ve terörle mücadele konusunda Türkiye’nin önceliklerini ve hassasiyetlerini anlatmışlardır. (Alaçam, 2010) Bu görüşmenin bir benzeri 11 Ocak 2009’da gerçekleşmiş, Türkiye’nin Irak Özel Temsilcisi Elçi Murat Özçelik, Erbil’de Neçirvan ve Mesud Barzani ile bir araya gelmiştir. Bu görüşmelerin ayrıntıları dışarıya sızmasa da, basında görüşmeler esnasında bölgesel ilişkilerin ve Güvenlik Anlaşması’nın tartışıldığı haberleri yer almıştır. (Yenişafak Gazetesi, 11 Ocak 2009)

Murat Özçelik’in gerçekleştirdiği doğrudan diyalog görüşmelerinin akabinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bölgeye gerçekleştirdiği ziyaret sonrası Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasında üst düzey diyalog süreci başlamıştır. Kürtlerin Türkiye’yi dünyaya açılmak için tek çıkış kapısı olarak görmesi (Semin, 2011:199) ve buna karşılık olarak Türkiye’nin de özellikle ABD işgali sonrası Irak ve bölgeyle olan ticari hacminin çok düşmesi, PKK sorununda bölgesel yönetimin yok sayılmasıyla bir çözüme ulaşılamayacağını anlaşılmaması ile özellikle Sosyo-ekonomik alanda iki taraf arasında ciddi ilişkiler kurulmuştur. (Bila, 2008)

Irak Merkezi Hükümeti, Türkiye’nin bu yaklaşımıyla Kuzey Irak üzerindeki hakimiyeti konusunda ciddi sorunlar yaşayacağını görmüştür. Bu nedenle Türkiye ile arasında zaman zaman siyasi krizler oluşmuştur. Türkiye’nin Kuzey Irak’a yönelik katı politikasını bırakıp, özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun “Yumuşak Güç” (Soft Power) yaklaşımıyla (Charaountaki, 2012:192) ve komşularla sıfır sorun politikası bağlamında bölge üzerinde her alanda ortaklık nüfuz alanının

genişletilebileceğini görmesi sonucu ilişkiler hızlı bir şekilde artmıştır. Bu ilişkiler siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan bölge üzerinde olumlu etkilere neden olmuştur.

2.1. Siyasi İlişkiler

2008 ve 2009 yıllarında Murat  zelik'in girişimlerinin ardından Başbakan Erdoğan'ın ziyaretıyla gelişen ilişkilerde özellikle o dönemde ilk kez Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bayrağı altında bir Türk Başbakanının konuşma yapması bölge açısından önemli bir milat olmuştur. Türkiye bu hamleyle ilişkilerin geliştirilmesi konusunda ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye IKBY'nin Erbil kentinde konsolosluk açarak siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemiştir. (Park, 2014:11)

2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Ankara'da Neçirvan Barzani'yi ağırlamış ve terörle mücadele konusunda kararlılık belirtilmiş ve IKBY'den destek istemiştir. (Cumhurbaşkanlığı, 2009) Bu görüşme IKBY tarafından sevinçle karşılanmış ve bunun Türkiye tarafından resmen tanınma olduğu Neçirvan Barzani tarafından dile getirilmiştir. (ntvmsnbc.com, 2009) 11 Mart 2010'da Erbil kentinde başkonsolosluğunu resmen aan Türkiye'nin (T.C.Erbil Başkonsolosluğu, 2010) bu hamlesi, IKBY tarafından olumlu karşılanmıştır. Konsolosluk görevine Dışışleri Bakanlığı tarafından Aydın Selcen getirilmiştir. (Haber7.com, 2010)

Erbil Başkonsolosu Aydın Selcen, T rkmeneli Televizyonuna yaptığı açıklamada Irak'ın Kuzeyi'ndeki bölgelerde bulunan yatırımcı ve şirketlerin yarısından fazlasını Türk şirketlerinin oluşturduğunu, yakında bu bölgelerde Türkiye'deki önemli bankalardan üçünün de şube açacağını belirtmiştir. Ayrıca bölgede 12 ile 15 bin arasında Türk vatandaşın yaşadığını ve konsolosluğun Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkı sağlayacağına inandığını belirtmiştir. (Radikal Gazetesi, 12 Ekim 2010)

2009 yılı sonlarında Türkiye'nin Irak Merkezi Hükümetiyle 2010'daki Irak genel seçimlerindeki gelişmeler sonucu ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Şii grupların siyasi temsilcisi olan ve başbakanlık görevinde bulunan Nuri El Maliki, Türkiye'nin Irak'taki Sünni grupları desteklemesinden dolayı rahatsız olmuş ve bu durum ilişkilerde gerilimlere neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni doğrudan muhatap almaya başlaması ve Irak Merkezi hükümetinden bağımsız olarak ekonomik hamleler gerçekleştirilmesi hem IKBY'nin hem de Türkiye'nin Bağdat ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

2.2. Ekonomik ve Kültürel İlişkiler

Türkiye 2009 yılında bölgede üstlenilen toplam 2 milyar dolarlık inşaat ve alt yapı projelerinin yaklaşık %70'ini gerçekleştirmiştir. Türk firmaları Erbil ve Süleymaniye uluslararası hava alanları, Dahok su dağıtım projesi, Erbil - Dahok karayolu, toplu konut, okul ve hastane inşaatları gibi önemli projeler gerçekleştirilmiştir. 2006 yılından bu yana, Irak'ta yürürlükte olan Yatırım Teşvik Kanunu ile bölgeye yapılan yatırımlar artmıştır. Bu kapsamda 10 yıl gelir vergisi muafiyeti, arsa tahsis, üretimde kullanılan makine, donanım ve hammaddeye gümrük vergisi muafiyeti, sermaye ve kâr transferi serbestisi sağlanmaktadır. Ayrıca yerli işçi çalıştırma zorunluluğu da bulunmamaktadır.

Kuzey Irak'ta halen büyük ölçekte bir üretim tesisi bulunmaması nedeniyle, Türkiye bölgede yapılacak yatırımlar açısından avantajlı bir konumdadır. Yaklaşık 6,5 milyonluk nüfusa sahip olan Kuzey Irak'ın temel ihtiyaçlarının neredeyse tamamı, ithalat yoluyla karşılanmaktadır. İnşaat sektörü, yeniden yapılanmakta olan bölge için oldukça önemlidir. İnşaat alanındaki yatırımlara ihtiyaç duyan Kuzey Irak, bu yatırımlar için ücretsiz arsa tahsis gibi önemli yatırım destekleri sağlamaktadır.

Kuzey Irak'ta yatırım yapan önemli bir Türk firması, 1999'da kurulmuş olan ve 2007'de Türk Telekom Grubu çatısı altına giren İnnova Bilişim Çözümleri firmasıdır. (Ateş, 2011) Kuzey Irak'taki kontör işlemlerini Türkiye'den

yönetmektedir. Bu çalışma ile Kuzey Irak'ın en hızlı büyüyen GSM operatörü olan Korek Telekom ve onun ana dağıtıcısı Delta Communications ile ön ödemeli müşterilerinin elektronik ortamda kontör yüklemeleri gerçekleştirilmektedir. Bu sistemin çalışması için gereken tüm donanım ve yazılım altyapısı, İstanbul'daki veri merkezi üzerinde tutulmaktadır. (Star Gazetesi, 26 Şubat 2012)

“01.08.2006–21.11.2011 döneminde en yüksek yabancı sermaye yatırım tutarına 774.625.619 dolar ile Lübnan sahiptir. İkinci sırada ise % 30.76'lık oranla, 702.801.530 dolar ile Türkiye yer almaktadır. Ortak yatırımlara bakıldığında 316.700.000 dolar ile Irak-ABD yatırımlarından sonra 199.159.566 dolar ile Irak-Türkiye yatırımları gelmektedir.” (Kürt Bölgesel Yönetimi Planlama Bakanlığı, 2012)

Kuzey Irak'ın uluslararası piyasalarla ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında en büyük rol Türkiye'ye düşmektedir. Türk özel sektörü, Kürtlerin Irak petrol satışlarından elde ettikleri petrol gelirleri dışında, o bölgedeki en hâkim ekonomik güç konumunda bulunmaktadır. Tüm dünyanın petrolü için göz diktiği Irak'ın kuzeyinde Türkiye başta enerji ve taahhüt alanlarında önemli avantajlara sahiptir. Bölge pek çok ihtiyacını Türkiye ile ticaretinden sağlamaktadır. Türk markaları bölgede kalite ve güvenin simgesi haline gelmiştir. Türk firmalarının şubelerinin sayısındaki artışın yanı sıra, yörede satışa sunulan ürünlerin yaklaşık yüzde 50'sini Türk malları oluşturmaktadır. Mendilden, dış macununa kadar binlerce Türk ürünü kuzey Irak'taki iş yerlerinde satışa sunulurken, ürünlerin kalitesinin yüksekliği nedeniyle Iraklılar bu ürünlere büyük ilgi göstermektedir. (İlknur Çevik: “Türkiye'nin Kuzey Irak Fatih”, 2006)

Erbil ve Süleymaniye'de her yıl düzenlenen ticaret fuarlarına Türkiye'den onlarca firma katılırken, Diyarbakır ve Gaziantep'te düzenlenen fuarlara ise Irak'ın kuzeyinden yüzlerce kişi katılmaktadır. Ayrıca Erbil'de ilk açılan yabancı bankanın da Türkiye'den Ziraat Bankası olması da ikili ticari ilişkilerin artmasında önemli rol oynamıştır. Türkiye, büyük ticari potansiyel ve yoğun talep dolayısıyla kısa bir süre önce Basra ve Musul'un yanı sıra Erbil'de Irak'taki üçüncü başkonsoloslugu açarken,

burada her gün 200 Irak vatandaşına ücretsiz vize vermektedir. Bölgede yerleşik Türk sayısı da 15 bin civarındadır. Her gün bin 500 kamyon ve 600 özel araç Türkiye-Kuzey Irak arasında karşılıklı gidip gelmektedir. Daha önce kişi başına 400-500 dolar olan gelir seviyesinin artık 5 bin dolarlara çıktığı bölgede refah seviyesi petrol ve gaz üretimiyle hızla artmaktadır. Türk şirketlerinin yaptığı ve yapacağı yeni havaalanları, Türk bankalarının yeni şubeleri ve Türk firmalarının oluşturduğu yeni istihdam alanları bölge insanının refahını artırıcı etkiler doğurduğu için oldukça önemsenmektedir. Diğer yandan büyük bir inşaat alanına dönen Kuzey Irak'ta Türk firmalar, bölgenin yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. İnşaat sektörünün yüzde 75'ini, enerji sektörünün de yaklaşık yüzde 10'unu Türk firmalar oluşturmaktadır.

Kuzey Irak'ta şu an için üretim yapılan sahalar, Taq Taq ve Tawke. İkisinde de Türk şirketi Genel Enerji faaliyet göstermektedir. Genel Energy A.Ş.'nin %56 hissesi Çukurova Holding'e yani Mehmet Emin Karamehmet'e ve %29.6'sı da Mehmet Sepil'e ve ailesine aittir. 2002 yılında, Genel Energy Anonim Şirketi, bir Türk firması olarak bölgeye girmiştir. (Haber7, 2009) 7 Eylül 2011'de Valleres Plc ve Irak'ın Kürdistan bölgesinde iş yapan en büyük petrol ve doğal gaz şirketi olan Genel Energy Int. Ltd. şirketi birleşti ve Londra Borsasına Genel Energy Plc olarak kaydolmuşlardır. (Donat, 2011) Birleşme sonunda, bu şirketler %50'şerlik hisseye sahip olmuşlardır.

Genel Enerji, 90 bin varil Taq Taq, 75 bin varil de Tawke sahasında olmak üzere, günde toplam 165 bin varil petrol üretmektedir. Kuzey Irak'ta 8 bölgede petrol arama lisansı⁵ olan Genel Enerji, şu anda bölgenin en büyük petrol üreticisi konumundadır. Mehmet Emin Karamehmet'in Kuzey Irak'ta bu denli büyük bir ihale almasının en önemli nedenlerinden birisi de dünyaca ünlü Rothschild Ailesiyle (Deniz, 2012) ortaklık kurması olmuştur. (Genel Energy Board of Directors)

Türkiye ile IKBY arasındaki ilişkilerin kurulup geliştirilmesi olarak adlandırdığımız Yumuşama Dönemi'nde bile Türkiye'nin bölgeye yönelik ekonomik

⁵ Genel Energy Şirketi'nin Kuzey Irak'ta Petrol Çıkarma Lisansı Olan 8 Bölge Haritası, Bknz: EK - IV

hamleleriyle Türk şirketleri bir anda Kuzey Irak'ta en güçlü konuma ulaşan şirketler olmuşlardır ve hemen her sektörde Türk şirketleri öncülük etmeye başlamıştır.

Kültürel ilişkilerde öncelikle gözümüze çarpan unsur Türk müzikleri ve dizileri olmuştur. Türk dizileri, özellikle son dönemde Arap ülkelerinde ve özellikle bölgede popüler hale gelmiştir. Bu da, bölgede Türkiye'nin artan etkisinin önemli bir göstergesidir. Böylece Türk ihraç ürünlerinin arasına kültürel ürünlerin de girmesi ile Türkiye, bu açıdan da tanıtılmaya başlanmıştır. 2009 yılı itibariyle Türkiye'nin Arap ülkelerine televizyon dizisi ihracatı, 50 milyon dolara ulaşmıştır. (Vatan Gazetesi, 15 Ocak 2011) Türk dizilerine olan talep ve hayranlık, Türk yaşam tarzına olan talebi de göstermektedir.

Bölgede popüler olan dizilerin başında Gümüş, Aşk-ı Memnu ve Kurtlar Vadisi yer almaktadır. İş yerlerinde, Kurtlar Vadisi dizisinin başrol oyuncusunun bölgenin yöresel kıyafetleriyle çekilmiş resimlerine rastlanmakta, ya da dizinin adının kimi iş yerlerine verildiği görülmektedir. (ntvmsnbc.com, 5 Ocak 2011) Bu da, Türkiye'ye bölgeden turist girişinde artış sağlamaktadır. Söz konusu dizilerin dini içerikli olmayışı, bölge ile olan ilişkilerin sadece din ve teknoloji kaynaklı olmadığını da diğer bir kanıttır.

Türkiye tarafından sağlanan imkânlarla Kuzey Irak'ta bölge halkına sağlanan eğitim şartları ve sağlık olanakları gelişmeye başlamıştır. Bunun neticesinde, Türkiye'nin doğusunda yaşayan Kürt kökenli öğrenciler tarafından bölgedeki üniversitelere öğrenim için başvurular yapılmaktadır. Selahattin Üniversitesi, Dahok Üniversitesi, Erbil Üniversitesi ve Süleymaniye Üniversitesi Türkiye'den gelen öğrencilere, sadece belirli bir not ortalamasının olması şartıyla, istedikleri bölümü seçme imkânı tanımaktadır. Yine de, bölgede eğitim imkânları yetersiz durumdadır, bu da bölgeye bu alanda yapılacak yatırımların önemini artırmaktadır. (cnnturk.com, 22 Kasım 2008)

IKBY’de özellikle yükseköğretim kurumlarına yapılacak yatırımlar, bölge için büyük önem taşımaktadır. Bölgede pek çok okul ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye, 1992 yılından bu yana, bölgeye eğitim alanında önemli yatırımlar yapmıştır. Işık Okulları ve Bilkent Okulları bu alandaki başlıca Türk yatırımları arasındadır. 2003’ten sonra uygulamaya konan “komşularla sıfır sorun” dış politikasının da katkılarıyla, bölge ile eğitim alanında da yakınlaşmalar başlamıştır.

Eğitimin yanında sağlık alanında da Türkiye Kuzey Irak’a yardımda bulunmuştur. 2006 yılında girişimcilerin başlattığı projelerle IKBY’de sağlık kuruluşları ve hastaneler hizmete girmiştir. (Zaman Gazetesi, 6 Aralık 2006) Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki ilişkilerde, sağlık sektörünün de rolü büyüktür. Bölgeden Türkiye’ye tedavi için gelen kişi sayısı, oldukça yüksektir. Son yıllarda 30 milyon TL’lik tıbbi cihaz takviyesi ile teknolojisini yenileyen onkoloji hastanesi, yanık merkezi, çocuk hastanesi, kalp merkezi ile Diyarbakır’a ve tüm bölgeye hizmet veren Dicle üniversite hastanesi, Kuzey Irak bölgesinden büyük ölçüde talep görmektedir.

Dicle Üniversitesi, Erbil ve Dahok kentlerindeki üniversiteler ve özel hastanelerde bürolar kurmuştur. Bu bürolarda görev yapan doktor ve personel Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine gidecek hastalara randevu vermekte ve ambulans hizmeti sağlamaktadır. Hastaların başta kalp ve organ nakli olmak üzere, tüm servislerdeki sağlık hizmetlerinden faydalanmaları planlanmaktadır. Daha çok kardioloji, kalp cerrahisi, ortopedi ve onkoloji bölümleri için Dicle Üniversitesi’ne Kuzey Irak’tan hasta gelmektedir. Ayrıca, Irak’ın kuzeyinde bulunan Dahok Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu’nda öğrenim gören 38 öğrenci, staj yapmak için Dicle Üniversitesi Hastanesini tercih etmiştir. (Dicle Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi, 2010)

2008 yılında Türkiye’nin Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik’in doğrudan diyalog kurmak için Bağdat’ta IKBY lideri Mesud Barzani ile bir araya gelmesi sonucu ikili ilişkilerde üst düzey temas sağlanmıştır. ABD’nin Irak işgali ve sonrasındaki dönemde artan Türkiye - IKBY gerginliği yerini karşılıklı yumuşama ve

işbirliği sürecine bırakmıştır. PKK ile mücadelede sadece askeri operasyonlarla çözüm üretilmeyeceğini anlayan Türk Hükümeti, diplomatik olarak da hamleler yaparak hem PKK'yı bölgede zor durumda bırakmayı hem bölgeyle temas sağlayarak Türkmenler üzerindeki baskıyı azaltmayı hem de ABD işgalinden bu yana bitme noktasına gelen karşılıklı ticareti canlandırarak ekonomik bir rahatlama sağlamayı hedeflemiştir.

Irak ve Türkiye hükümetleri arasındaki Şii - Sünni çekişmesinin Irak'taki 2010 genel seçimlerine yansımalarıyla birlikte gerilen ilişkiler, Türkiye ve IKBY' nin daha da yaklaşarak ekonomik işbirliklerinin güçlenmesine neden olmuştur. Bölgede Irak - Türkiye - Suriye ve İran arasında sıkışan IKBY, ekonomik bunalımdayken tek çıkış yolu olarak gördüğü petrol ihracatını ve temel ihtiyaçlar ithalatını gerçekleştirmek için Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmeye çabalamaktadır.

Hemen her ihtiyacı Türkiye üzerinden sağlayan IKBY, özellikle bölgenin yapılanması ve ekonominin güçlendirilmesi için gerçekleştirilen yabancı yatırım ihalelerinin büyük bir kısmını Türk şirketlerine vermiştir. İnşaat sektöründen eğitime, sağlıktan ekonomiye, hatta televizyon dizileri ve dinlenen müziklere kadar pek çok alanda Türkiye'ye bağımlı hale gelmeye başlamıştır. Zor şartlardan ekonomik refaha ulaşmaya çalışan IKBY açısından da Türkiye'nin ihracat oranları ve petrol ithalatı açısından da karşılıklı fayda sağlanmasıyla “kazan - kazan” stratejisinin işler hale geldiği görülmektedir. Türkiye askeri müdahale yerine artık bölgede “Yumuşak Gücü”yle var olmaya başlamış ve bunun doğal bir sonucu olarak da IKBY ile gerilimi ortadan kaldırarak karşılıklı güven ortamını tesis etmiştir. Dolayısıyla bu güvenin getirdiği önemli bir işbirliğine örnek olarak da Mehmet Emin Karamahmet'in Kuzey Irak'taki petrol sahalarını işletme hakkını elde etmesi olarak gösterilebilir.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE - IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE

ZİRVE DÖNEMİ 2010 - 2013

1. TÜRKİYE’NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE YAKIN İLİŞKİLERİ

1.1. Siyasi İlişkiler

2010 Yılı Irak genel seçimlerinin olduğu yıl olarak tarihe geçmiştir. Türkiye’nin Irak seçimlerinde Maliki’nin rakiplerine destek sağlaması ve Maliki’nin parlamentodaki 12 sandalyesinin El Irakiye’ye geçmesi Maliki’nin tüm planlarını alt üst etmiş ve Türkiye ile çalkantılı giden ilişkilerin ciddi bir şekilde bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca Maliki’nin yakın çevresindeki düşünceler, Türkiye’nin Osmanlı döneminde olduğu gibi Irak’ta Sünnileri destekleyeceği doğrultusundadır. Irak İslami Yüksek Konseyi Ammar El Hakim’in ve hatta Sadr Hareketi’nin Türkiye ile ilişkilerinde son yıllarda önemli bir iyileşme görülmüştür. Türkiye’nin Irak’ta önde gelen diğer Şii gruplar ile arası Maliki’nin Dava Partisi’nden daha iyidir. Son aylarda yaşanan bazı gelişmelerle bu iyileşmede yavaşlama olmuştur. Ancak yine de bu durum, Türkiye ile sorunlu olanın tüm Iraklı Şiiler değil Maliki ve çevresi olduğunu göstermektedir. (Erkmen, 2012)

Tüm bu gelişmeler sonrası Türkiye’nin Suriye politikasına destek veren Irak Başbakan yardımcısı Tarık El Haşimi (Vikipedi, ty) Maliki yönetimi tarafından vatan haini olarak gösterilmiştir. Hakkında terörist saldırılara karıştığı iddiasıyla (Duman, 2012) dava açılan ve tutuklama kararı (ntvmsnbc.com, 20 Aralık 2011) çıkarılan Haşimi Türkiye’ye sığınmıştır. Türkiye’ye sığınması üzerine hakkında vatana ihanet kapsamında 3 kez idam cezası (ntvmsnbc.com, 4 Kasım 2012) verilen Haşimi’yi Türkiye’den geri isteyen Maliki yönetimi talebi gerçekleşmeyince Türkiye ile ilişkiler tekrar gerilmiştir. Tam da bu dönemde daha önce de Türkiye’nin PKK’yla mücadele kapsamında Irak’ın kuzeyine düzenlediği kara ve hava operasyonlarında, Türkiye’nin Irak’ın egemenliğini ihlal ettiği yönünde suçlamalarda bulunmuştur.(Kanbolat, 2012) “Maliki son dönemde yapılan petrol anlaşmalarını da

ima ederek Türkiye'nin IKBY'ye bağımsız devlet muamelesi yaptığını iddia etmiştir.” (Tonkuş, 2012:17)

Türkiye ile Irak Merkezi Hükümeti arasında yaşanan gerilimlerin bir benzerini Irak Kürt Bölgesel Yönetimi de yaşamıştır. (Pollack, 2011) Yaşanan gerilim Türkiye ile IKBY siyasi ilişkilerine pek etkisi olmamakla birlikte ilişkilerde esas sorun yaşanan kısım enerji antlaşmaları olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin 2011 yılında Irak'tan çekildikten sonra IKBY ile Irak Merkezi Hükümeti sadece iç politikada değil aynı zamanda dış politikada da farklı hedefler belirlemişlerdir. IKBY Türkiye'ye yakın bir dış politika sergilerken Nuri El-Maliki hükümeti İran'a yakın bir dış politika sergilemiştir. (Özpek, 2013:20)

Bu durum karşısında Türkiye ortamın gerginliğini fazla arttırmamak adına Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne olan yaklaşımını şu şekilde açıklamıştır: (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi)

“Türkiye, Irak'ın tüm kesimleriyle gelişen ilişkileri çerçevesinde Irak Kürt Bölgesi'yle de her alanda yakın işbirliği içinde bulunmaktadır. Ancak, Irak'ın herhangi bir kesimiyle kurduğumuz ilişkiler, bu ülkenin başka bir kesimiyle ilişkilerimizin alternatifi değildir. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğüne, siyasi birliğine ve egemenliğine saygı duymakta ve Iraklı tüm kesimlerle ilişkilerini Irak Anayasası ve uluslararası hukuka uygun şekilde yürütmektedir.”

Ancak yapılan bu açıklamaların ortamı yumuşatmayı pek sağlayamamıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye ile IKBY arasında sık sık karşılıklı resmi ziyaretler gerçekleştirilmekte ve görüş alışverişinde bulunmaktadır.

2011 Yılında Başbakan Erdoğan'ın Irak ziyareti kapsamında Erbil'i de ziyaret etmesi ve bu ziyaret sırasında karşılama için Mesud Barzani'nin tüm bakanlarıyla birlikte Erbil havaalanında hazır bulunması olumlu bir durum olarak göze çarpmaktadır. Özellikle PKK'ya karşı işbirliği konusunda sık sık diyaloglar

kurulmaktadır. Türkiye'nin amacı PKK'nın sadece Türkiye'de değil, Irak'ın kuzeyindeki hareket alanını da daraltmak ve IKBY ile ticari ilişkileri daha da arttırmakken, IKBY'nin amacı ise bölgede Türkiye ile işbirliğini güçlendirmek ve dünya pazarına kendi petrolünü satarak ekonomik refaha ulaşmaktır. Aynı şekilde temel ihtiyaçlarını da Türkiye üzerinden temin etmek de Kürtlerin önemli hedeflerinden biridir.

Karşılıklı ziyaretlerle işbirliklerinin artması, stratejik ortaklıkların oluşması ve terörle mücadelede ortak hareket her iki tarafın da çıkarına uygun olarak siyasi çıkarları en üst düzeyde tutmaktadır. Türkiye'nin IKBY'deki Kürtlerin refah düzeyini arttırmalarındaki payı büyüktür. Nitekim IKBY lideri Mesud Barzani'nin de Türk Hükümeti'nin demokratikleşme ve açılım paketlerine destek vermesi, Türkiye'deki Kürtlerin bu sürece güven duymalarını sağlamıştır.

Bu dönemde özellikle Afrika'dan başlayarak domino etkisiyle Ortadoğu coğrafyasını da etkileyen *Arap Baharı* süreci İslam dünyasında Şii - Sünni çatışmaları da tetiklemiştir. Irak'ta da bu durum etkisini güçlü bir şekilde göstermektedir. İktidarda bulunan Şii lider Nuri El Maliki İran'ın da desteğini alarak özellikle Kuzey Irak'taki petrol bölgelerinden daha fazla pay almak isteyen IKBY'yi tehdit etmeye başlamış ve Irak ordusunu IKBY sınırlarına kaydırmıştır. (O'hanlon, 2009) Bu gerilim 16 Kasım 2012 tarihinde Tuzhurmatı kentinde Irak Ordusu ile Peşmerge güçleri arasında sıcak çatışma yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Mesud Barzani Peşmergelerin IKBY halkını her ne pahasına olursa olsun koruyacaklarını açıklamıştır. (ntvmsnbc.com, 18 Kasım 2012)

IKBY ile Irak Merkezi Hükümeti arasında yaşanan bu gerilimin ardından Nuri El Maliki Kerkük'ün bir Arap kenti olduğunu ve Kürtlere bırakılmayacağını belirtmiştir. (Çetin, 2012) İran, Türkiye, Suriye ve Irak Merkezi hükümeti arasında sıkışıp kalan IKBY tek çıkış yolu olarak Türkiye'yi görmektedir. Türkiye'nin de aynı

dönemde Irak'taki Şii yönetim ile gergin ilişkiler yaşaması, IKBY ile Türkiye'nin daha da yakınlaşmasını sağlamıştır.

“Neçirvan Barzani, IKBY'nin 7. Hükümeti güvenoyu almasından sonra ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Bu olgu, Iraklı Kürtlerin ve özellikle Barzani'nin Türkiye'ye bakışını göstermesi açısından son derece önemlidir. Aslında Neçirvan Barzani, Türkiye'yi sıklıkla ziyaret eden ve başbakan olmadığı dönemde de ilişkilerin iyileştirilmesi için çaba gösteren önemli bir figür olarak bilinmektedir. Fakat başbakanlığı yeniden aldıktan sonra ilk gezisini Türkiye'ye yapması ve gezisinin içeriği Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerdeki semboller açısından önem arz etmektedir. Gezinin zamanlama açısından diğer bir önemli boyutu ise Türkiye ile Irak merkezi hükümeti arasındaki gerginliğin yoğun olduğu bir zamanda gerçekleşmesi olmasıdır.” (Erkmen, 2012)

IKBY, Irak Hükümeti ile yaşadığı gerginlik sonrası kendi ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmek adına özellikle Türkiye ile Petrol anlaşmaları gerçekleştirmiştir. “21 Mayıs 2012 tarihinde Stratejik, Teknik, Ekonomik Araştırmalar Merkezi'nin, Erbil'de düzenlediği 1. Uluslararası Enerji Konferansı'nda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız yaptığı konuşmasında Irak'tan ham petrol alınıp petrol ürünü verilmesi konusunda anlaşıldığını açıklamıştır. Yani Türkiye, Kuzey Irak Yönetimi ile Kürt yönetimi tarafından çıkarılan ham petrolü satın alıp karşılığında, petrol ürünü satmayı kararlaştırmıştır. Öte yandan aynı konferansta bir konuşma yapan Kuzey Irak Kürt Yönetimi Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Havrami, petrol ihracatının Türkiye üzerinden yapılacağını resmen açıklayarak ilk etapta Taq Taq sahasından boru hattı ile taşıma yapılacağını, ikinci aşamada Kerkük-Ceyhan Hattı'nın 2013 yılının Ağustos ayında tamamlanacağını açıklamıştır.” (Semin, 2012)

2012 ve 2013 yıllarında siyasi ilişkiler giderek artmıştır. Özellikle Ahmet Davutoğlu'nun Erbil ve Kerkük ziyaretleri karşılıklı güven sağlama konusunda önemli bir adım olmuştur. Irak Merkezi Hükümeti'ne rağmen ikili ilişkiler doğrudan diyalog yoluyla sağlanmıştır. Bölgedeki Şii - Sünni çatışması ekseninde konjonktürel

olarak başka çıkış yolu bulamayan IKBY Türkiye'nin yanında yer almıştır. Irak, Suriye ve İran'da Şiiilerin iktidarda olması Türkiye ile IKBY'yi yakınlaştırmıştır. Arap Baharı'nda yaşanan çatışmalardan ve bölgedeki mezhep çatışmalarından en az düzeyde etkilenmek isteyen Türkiye kendi içindeki "Çözüm Süreci"ne IKBY'nin de destek vermesiyle "Stratejik Ortaklık" politikası güçlenerek devam etmiştir. (Karagöl, 2014) Son olarak Mesud Barzani'nin Başbakan Erdoğan ile birlikte gerçekleştirdikleri Diyarbakır ziyareti bölgede geniş yankı bulmuştur. Hem IKBY - Türkiye arasında dostluk vurgusu yapılmış hem de Türkiye'nin Çözüm Süreci'ne bölge halkının destek vermesi amaçlanmıştır. (Uras, 2013)

1.2. Ekonomik ve Kültürel İlişkiler

Kültürel ilişkilere baktığımızda zaten yüzlerce yıl aynı çatı altında yaşamış olan iki halkın I.Dünya Savaşı sonrası arasına sınır çekilmesine rağmen aradaki bağlar kopmamıştır. Karşılıklı akrabalık ilişkileri devam etmiştir. 1980'li yıllarda PKK sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye ile bölge arasında sık sık gerilimler yaşanmıştır. 2003 ABD operasyonundan sonraki süreçte karşılıklı samimi ilişkilerin başlamasıyla Türkiye bölgedeki en etkili ülke haline gelmiştir. Özellikle bölgede dinlenen müziklerden, izlenen dizilerden, yaşam tarzına ve giyim kuşama kadar pek çok alanda Türkiye bölgeyi çok fazla etkilemiştir. Başkent Erbil ve çevresinde Türkiye'nin izlerini görmek mümkündür.

Beyaz eşya markalarından otomotiv pazarına, gıda sektöründen yapı ve inşaat sektörüne her alanda Türkiye etkin bir rol oynamaktadır. Eskiden bölge çok geri kalmış bir coğrafya olarak bilinmekteydi ancak günümüzde Beyrut'tan sonra ikinci olarak "*Doğu'nun Paris'i*" (Tez, 2013) unvanını alabilecek bir yapıya kavuşmuştur.

Bölgenin yaşam alanları ve halkın yaşayış biçimleri neredeyse küçük bir Türkiye'yi anımsatmaktadır. Her yerde alışveriş merkezleri, lüks toplu konutlar, restoran zincirleri, giyim mağazaları ve hatta konuşulan dilde bile Türkiye'nin etkisi

görülmektedir. Bölgede Türkçe konuşarak insanların pek çoğuyla anlaşılabilir. Türkçe müzikler, televizyon dizileri, Türk okulları bölgede önemli bir rol oynamaktadır.

Eğitim konusunda özellikle Amerikan ve Türk okulları bölgede dikkat çekmektedir. Toplumun geneline bakıldığında Türkiye ile yakın ilişkilerin getirmiş olduğu yüksek yaşam standardından ötürü olumlu bir hava hakim olmaktadır. Bölge ekonomisine katkısıyla birlikte Kuzey Irak'ın yaşam standartları bile neredeyse Türkiye tarafından belirlenmektedir. Kültürel açıdan birbirinden pek de farklı olmayan Türkiye ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ilişkilerin daha da gelişmesiyle birlikte ilerleyen yıllarda iki halkın da birbirini etkilemesi sonucu kaynaşmış bir bölge yapısı olacağı düşünülmektedir.

Kapalı bir bölge olması ve ihtiyaçlarının hemen hepsinin dışarıdan sağlanması nedeniyle ithalat vergisi çok düşük olan bölgede, hemen bütün ihtiyaç malları ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Türkiye pazarının bir uzantısı gibi olan Kuzey Irak'taki malların neredeyse tamamı, Türkiye'den ithal edilen mallardan oluşmaktadır. Türkiye-Kuzey Irak ticari ilişkilerine bakıldığında Türkiye'nin ağırlıklı olarak ihracatçı ülke konumunda olduğu görülmektedir. 2011 yılında Türkiye'nin Almanya'dan sonra en fazla ihracat yaptığı ülke Irak olmuş ve bu ihracatın %70'i Kuzey Irak'a yapılmıştır. Aynı yıl, Türkiye-Kuzey Irak ticaret hacmi, bölge ile İran arasındaki 4 milyar dolarlık tutarın iki katına çıkarak, 8 milyar dolara ulaşmıştır. (Hürriyet Gazetesi, 6 Ocak 2011)

Sınırdan geçen ve ticari yük taşıyan araçların sayısı da Türkiye'nin bölge ile olan ticarî ilişkilerini anlayabilmek için yeterli olmaktadır. Habur sınır kapısındaki 26 kontrol noktasından Irak'a, günde 1500 tır giriş yapmaktadır. Tırlarla genelde

inşaat malzemeleri, hazır giyim, mobilya, gıda malzemesi ve daha birçok Türk ürünü taşınmaktadır. Artış bu hızla devam ettiği takdirde bölge, Türkiye için en büyük ihracat pazarlarından biri olacaktır. (Hürriyet Gazetesi, 6 Ocak 2011)Tüm bunları göz önüne aldığımızda Türkiye'nin son dönemde bölge ile giderek artan ve iyileşen ilişkileri sonucunda bölgedeki ekonomik faaliyetlerini Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Yatırımları ve Türkiye'nin Bölgesel Yönetim ile Yaptığı Enerji Anlaşmaları olarak iki ana kategoride toplamak gerekmektedir.

1.2.1. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Yatırımları

2011 yılı itibariyle, IKBY'de kayıtlı bulunan 10.433 firmanın 1.170 tanesi (%11'i) yabancı firmalar olup, bunların %60'ı Türk firmalarıdır. Bölgedeki kayıtlı Türk firmalarının dışında, Sanayi Bakanlığı veya Kamu Kurumlarına kayıtlı olmadan faaliyet gösteren çok sayıda Türk firması da bulunmaktadır. (<http://kurdistaninvestment.org/>) Türkiye'nin Kuzey Irak'taki pazar payı, tüketici ürünlerinde yaklaşık %50'dir. Bu ürünler: tekstil, mobilya, gıda, elektrik-elektronik, yapı ve inşaat malzemelerinden oluşmaktadır. (Erbil'de Ev Fiyatları Cep Yakıyor, 2014) Türk ürünlerine karşı olumlu bir algı mevcuttur. Özellikle bölgenin gıda ihtiyacının büyük bir kısmı, Türk ürünlerine duyulan güven sebebiyle Türkiye'den ithal edilmektedir. Türkiye ile olan yakın ilişkiler, IKBY'nin kontrolü altındaki her yerde dikkati çekmektedir. Bölgeye yatırım yapan Türk özel sektör firmalarının sayısı, gün geçtikçe artmaktadır. Gazetelerde Erbil'de 15 bin Türk'ün çalıştığı ifade edilerek, şu bilgilere yer verilmiştir: Kuzey Irak'ta bulunan 700 şirket, bölgedeki yabancı şirketlerin 3'te 2'sini oluşturmaktadır. Bölgeye ulaşım olanakları artırılırken, Erbil'den her gün 300'un üzerinde vize verilmektedir. (Hürriyet Gazetesi, 6 Ocak 2011)

Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Irak’a 2003 yılında yapılan askeri müdahaleden sonra, ülkemiz ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler yeniden ivme kazanmıştır. Bunda, Irak’a uygulanan ekonomik ambargonun tamamen kaldırılması ve Irak’ın ekonomi dahil yeniden yapılanmaya başlaması etkili olmuştur. Bir yandan ülkemizin Irak’a ihracatı artarken, diğer yandan Türk müteahhitleri tekrar Irak pazarına girmişlerdir. Ancak, bu dönemde Irak’ta yaşanan yaygın şiddet ve terör olayları, ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin daha fazla gelişmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, yakın zamana kadar Türk müteahhitlerinin Irak’taki faaliyetleri büyük ölçüde nispeten daha güvenli olan Irak’ın kuzeyi ile sınırlı kalmış, Irak’ın geri kalan kısmı ile ticaret de bu bölge üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2007 yılı sonundan itibaren Irak’taki güvenlik durumunun giderek iyileşmesiyle birlikte, Türk müteahhitleri Irak’ın diğer bölgelerinde de iş almaya başlamışlardır. Türk müteahhitlerinin Irak’ta bugüne kadar üstlendikleri projelerin toplam bedeli 19,5 milyar ABD Doları düzeyindedir. Firmalarımız, yeniden yapılanma sürecindeki Irak’ta çeşitli konut projelerinden askeri tesislere, yol, köprü, baraj gibi altyapı projelerinden okul, hastane gibi sosyal tesislere pek çok alanda faaliyet göstermektedirler.” (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi)

Müteahhitlik hizmetleri alanındaki tecrübesini Kuzey Irak’a aktaran Türkiye, bölgenin karayollarının neredeyse tamamını, hava alanlarını, üniversitelerini, hükümet binalarını ve diğer stratejik yapılarını inşa etmiştir. Bölgenin nüfusu yaklaşık beş milyon civarındadır. Bu nüfusa yeni konutlar inşa edilmekte, bunun da önemli bir kısmını Türk firmaları gerçekleştirmektedir. Elinde bulundurduğu petrol gelirleri ve sınırlardan elde ettiği gelirler sayesinde bölge, günümüzde bir şantiye haline gelmiştir. Kürtlerin “Hewler” dediği Bölgesel Hükümet’in başkenti Erbil başta olmak üzere, Zaho, Dahok, Süleymaniye ve diğer illerde yeni konutlar, oteller, iş ve alışveriş merkezlerinin çoğunun yapımında Türk firmaları görev almaktadır. (Milliyet Gazetesi, 5 Ekim 2013)

Kuzey Irak’ta inşaat sektörünün büyüklüğü ve diğer sektörlerle etkisi oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalara göre, “2009’da devlet yatırımları ve özel yatırımlarla birlikte 41.000 konut ihtiyacının bulunduğu, bu ihtiyacın önümüzdeki 5

yıl içerisinde 250.000'e ulaşacağı beklenmektedir. Önceki yıllarda kırsal alanlarda bu sektöre gerekli önem ve ayrıcalık gösterilmemiştir. Bu nedenle kırsal alanlardaki elverişsiz konutlaşma, şehir merkezindeki sıkıntıdan daha büyüktür. Nüfusun %37'sinden fazlası, konut yetersizliği çekmektedir.” (Şahin, 2013)

“İnşaat sektörünün büyüklüğünün 2,8 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir ve bunun %95'ini Türk şirketleri oluşturmaktadır. Öte yandan bölgede otoyol, otel, köprü, camii ve altyapı inşaatlarının; 250 kilometrelik Erbil-Dahok ve 240 kilometrelik Erbil-Süleymaniye karayolunun yapımı Türk firmaları tarafından üstlenilmiştir. Ankara İş Adamları ve Sanayicileri Derneği (ANKİSAD), Kuzey Irak'a iki büro açarak buradaki Türk Firmalarının sözcüsü olmak ve pazarda yer alabilmelerini sağlamak için görev yapmaktadır. Bürolardan biri Erbil'de, diğeri de Süleymaniye'de açılmıştır.” (Ankisad, 2014)

Kuzey Irak'ta asfalt ve beton şantiyeleri, Türk iş adamları tarafından kurulmaktadır. Bölgenin yeniden yapılanması sürecinde konut projeleri, askeri tesisler, yol, köprü, baraj ve benzeri altyapı projeleri ile okul ve hastane benzeri kamu binalarının yapımı, özellikle Erbil'deki inşaat işlerinin çoğu, Türk firmaları tarafından üstlenilmiştir. Kuzey Irak'ta bulunan 300 civarındaki Türk inşaat firmasının 190'ı Erbil'de faaliyet göstermektedir. (Kuzey Irak'ı 1500 Türk Şirketi Kalkındırdı, 2014) Ayrıca, Erbil ve Süleymaniye uluslararası havaalanı, üniversiteler, bölgesel yönetimin bakanlık binaları, Mesut Barzani'nin başkanlık sarayı, cezaevleri, kültür ve alışveriş merkezleri, karayolları, kanalizasyon ve su şebekeleri, konutlar Türk firmaları tarafından yapılmaktadır. (Türk Şirketler Irak'ta Konut Yapıyor, 2014)

Bölgedeki bir Türk inşaat firması da 178 milyon dolarlık bir yatırımla, Hamilton Yolu'nu genişletme projesini almıştır. Bu yol, Erbil'i İran'a ve bölgeyi Türkiye'nin doğusu ile Kafkaslara ve Rusya'ya bağlamaktadır. Bununla beraber, yol

üzerinde biri Suriye'ye yakın olmak üzere toplam iki adet gümrük kapısı açılması planlanmaktadır. Hakkâri-Yüksekova, Esendere, Van ya da Iğdır Gürbulak'ı kapsayan bir serbest sanayi bölgesi kurulması yönünde de çalışılmaktadır. Bu projeler, Kuzey Irak ve Türkiye'yi bütünleştireceği gibi, bir yandan da bölgeyi Kafkasya, Rusya ve Doğu Avrupa pazarlarına bağlayacaktır. Habur ve batısında açılacak olan diğer sınır kapısı ile bölge Türkiye ve Akdeniz'den dünyaya açılan bir liman haline gelecektir (Ciwan, 2010)

Bölgenin refah seviyesi petrol ve petrol ürünleri sayesinde son derece hızlı bir şekilde artmaktadır. Dünyanın 5. büyük petrol yataklarına sahip olan Kuzey Irak'ta Saddam zamanında 300 dolar olan ortalama aylık gelir, bugün yaklaşık olarak 6.000 dolara ulaşmıştır. (Vikipedi, 2010) Bu durum otomotiv pazarının da büyümesini sağladığından, bölgenin geleceği Katar ve Dubai gibi zengin Arap ülkelerine benzetilmektedir. “Özellikle ticari araç ağırlıklı büyümeye başlayan otomotiv pazarı, 2012 yılı Mart ayında Erbil Autoshow Fuarına ev sahipliği yapmıştır.

Saddam döneminde, bölgede alıcı bulamayan batı markalı arabalar, artık Kuzey Irak'ta satılmaktadır. (Uygun, 2012:198) “17-20 Eylül 2012 arası düzenlenen 5. Uluslararası İnşaat ve Çevre Teknolojileri, Malzeme ve Ekipmanları Fuarı'na ilgi ise hem katılımcı ülkeler hem de firmalar düzeyinde oldukça yüksek olmuştur. Erbil'deki uluslararası fuara 22 ülkeden yaklaşık 500 firma doğrudan katılmıştır. Yüzlerce firma ise sektördeki yenilikleri takip etmek adına Erbil'e temsilci göndermiştir. Türkiye'den Ekonomi Bakanlığı sponsor desteği vermiştir.” (Ayhan, 2012)

1.2.2. Türkiye'nin Bölgesel Yönetim ile Enerji Alanındaki İşbirliği

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Irak anayasasından elde ettiği geniş hakları sonuna kadar kullanmak hatta daha da geniş haklara sahip olmayı istemektedir. Özellikle Kuzey Irak bölgesindeki petrol ve doğalgaz rezervlerinin Merkezi Hükümet ile ortak kullanılması konusunda Bölgesel Yönetim arasında sık sık sorunlar yaşanmaktadır. (Semin, 2012) Bölgesel Yönetimin bölgeden çıkarılan petrol ve doğalgaz konusunda daha fazla pay sahibi olmak istemesi ve Irak Merkezi Hükümeti’nden bağımsız olarak kendi ticari faaliyetlerini gerçekleştirip, bağımsız bir dış politika benimsemesi nedeniyle Irak Merkezi Hükümeti ile ilişkileri giderek bozulmaktadır. (ntvmsnbc.com, 20 Haziran 2012) Merkezi hükümetten bağımsızlığını kazanarak kendi ayakları üzerinde durmak isteyen ve Türkiye ile yakın bir ilişki kurarak dış dünyaya açılmak isteyen IKBY özellikle enerji alanında büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. (Dunning, 2014)

Türkiye ile IKBY’nin ekonomik ilişkilerinde ön plana çıkan konu enerji olarak gözüme çarpmaktadır. Türkiye’nin IKBY’ye yaklaşımında “kazan - kazan” stratejisinin öne çıkmaya başladığı son dönemde, Kürt Bölgesel Yönetimi’nin Türkiye üzerinden petrol ve doğalgaz satışı ve Türkiye ile karşılıklı çıkar ilişkilerinin kollandığı görülmektedir. IKBY’nin dünyaya açılan tek kapısının Türkiye olması, ellerindeki petrolü ve doğalgazı diğer ülkelere pazarlayarak kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmaları karşılığında Türkiye’nin de bölgeden dünyaya pazarlanacak enerji maddelerinin pazarlanmasından pay alması ve kurulacak enerji hattı ile özellikle Avrupa ülkelerine enerji sağlayıcı güzergah üzerinde bulunması nedeniyle kendi stratejik konumunu güçlendirmesi açısından önemli olmaktadır.

Enerjinin dış pazara ulaştırılması bakımından en önemli unsur ise Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı (Botaş Resmi İnternet Sitesi) olarak yer almaktadır. “Irak - Türkiye (Kerkük-Ceyhan/Yumurtalık) Ham Petrol Boru Hattıyla, Kerkük’te üretilen petrol Ceyhan Terminaline sevk edilmektedir. Sırasıyla 986 km ve 890 km uzunluğa sahip birbirine paralel iki boru hattından oluşan proje, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yükleme 1977 yılında gerçekleştirilmiştir. Yıllık taşıma kapasitesi toplam 70,9 milyon tondur. Anılan hattan petrol taşımacılığına

yönelik süresi 2010 yılında son bulan anlaşmanın süresinin 15 yıl uzatılmasına ilişkin anlaşma Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile Irak Petrol Bakanı Şehristani tarafından 19 Eylül 2010 günü Bağdat'ta imzalanmıştır.” (Türkiye’nin Enerji Stratejisi, Dışişleri Bakanlığı)

“Kerkük - Ceyhan petrol boru hattı, iki ülke arasındaki en önemli ekonomik işbirliğidir. Kuzey Irak’ta Taq Taq ve Tawe bölgelerinde Norveçli DNO, Kanada-İsviçre ortaklığındaki Addax ve Türk Genel Energy firmalarının birlikte çıkardıkları petrol, 2011’de Kerkük-Ceyhan hattına bağlanmıştır. Ayrıca Çukurova Holding’e bağlı Genel Energy, 1990’lı yıllardan beri Kuzey Irak’ta petrol aramaları yapmaktadır ve bunun yanı sıra, bölgenin petrol rafinelerini de inşa etmektedir (Uygun, 2012:203) Ayrıca Kuzey Irak’taki petrol arama çalışmalarında yer alan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) “konsorsiyumlara katılımıyla birlikte Badra, Missan, Mansuriya ve Siba Sahaları için Üretim Geliştirme Servis Anlaşmalarını imzalamış olup, faaliyetlere devam edilmektedir.” (TPAO Yurt Dışı Projeler, <http://www.tpao.gov.tr>)

Kuzey Irak Petrolünün çıkarılması ve dünya pazarına sunulması açısından Türk Petrol şirketleri bölgeden aldığı ihale sayısı artmış ve dev petrol şirketleriyle bölgede ortaklıklar kurulmaya başlanmıştır. Genel Energy Plc’nin ardından Pet Oil de bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Kuzey Irak’a yönelik “Kendi petrol şirketimiz Exxon Mobil ile anlaşma yapmış durumda” diyerek, sözünü ettiği şirketin Turkish Petroleum International Company (TPIC) olduğu belirtilmiştir. TPIC’in Exxon’un mevcut sahalarına ortak olarak gireceği ve başka sahalar da bağımsız girebileceği belirtilen haberlerde, TPIC’in 6–7 saha için Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile sözleşme imzalaması beklendiğine işaret edilmiştir. (Kuzey Irak’ta Exxon’un Ortağı TPIC, 2013)

Yapılan bu anlaşmalarla birlikte Kuzey Irak’tan Türkiye’ye sevk edilecek olan petrolün miktarının 2015 yılına kadar günlük 1 milyon varile ulaşacağı, 2017 yılına kadar ise günlük 2 milyon varile çıkacağı öngörülmektedir. (Kuzey Irak İle Milyar

Dolarlık Petrol ve Doğalgaz Anlaşması Yapıldı, 2013) Günlük sevk edilecek petrol miktarının sürekli artışı nedeniyle Kerkük - Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın yetersiz kalması sonucu yeni boru hattının inşası gündeme gelmiştir. (BBC Türkçe, 13 Aralık 2012) Türkiye ve IKBY'nin bu petrol anlaşmaları ve yeni boru hattı projesinin gündeme getirilmesi sonrası Irak Merkezi Hükümeti ile IKBY arasındaki gerginlik daha da artmıştır. (Hiltermann, 2012) Gerginliğin tırmanması üzerine ABD yönetimi duruma müdahale ederek Kürt Yönetimi'nin Irak Merkezi Hükümeti ile arasını düzeltmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur. Bu durum üzerine IKBY'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği petrol ihracatının tarafsız gözlemcilerle ve Irak Merkezi Hükümeti'nden temsilcilerle birlikte incelenmesi için IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani Bağdat'a çağrıda bulunmuştur. (Kürt Bölgesel Yönetimi Resmi İnternet Sitesi, 2013)

IKBY'nin diğer ciddi bir sorunu olan elektrik enerjisinin karşılanması için çaba harcanmaktadır. Dört Türk müteahhit firması Türkiye'den Kuzey Irak'a enerji nakil hatları üzerinde çalışmaktadır. Neçirvan Barzani'nin Ankara ziyaretinden hemen sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, 20 Mayıs'da Erbil'de Stratejik, Teknik, Ekonomik Araştırmalar Merkezi (STAEM) tarafından düzenlenen "1. Enerji Arenası"na katılmıştır. Toplantının teması "Erbil'den Dünyaya: Enerji ve Kürdistan Bölgesi'nin Kalkınma Yolu" olarak seçilmiştir. Söz konusu toplantı da Taner Yıldız da "Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Batı'ya açılan kapısı olarak da Türkiye'yi görmek gerekir" demiştir. Ayrıca Yıldız, 2007'de çeşitli nedenlerle ara verilen Irak'tan ham petrol alıp petrol ürünü verilmesi uygulamasına tekrar başlanacağını ve bu uygulamanın ilk olarak tankerle başlayacağını açıklamıştır. Yıldız, "Irak ile petrol ürünlerinin karşılanmasıyla alakalı 2003 ila 2007 arasında bir tedarik zinciri oluşturulmuştu. Ancak 2007'de çeşitli nedenlerle ara verilen ham petrol alıp petrol ürünü verilmesi uygulamasına tekrar başlayacağız." (Kanbolat, 2012) şeklindeki açıklamasıyla da enerji alınındaki işbirliğinin giderek artacağını vurgusunu yapmıştır.

2. AHMET DAVUTOĞLU'NUN 2012 YILI BÖLGESEL YÖNETİMİ ZİYARETİ

2.1. Ziyaretin Süreci ve Kapsamı

IKBY - Türkiye ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası da Ahmet Davutoğlu'nun 1 Ağustos 2012'de Erbil'e düzenlediği ziyarettir. Suriye'nin kuzeyinde yaşanan çatışmalarla ilgili, bölgenin güvenliği açısından Türkmenler ve Kürtlerin hayati rol oynamaları nedeniyle Mesud Barzani ile görüşmek üzere Davutoğlu IKBY'nin başkenti Erbil'e gitmiştir. Türkiye ile Irak Merkezi Hükümeti ilişkileri bozuk olduğu ve Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Suriye'de Beşşar Esad rejimine karşı çıkarak Suriye muhalefetini desteklediği için bölgede kendisine tek müttefik olarak IKBY'yi görmektedir. Erbil'de IKBY Başkanı Mesud Barzani ile Ahmet Davutoğlu arasında uzun süren bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

“Aynı gün IKBY Sanayi ve Ticaret Bakanı Sinan Çelebi tarafından Erbil'deki Juhayna Otel'de Erbil Türkmenleri adına verilen iftar yemeğine katılmıştır. Ardından ertesi gün 2 Ağustos 2012'de sürpriz bir şekilde beraberindeki heyetle Kerkük'ü ziyaret etmiştir. Ahmet Davutoğlu ile birlikte heyette; Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Yunus Demirer, Türkiye'nin Şam eski Büyükelçisi Ömer Önhon, Dışişleri Bakanı Danışmanı Ali Sarıkaya, Dışişleri Bakanı Özel Müşaviri Gürcan Balık, Dışişleri Bakanı Özel Kalem Müdürü Ahmet Tuta, Irak ile İlişkiler Genel Müdür Yardımcısı Hakan Tekin, Türkiye'nin Erbil Başkonsolosu Aydın Selcen, Dışişleri Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri Osman Sert, AK Parti Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Milletvekili Ömer Çelik, SETA Başkanı Taha Özhan yer almıştır.” (Duman, 2012:20)

Ahmet Davutoğlu Kerkük ziyaretine Kerkük Valiliği ile başlamıştır. Ziyaret için geldiği valiliğin kapısında Kerkük Valisi Necmettin Kerim karşılamıştır. Valilikte gerçekleştirilen temaslardan sonra Vali ve Kerkük Vilayet Meclisi Başkanı Hasan Turan ile ortak bir basın toplantısı düzenlenmiştir. (Akşam Gazetesi,

2 Ağustos 2012) Bu basın toplantısında Ahmet Davutoğlu "Kerkük'te Kürtler, Türkmenler ve Araplar asırlardır bir arada yaşıyorlar ve bundan sonra da barış içerisinde yaşayacaklar. Hangi mezhebe ait olursa olsun Sünni, Şii, Arap, Kürt, Türkmen, Hristiyan kardeşlerimizle ebediyete kadar barış içerisinde yaşayacağız. Türkiye, Irak'ın ve Kerkük'ün kalkınması için elindeki bütün imkânları seferber etmeye hazırdır. Her zaman hizmetinizdeyiz." (Sabah Gazetesi, 3 Ağustos 2012) şeklindeki açıklamalarıyla Türkiye'nin bölgeye bakış açısını belirtmiştir.

Kerkük Valiliği ziyaretinin ardından Kerkük Vilayet Meclisini ziyarette bulunan Davutoğlu hemen ardından Kerkük Cami'sinde öğle namazı kılmıştır. Kerkük Camisinin ardından Kerkük'ün en önemli simgelerinden biri olan Kerkük Kalesi'ni ziyaret etmiştir. Kerkük ziyareti sırasında hem kaleyi hem de Osmanlı Subayları Mezarlığını ziyaret etmiştir. Osmanlı Subayları Mezarlığı ziyaretinin ardından Türkmen Şehitleri Mezarlığı'nı da ziyaret eden Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, burada ITC Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi, ITC Eski Başkanı Sadettin Ergeç ve Türkmen Adalet Partisi Başkanı Enver Bayraktar ile görüşmüştür.

Davutoğlu, Baas rejimi tarafından 16 Ocak 1980'de idam edilen Türkmen lider Necdet Koçak'ın mezarı başında uzun süre kalmıştır. Ardından Irak Türkmenlerinin en etkili ve temsil kabiliyetine sahip siyasi kuruluşu olan ITC Genel Merkezi'ni ziyaret etmiştir. Burada büyük bir kalabalık tarafından karşılanan Ahmet Davutoğlu, ITC Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi'nin yanı sıra, ITC Kerkük Milletvekili Jale Neftçi, ITC Diyala Milletvekili Hasan Özmen, ITC Musul Milletvekili Müdrike Ahmet ve ITC Başkan Yardımcısı Ali Haşim Muhtaroglu ile birlikte bir basın toplantısı yapmıştır. Bu ziyaret ile özellikle bölgedeki Türkmenlere Irak Türkmen Cephesi'nin önemi vurgulanmıştır. (Duman, 2012:25-26)

Davutoğlu'nun Kerkük'ü ziyaret etmesinin arkasındaki temel nedenin, Kürt Yönetimi Başkanı Barzani'nin Suriye Kürtleri ile ilgili yaptığı girişimden ötürü Ankara ile yaşadığı dolaylı gerilimi düşürmek olduğu düşünülmektedir. Çünkü Bağdat yönetimi ile sorun yaşayan Barzani, bu aşamada Ankara'yla da herhangi bir

sorun yaşamak istemeyeceği aşıkardır. Başka bir deyişle Barzani'nin, stratejik bir manevra yaparak Suriye Kürtlerine karşın girişimleri ve Kürtleri kendi çatısı altında birleştirme fikrine karşın Türkiye'nin dikkatini Kerkük'e çekmeye çalıştığı görölmektedir.

Ankara - Bağdat arasında gerilim yaşanması, Erbil yönetiminin yararınadır. Bunun temel sebebi Bağdat ile arası açılan Ankara'nın, Iraklı Kürtlerle daha çok işbirliği yapma ihtimalidir. Davutoğlu'nun Kerkük ziyaretini destekleyen IKBV'nin, Türkiye ile Irak Merkezi Hükümeti'nin arasının fazlasıyla açılmasını istemiş olma ihtimali yüksektir. Söz konusu ziyaretle beraber IKBV, Şii lider Mukteda El-Sadr ile kurduğu ittifakın başarısız olması neticesinde, bu kez Bağdat yönetimine karşı Erbil - Ankara bloğunu oluşturmaya çalıştığı görüntüsünü vermektedir.

Davutoğlu'nun Kerkük'e Bağdat hükümeti ile koordineli bir şekilde gitmesi yerine Erbil güzergâhını tercih etmesi, Türkmen - Kürt yakınlaşması açısından Kürt yönetimi için önemli bir kazanım olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında Davutoğlu'nun Kerkük ziyareti Türkmenlere moral kaynağı olurken, Erbil yönetimi için siyasi bir kazanım olarak kabul edilmektedir.

2.2.Ziyaretin Bölgedeki Etkileri

“Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 1 Ağustos 2012'de Suriye'nin kuzeyinde yaşanan olayları görüşmek üzere önce Erbil'e gitmiş ve Bölgesel Kürt Yönetimi lideri Mesut Barzani ile uzun bir görüşme yapmıştır. Aynı gün Erbil Türkmenlerinin iftar yemeğine katılmış ve ardından ertesi gün sürpriz bir şekilde Kerkük'ü ziyaret etmiştir. Davutoğlu'nun 1976'daki dönemin Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in ziyaretinin ardından Türk yetkililer tarafından yapılan ilk ziyaret olma özelliğini taşımasının yanında son derece kritik bir dönemde yapılmış olması da önemini arttırmaktadır.” (Duman, 2012:30) Ziyaret Irak'ın yeni yapısı içinde çok çeşitli etkilere neden olmuştur. Bu etkileri Irak Merkezi Hükümeti'ndeki etkileri,

Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki etkileri ve Irak Türkmenleri üzerindeki etkileri olarak üç aşamada ele almak gerekmektedir.

2.2.1. Irak Merkezi Hükümeti'ndeki Etkileri

Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük ziyareti gerilme döneminde olan Türkiye - Irak ilişkilerinde var olan çatışmanın başka bir boyuta gelmesine neden olmuştur. Irak Merkezi Hükümeti'nin başında olan Şii Maliki Yönetimi, Ahmet Davutoğlu'nun bu ziyaretinin Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini, Kerkük'e ziyareti öncesi Irak Merkezi Hükümeti'nin onayını alması gerektiğini ve anayasaya aykırı hareket etmesi nedeniyle kendisini tutuklamaya haklarının olduğuna yönelik açıklamalarda bulunarak tepki gösterilmiştir. Irak devleti Türkiye'den açıklama isteyen bir nota göndermiştir. (Özpek, 2012:42)

Maliki'nin verdiği bu tepki genelde Iraklı Şii Arapların verdiği tepki olarak nitelendirilmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken unsur ise Şii Arapların diğer bir lideri Mukteda El Sadr olumsuz bir tepki vermemiştir. Maliki'ye rağmen IKBY ile yakın ilişkiler yürüten Sadr günümüzde Irak Merkezi Hükümeti ile Kürtlerin arasını düzeltmek amacıyla arabuluculuk (ntvmsnbc.com, 22 Kasım 2012) yapmayı kabul etmiştir. Şii Araplar Tarık El Haşimi'nin Türkiye sığınması olayından sonra Türkiye'nin Irak'ta attığı ve ortamı gerginleştiren adımları desteklememektedirler. Zaten daha önceden Haşimi'nin Türkiye'de olmasına tepki gösteren Şiiler Basra'da Türk Konsoloslukuna karşı eylem düzenlemişlerdir (Duman, 2012). Ahmet Davutoğlu'nun bu ziyareti ise Irak Merkezi Hükümeti ile ilişkileri gerginleştirdiği için Şiiler olumlu bakmamaktadır.

Maliki'nin Türkiye'ye tepkisi çok sert olmuştur. Bu ziyaretin Irak Merkezi Hükümetinin yok sayılarak Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsız bir

devlet gibi muamele gördüğünü iddia ederek Kerkük'ün bir Irak kenti olduğuna ve esas sorumlunun Irak Merkezi Hükümeti olduğuna vurgu yapmıştır.

1-2 Ağustos 2012 tarihlerinde Ahmet Davutoğlu'nun Kuzey Irak'ı ziyaret etmesi ve özellikle Kerkük ziyaretinde Türkmenler tarafından coşkuyla karşılanması üzerine Kerkük'ün bir Irak kenti olduğunu savunan Maliki, Ahmet Davutoğlu'nun bölgeden bir an önce çıkmasını, aksi takdirde kendisini tutuklama haklarının olduğunu (Radikal Gazetesi, 2 Ağustos 2012) ve uygulanacağını söylemesiyle ilişkilerdeki gerginliğin ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir.

“Öte yandan Davutoğlu'nun bu ziyareti, Irak'taki dengelerin yanı sıra özellikle Kerkük'teki siyasal yapıyı da ortaya çıkarır nitelikte olmuştur. Zira Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Türkmenler ve Kürtler tarafından olumlu karşılanırsa da Kerkük'teki Sünni Araplar tarafından oluşturulan Arap Siyasi Kitleleri tarafından çıkarılan bir bildiriyle eleştirilmiştir.” (Duman, 2012:33)

2.2.2. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki Etkileri

Suriye'nin kuzeyinde yaşanan gelişmeler Erbil'e giden Davutoğlu'nun ziyaretinin arka planını oluşturmaktaydı. Mesut Barzani ile uzun süren bir görüşme gerçekleştiren Ahmet Davutoğlu'nun bu ziyareti KDP medyası dışında KBY medyasında olumlu karşılanmamıştır. “KDP medyasında da ziyaretin Türk Dışişleri Bakanı'nın Barzani'ye mesajını iletme için Erbil'e kadar gelmiş olmasına vurgu yapılarak Barzani'nin Suriye krizinde temel aktör olmasından ileri gelen bir gelişme olarak gösterilmiştir.” (Tonkuş, 2012:16)

Türkiye'nin mesajı Suriye'de kurulması muhtemel bir Kürt özerk bölgesine Barzani'nin destek vermemesi olduğu bilinmektedir. Bu mesaj KBY tarafından beklenen bir mesaj olarak nitelendirilmektedir. “İraklı Kürtler Kuzey Irak'a karşı

uygulanan “kırmızı çizgi yanlışı”nın bir kez daha tekrarlanmaması gerektiğini, aksi halde bölgelerini Irak’ın en istikrarlı ve modern coğrafyasına dönüştürmek için Türkiye’yle güvene dayalı yaşamsal bir ortaklık kurmak yolunda attıkları adımların boşa gitmesi ve en yüksek düzeyine ulaşan ilişkilerin bozulmasından endişe ettiklerini ifade etmektedirler.” (Tonkuş, 2012:16)

Bu ziyaretin ardından IKBK Başkanı Mesut Barzani ağır eleştirilere maruz kalmıştır. “Türkiye’nin uyarılarına boyun eğerek ihanet ettiği, bunun nedenininse her zaman önceliğinin kendi ailesinin iktidarını sağlamlaştırmak olduğu ve bunun için de Türkiye’nin desteğini kullandığı yönünde olmuştur.” (Tonkuş, 2012:16)

Gerçekleşen ziyaret ile Türkiye ve IKBK arasındaki ilişkilerin olumlu seyrinde devam ettiği görülmektedir. 2003’ten sonra bölgede Türkmenlerin yaşadığı ağır sıkıntılar sonrası yeni bir çözüm ve barış arayışı içerisindeki Türkiye için Kürtler ve Türkmenlerin bir arada barış ve huzur içerisinde yaşayabilmeleri adına önemli bir gelişme olmuştur. Kürt Yönetimi açısından Barzani’ye yoğun baskı ve eleştiriler gelmesine rağmen ziyarete destek olmuş ve Ahmet Davutoğlu için lojistik ve güvenlik ihtiyaçları Mesud Barzani tarafından sağlanmıştır.

2.2.3. Irak Türkmenleri Üzerindeki Etkileri

2 Ağustos 2012 günü Ahmet Davutoğlu’nun Kerkük girişinden itibaren coşkuyla karşılanmıştır. Kerkük Valisi Necmettin Kerim’i ziyaret ederek burada farklı etnik gruplarının bir arada yaşamasının Ortadoğu açısından öneminin büyük olduğuna dair açıklamalar da bulunmuştur. Ahmet Davutoğlu ardından da yaptığı bir dizi önemli bölge ziyaretleri sonrası Irak Türkmen Cephesi’nin konuğu olmuştur. Irak Türkmen Cephesi ile birlikte basın açıklaması yapmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler Türkmenler için sevindirici olmuştur.

Bölgede Türkiye’nin önem verdiği soydaşları olduklarını düşünmektedirler. Kerkük’te tüm grupların barış içerisinde yaşaması için mesaj veren Türkiye, Türkmenler üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. “Nitekim Davutoğlu’nun Kerkük

ziyaretinde bir siyasi parti olarak sadece Irak Türkmen Cephesi'ni ziyaret etmesi, hem diğer etnik ve dini gruplara hem de Türkmenlere verilen bir mesaj niteliği taşımaktadır. Daha açık bir ifade ile bu ziyaret diğer etnik ve dini gruplara Türkmenlerin Türkiye için ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunun işareti olarak değerlendirilebileceği gibi, Türkmenlere de Irak Türkmen Cephesi vurgusu” (Duman, 2012:33) yapıldığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın ilk bölümünde de anlatıldığı üzere kuruluşundan itibaren Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar süregelen dış politikasının karar alma mekanizmaları, temel parametreleri ve Türkiye'nin dünya siyasetindeki konumu açıklanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2000'li yıllara kadar geçen sürede *Realist* dış politikayı benimsenmiş ve *Batıcılık - Statükoculuk* ekseninde bir yol izlenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Turgut Özal dönemi ile başlayan liberalleşme ve dışa açılma politikaları o dönemde istenilen sonucu tam olarak sağlanamamış, sık sık kesintiye uğramıştır. 2000'li yılların hemen başında İsmail Cem'in de dış politika oluşum sürecindeki lider tavırlarıyla dışa açılma, komşularla iyi ilişkiler kurma ve işbirliği politikaları ön plana çıkmıştır. Genel konjonktürde Türkiye'nin dışa açılımında geç kalınmış olmasına rağmen zarardan dönülmeye başlanması da önemli bir gelişme olmuştur.

3 Kasım 2002 genel seçimleri Türk dış politikasının katı realist bakış açısından idealizm ve liberalizm eksenine dönüşün sürekli hale getirilmesi bakımından büyük önem arz etmiştir. Özellikle dış politika oluşum ve karar alma sürecinde Ak Parti hükümeti ve Ahmet Davutoğlu'nun stratejik vizyonu bu dönemde ön plana çıkmıştır. 2009'da dışişleri bakanlığına getirilmeden önce de 58., 59. ve 60. hükümetler döneminde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan dış politika danışmanlığını yürüten Davutoğlu, çok yönlü bir dış politika benimsenmesi hususunda Bakanlar Kurulu ile konsensüs sağlamıştır. İsmail Cem'in dış politikasına stratejik temeller atmış ve daha da ileriye götürülmesine öncülük etmiştir.

İkinci bölümde Türk dış politikasında geçmişten gelen milliyetçilik ve ülkenin güneyinde kurulması kabusları görülen Kürdistan Devleti korkusu nedeniyle tamamen katı politikalar uygulanmıştır. Askeri gücün ön plana çıktığı ve PKK sorunu kapsamında sıcak çatışma ihtimalinin sık sık gündeme geldiği dönem olmuştur. Karşılıklı restleşmeler göze çarpmıştır. Irak'ın toprak bütünlüğü şiddetli bir şekilde savunulurken PKK sorunu gündemde üst sıralarda yer almıştır. İKBY'nin PKK'yı desteklediği ve Irak'ın kuzeyindeki Türkmenlere saldırılardan sorumlu tutulduğu gergin bir politika anlayışı güdülmüştür. 2002 yılından itibaren çok yönlü

bir dış politika uygulama adımlarını atmaya çalışan Türkiye, o dönemde ABD'ye düzenlenen terörist saldırılar nedeniyle hedef haline gelen Irak'a komşu olduğu için klasik dış politikasından hızlı bir dönüş yapamamıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD önce Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. Hemen ardından Şer Ekseni içerisindeki ikinci hedef olan Irak'a askeri operasyon hazırlığı sırasında bölge ülkeleriyle savaş pazarlığına girişmiştir. Bu süreçte Türkiye üzerinden Irak'a girerek kuzey bölgesini güvene almak ve Saddam Hüseyin'in etrafını kuşatmak istemiştir. Ancak ABD hiç hesapta olmayan bir şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden 1 Mart Tezkeresi'nin geçmesini sağlayamamıştır. Bu durum ikili ilişkileri ağır bir şekilde zedelemiş ve Irak'ın kuzeyinde Türkler yerine Kürtlerle işbirliği yapma yolunu seçmiştir.

ABD'nin Kürtlerle işbirliği kararı Türkiye'nin bölgeye müdahalesi açısından olumsuz bir sonuç doğurmuş ve PKK terör örgütü bölgede hem lojistik olarak imkan bulmuş hem de kendisine hareket alanı yaratmıştır. Aynı şekilde IKBK de bağımsız bir devlet olma yolunda önemli bir avantaj elde etmiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin, Kuzey Irak'ta kurulması muhtemel bir Kürt devleti endişesini arttırmıştır. Özellikle Kuzey Irak bölgesi için Türkiye'nin milliyetçi dış politikası ön plana çıkmıştır.

Irak'ın ABD tarafından işgali sonrası Saddam Hüseyin Rejimi devrilmiş ve Irak Geçici Yönetim Konseyi oluşturulmuştur. Bu konsey Irak'ın demokratikleşmesi sürecinde seçimlere kadar görev yapmıştır. Bu konsey 2005 yılında yapılan seçimlerle görevini resmi hükümet temsilcilerine devretmiştir. Ancak 2005 yılında yapılan seçimlerde Sünni Arapların ve Türkmenlerin büyük çoğunluğu seçimlerde hile olduğunu ve kendi haklarının yok sayıldığını iddia ederek seçimleri boykot etmişlerdir. Bu durum Sünni Araplar ve Türkmenlerin mecliste temsil oranının çok düşük olmasına ve anayasayı hazırlayacak olan yeni Irak parlamentosunda Şii Arapların ve Kürtlerin güçlü olmalarına neden olmuştur. 2005 yılında hazırlanan anayasanda federal bir devlet yapısını kabul etmesi ve özellikle Kürtlere geniş yetkiler tanınan bir otonominin verilmesi ön plana çıkmıştır. Kuzey Irak'ta artık

anayasal olarak otonomi hakkı elde eden Kürtler kendi hükümetlerini oluşturmuşlar ve bölgedeki Türkmenleri yok saymışlardır.

Türkiye yaşanan bu gelişmelere uzak kalmış ve sadece Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olunduğu sık sık dile getirilmiştir. PKK sorunu, Türkmenlerin bölgedeki durumu ve Kerkük kentinin statüsü Türkiye'nin öncelikli politika unsurları haline gelmiştir. Bu dönemde Türkiye IKBY'yi tanımamış ve ilişkilerini Irak Merkezi Hükümeti üzerinden gerçekleştirmiştir. Özellikle Türkmenlere düzenlenen terörist saldırılar ve bölgeye yüksek oranlarda yapılan Kürt göçü nedeniyle Türkiye ile IKBY arasında ciddi gerginlikler oluşturmuştur. PKK terör örgütünün geniş hareket alanı bulması ve Türkiye'ye sık sık terör saldırıları düzenlemesi nedeniyle de yaşanan gerginliğin boyutunu arttırmıştır. 2007 yılında Türkiye'nin Kuzey Irak'a askeri operasyon düzenleme kararı almasıyla IKBY Başkanı Mesud Barzani Türkiye'yi tehdit etmiştir. Ancak askeri operasyon yapıldıktan sonra ne IKBY ne de Türkiye istediği sonuçları alamamıştır.

Üçüncü bölümde ise 2007 yılında PKK'ya Kuzey Irak'ta düzenlenen askeri operasyondan istediği somut sonuçları alamayan Türkiye o yıllarda artan PKK terör saldırıları nedeniyle ülke kamuoyunda da zor durumda kaldığı belirtilmiştir. Hükümet üzerindeki baskı giderek artmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine Türkiye bölgeye uyguladığı milliyetçi politikalarından vazgeçmek zorunda kalmış ve IKBY ile doğrudan diyalog kurma çabalarına başlamıştır. Bölge ile kurulan ilişkilerde önceki dönemlerde olduğu gibi sorunların gündeme getirildiği bir ilişki tarzı benimsenmemiş; aksine ortak çıkarlar ve ekonomik iş birlikteliği üzerinden daha stratejik vizyonu olan ve önemli temellere oturtulan İdealist politikalara geçilmiştir.

2008 yılında bölgeye uygulanan milliyetçi dış politika ve askeri operasyonların yeterli olmadığı anlaşılmış, ABD'nin de hükümete IKBY ile diyalog kurması çağrısı, MGK'nın tavsiyeleri, kamuoyu baskısı ve karar alıcıların değişikliğe gitme kararı

sonucunda da IKBİ ile doğrudan diyalog kurulmaya başlanmıştır. Türkiye ile Irak arasında terör örgütü PKK'yla mücadele için kurulan mekanizmaların işletilememesi, Türk firmaların çoğunun IKBİ'de yatırım yapması, IKBİ yöneticilerinin Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarının yumuşaması gibi gelişmeler gergin devam eden Türkiye ve IKBİ ilişkilerinin de normalleşmesine imkan vermiştir. Bu süreçte Ahmet Davutoğlu'nun "Komşularla sıfır sorun" kapsamında özellikle "Kazan - Kazan" stratejisiyle birlikte Türkiye, Irak merkezi hükümeti ile geliştirdiği ilişkilerin yanı sıra IKBİ ile de siyasi ve diplomatik yakınlaşma sağlamıştır. Bu noktada Irak iç politikasından kaynaklı problemler, Türkiye'nin Irak politikasında sorunlar yaratmıştır. IKBİ - Irak merkezi hükümeti arasındaki derinleşen iktidar ve egemenlik mücadelesi, IKBİ'nin Irak'tan bağımsız politikası, petrol paylaşımı anlaşmazlıkları, IKBİ ile Türkiye'nin Irak'tan bağımsız hareket etmesiyle oluşan gergin ortam Türkiye'nin Irak politikasına da yansımış ve Türkiye ile Irak ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur.

Son bölümde ise Türkiye'nin komşularla sıfır sorun politikası bağlamında IKBİ ön plana çıkmıştır. Karşılıklı işbirliğinin ve bağımlılığın artırılması sonrası gerginlik yaratan konuların arka planda kalması sağlanmıştır. Çatışmacı çözüm arayışlarından kuvvetli işbirliği, ekonomik kalkınma ve enerji alanında önemli anlaşmaların olduğu bir dönüşüm sürecine girilmiştir.

Irak'ta 2010'daki seçim sürecinde yaşananlar da Türkiye - Irak ilişkileri açısından bir dönüm noktası olarak ifade edilebilir. Türkiye'nin Irak'ta iktidar olan Nuri El-Maliki'ye rakip olarak ortaya çıkan Irakiye listesi ile daha yakın ilişkiler geliştirmesi ve seçimlerde Irakiye'nin birinci parti olarak çıkması, Nuri El-Maliki iktidarının Türkiye'ye karşı tepkisel yaklaşmasına neden olmuştur. Bu dönemin ardından Türkiye ve Irak ilişkileri giderek gerginleşmiştir. Nuri El-Maliki'nin yeniden başbakan olmasına rağmen Irak'taki siyasal birlikteliği ve bütünlüğü sağlayamamış olması, Maliki'yi korumacı bir yaklaşıma yönlendirmiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Irak politikasının yanlış yorumladığı düşünülmektedir.

Türkiye'nin Irak politikasının temel ilkeleri hala değişmemiştir. Bu açık bir biçimde Türk karar alıcıları tarafından her platformda dile getirilmektedir. Yani Irak merkezi hükümeti ve Türkiye'nin Irak yaklaşımı arasında bir paralellik vardır. Türkiye Irak'ın toprak ve üniter bütünlüğü politikasını halen devam ettirmektedir. Bu durum Türkiye'nin ulusal çıkarları gereği ve bölgesel denklem açısından da oldukça önemlidir. Türkiye, Irak'ın Ortadoğu coğrafyasının kilit ülkesi olduğunun farkındadır. Ayrıca Türkiye ve Irak halkı arasında bir sorun olmamakla birlikte ciddi bir yakınlık vardır. Bu yüzden devlet politikalarının kişiselleştirilmemesinin her iki ülkenin de çıkarına olacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin Irak'ı karşısına alması Türkiye'ye bir fayda sağlamayacağı gibi Irak'ın da yeniden yapılanma ve istikrar sürecinde Türkiye'ye ihtiyacı vardır.

Her geçen gün enerji ihtiyacı artan ve Bölgesel Kürt Yönetimi'ne komşu olan Türkiye'nin, Irak'ın kuzeyindeki petrol ve gaza kayıtsız kalması beklenmemelidir. Irak'ın kuzeyi, sahip olduğu petrol ve gaz kaynakları açısından hatırı sayılır öneme sahiptir. Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından yapılan son açıklamalara göre, söz konusu bölgede 45 milyon varil petrol ile 3-6 trilyon metreküp doğal gaz bulunmaktadır. Önemli bir petrol ve doğal gaz ithalatçısı olan Türkiye'nin yanı başındaki petrol ve doğal gaz kaynaklarına kayıtsız kalacağı düşünülmemelidir. Her konuda Bağdat ile Erbil'in anlaşmasını beklemek, Türkiye'nin yanı başındaki kaynaklardan mahrum olması anlamına gelecektir. Nitekim, ABD'nin önemli şirketlerinin de içinde olduğu dünyanın önde gelen enerji şirketleri IKBY ile enerji anlaşmaları imzalamaktadırlar. Geçen süre içinde Erbil Yönetimi petrol ve doğal gaz konusunda tüm anlaşmalarını yaptıktan sonra Türkiye'nin bölgede var olmaya çalışmasının hiçbir anlamı kalmayacaktır. Aksine, Türkiye'nin erken davranması bölgede oluşacak olan enerji denkleminin dışında kalmamasını sağlayacaktır.

Ekonomisi üzerinde büyük bir yük oluşturan enerji maliyetini düşürmesi ve politik rahatlamayı sağlayacak olan enerji kaynak çeşitliği, Türkiye için her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. Bugün doğal gaz konusunda büyük oranda Rusya ve İran'a bağımlılık bazı kritik siyasi konularda Türkiye'yi sıkıntıya sokacak

potansiyeli barındırmaktadır. Bu yüzden, Ankara ile Erbil arasında yapılan enerji sözleşmeleri büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik getirisinin yanında, Türkiye ile Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki enerji işbirliğinin siyasi ve güvenlik alanında da Türkiye için önemli faydaları olacaktır. Son yıllarda Ankara ile Erbil arasında gelişen ekonomik ve siyasi ilişkiler inşa edilen enerji boru hatlarıyla daha da perçinleşmiş olacaktır. Bu, Ankara'ya yüzü dönük bir Kuzey Irak demektir. Gelişen ilişkiler her iki taraf içinde güvenlik anlamında katkı sağlayacaktır. En azından eskiden olduğu gibi bölge, Türkiye açısından sürekli güvenlik sorunu yaratan bir alan olmaktan çıkacaktır. Son yıllarda yakalanan iyi ilişkiler düzeyi bunu net bir şekilde göstermiştir. Her iki tarafın da “kazan - kazan” stratejisiyle ortaklık kurması karşılıklı ilişkilerin de giderek güçlenmesini sağlayacaktır. Günümüzde, başta Suriye’de olmak üzere Ortadoğu’da yaşananlar düşünüldüğünde Irak’ın kuzeyinin istikrarlı ve yüzünün Türkiye’ye dönük olmasının ne kadar önemli olduğu rahatlıkla anlaşılabilecektir.

Ahmet Davutoğlu’nun 2012 yılı ziyareti de ikili ilişkiler açısından bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Irak Merkezi Hükümeti’ne rağmen bölgede düzenlenen ziyaretler IKBY ve Türkiye’yi siyasi bakımdan da birbirine yakınlaştırmıştır. KDP lider Mesud Barzani IKBY’den gelen yoğun tepkilere rağmen Ahmet Davutoğlu’nun Kerkük ziyaretine olumlu bakmış ve hatta bu ziyaret sırasında Davutoğlu’nun güvenliğini bizzat peşmergeler tarafından sağlamıştır. Karşılıklı duyulan güven artışı hayati bir önem arz etmektedir. Özellikle KDP’nin Türkiye’ye olan yaklaşımı hem Türkiye’nin hem de IKBY’nin çıkarlarına uygundur. Son dönemlerde özellikle IKBY’de KDP’nin muhaliflerinin güç kazanması ve 2013 seçimlerinde Gorran Hareketi (Değişim Partisi)’nin ikinci parti olması hem Türkiye açısından hem de KDP açısından endişe uyandırmıştır. KDP ile ilişkilerini güçlendiren Türkiye’ye IKBY’deki diğer Kürtler pek sıcak bakmamaktadır ve KDP’nin herhangi bir seçimi kaybedecek olması ikili ilişkilerin zarar görerek tekrar Kuzey Irak’ın Türkiye için tehdit olması anlamına gelebilecektir.

Sonuç olarak ele aldığımızda Türk dış politikasındaki temel teorik dönüşüm süreci, Türkiye'nin Kuzey Irak Kürtleri ile olan ilişkilerinde, ülkeyi tehdit eden bir yapı olmaktan çıkarılıp kendisine bağımlı bir yapı oluşturularak daha akılcı bir yöntem tercih edilmiştir. Karşılıklı bağımlılığın geliştirildiği bu yapıda çatışma ihtimali en aza indirilmiş ve iki tarafın da kazançlı çıkacağı önemli hamleler gerçekleştirilmiştir. Bu hamleler sonrası IKBY'nin bölgede tek güvendiği ve tek çıkış yolu olarak gördüğü Türkiye'ye bağımlı hale gelmesi önemli bir dış kazanım olmuştur. IKBY yönetiminde uzun süredir söz sahibi olan ve iktidarda kalması önem arz eden KDP ile yakın ilişkiler Türkiye'nin lehine görünmektedir. Son dönemlerde IKBY'deki KYB - Gorran Hareketi yakınlaşmasını dikkatle incelemelidir. Bu iki parti seçimlerde belli bölgelerde KDP'nin önüne geçmişlerdir. Son dönemlerde Türkiye ile IKBY arasında iyi giden ilişkilerin aynı doğrultuda devam etmesi için Türkiye'nin KDP'yi kendisine yakın tutmaya devam etmesi gerekmektedir. Özellikle KYB'nin İran'a yakınlaşması ve KDP karşıtı Kürtlerle işbirliği yapması nedeniyle KDP'nin iktidardan düşme ihtimalinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Türkiye'nin kendi çıkarları açısından KDP'yi desteklemesi ve iktidarda kalmasını sağlaması önemli bir hamle olacaktır.

BİBLİYOGRAFİ

KİTAP KAYNAKLARI

- AKFIRAT, Fikret, (2004), **Kukla Devlet**, Ankara:Kaynak Yayınları,
- ALLISON, G.T. ve P.ZELIKOW. (1999), **Essence of Decision; Explaining the Cuban Missile Crisis** (Second Edition), New York: Addison Wesley Longman
- ARI, Tayyar, (2005), **“Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi”**, İstanbul:Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.,
- ARI, Tayyar, (2005), **“Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”**, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İdris Bal), Ankara:Lalezar Kitabevi
- ARI, Tayyar, (2004), **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul:Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.,
- ARI, Tayyar, (2008), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Bursa:MKM Yayıncılık
- ARI, Tayyar, (2001) **Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Dış Politika**, İstanbul:Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.,
- ARI, Tayyar, (2011), **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, Bursa:MKM Yayıncılık
- AYDIN, Mustafa, ÖZCAN, Nihat Ali, KAPTANOĞLU, Neslihan, (2007), **“Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın geleceği ve Türkiye”**, İstanbul:Tepav
- AYDIN, Mustafa (2004), **Turkish Foreign Policy and Framework and Analysis**, December, Ankara
- BAL, İdris, (2005), **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara:Lalezar Kitabevi
- BAL, İdris, (2001), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, 1.Baskı, İstanbul:Alfa Basım Yayım.
- BİLA, Fikret, (2003), **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ankara:Ümit Yayıncılık
- BÖLÜKBAŞI, Deniz, (2008), **1 Mart Vakası**, İstanbul:Doğan Kitap
- BROWN, Chris, (1997), **Understanding International Relations**, 2.Press, New York: Palgrave,
- BROWN, C., AINLEY, K., (2006), **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Arzu Oyacıoğlu (Cev.), 3. Baskı, İstanbul:Yayınodası Yayınları

- BÜYÜKBAŞ, Hakkı, (2006), **“Transatlantik İşbirliği Yol Ayrımı: İkinci Irak Savaşı ve Ötesi”**, II.Körfez Savaşı, (Ed. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara:Platin Yayınları
- CEM, İsmail, (2009), **Türkiye, Avrupa, Avrasya: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs**, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- COHEN, Nick, (2006), **“Kürtler Şansı Yakalıyor: Ama Henüz Tehlikenin Dışında Değiller”**, The Guardian, 8 Nisan 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z. İnanç, Ç. Özel), İstanbul
- COPLIN, William D., (1974), **Introduction to International Politics; A Theoretical Overview** (Second Edition), Chicago:Rand McNally College Publishing Company
- ÇETİNSAYA, Gökhan, ÖZHAN, Taha, (2009), **İşgal’in 6.Yılında Irak**, Ankara:Seta Yayınları
- ÇEVİK, Ali, (2010), **Türk Basınına Göre Türkiye - Irak İlişkileri (2001-2009)**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- DAĞDEVİREN, Zülfü, (2007), **Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası: Devlet-Hükümet İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- DAVUTOĞLU, Ahmet, (2010), **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, İstanbul:Küre Yayınları
- DAVUTOĞLU, Ahmet, (2002), **Küresel Bunalım**, İstanbul:Küre Yayınları
- EFEGİL, Ertan, (2002), **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli**, İstanbul:Gündoğan Yayınları
- EFEGİL, Ertan, (2012), **“Türkiye’deki Karar Vericilerin Dış Politika Anlayışları: Realizme Karşılık Liberal Bakış Açısı”**, Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I, (Der. Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı), İstanbul:Nobel Yayıncılık
- EFEGİL, Ertan, (2012), **Dış Politika Analizi**, 1. Baskı, Ankara:Nobel Yayın
- ERHAN, Çağrı, (2015), **Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler**, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:72, Ankara
- GOLDSTEIN, J. S., (1952), **International Relations**, 4th.ed., Washington: The Lehigh Pres

- GÖNLÜBOL, Mehmet, (1969), **Dış Politika: İç Etkenler Açısından Bir Dış Politika İncelemesi**, Ankara
- GÖRENTAŞ, İtir Aladağ, (2009), **İdealizm Üzerine Bir Deneme: Kavramlar ve Eksikler**, (Ed. Hasret Çomak), Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Kocaeli:Umuttepe Yayınları
- GÖZEN, Ramazan, (2000), **Amerikan Kışkıracı Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara:Liberte Yayınları
- GÖZEN, Ramazan, (2009), **İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara:Palme Yayıncılık
- GÖZEN, Ramazan, (2006), **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Ankara:Palme Yayıncılık
- GÜL, Abdullah, (2010), **Küresel ve Bölgesel Güçlerin 2003 Sonrası Irak Siyasetine Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- GÜLDALI, Serdar, (2009), **2003 Amerikan İşgali Sonrası Türkiye - Irak İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- GÜNAY, Bekir, (2005), **Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul:IQ Kültür-Sanat Yayıncılık
- GÜVENÇ, Serhat, (2004) "Bir Dış Politika Aracı Olarak Silâhlı Kuvvetler: Yetenekler ve Uygulamalar", F.SÖNMEZOĞLU (Ed.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul:Der Yayınları
- HOLLIS, Martin ve SMITH, Steve, (1991), **Explaining and Understanding International Relations**, Oxford: Calerodon Press
- KÖKSAL, Sönmez, (2008), **Irak'ın Kuzeyindeki Muhtemel Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri**, Türkiye'nin Vizyonu Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Der. Dr.Atilla Sandıklı), İstanbul:Bilgesam Yayınları
- KÖNİ, Hasan, (2001), **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Ankara:ASAM Yayınları
- NAKASNİŞİ, Hisae ve SİRKECİ, İbrahim, (2008), **Sorunlu Bölgelerde Göç**, Ankara:Global Strateji Enstitüsü Yayınları
- ONARAN, Oğuz., (1971), **Örgütlerde Karar Verme**, Ankara:Sevinç Matbaası
- ORAL, Serkan, (2007), **Kuzey Irak Kapanı**, İstanbul: Karakutu Yayınları

- ORAN, Baskın (2001), “**Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri**”, Editör: ORAN, Baskın, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt1 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları
- ORAN, Baskın, (2006), **Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, 12.Baskı, İstanbul:İletişim Yayınları
- ÖZCAN, Mesut, (2003), **Sorunlu Miras Irak**, İstanbul:Küre Yayınları
- ÖZCAN, Gencer, (1994), “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika 1983–1993”;; içinde: **Türk Dış Politikasının Analizi**, (der.) Faruk Sönmezoğlu, İstanbul:Der Yayınları
- ÖZDAĞ, Ümit, (2007), **Kerkük-Telafer-Kerkük**, 21.Yüzyıl Dergisi, 21.Yüzyıl Enstitüsü Yayınları, Yıl:1, Sayı:1
- ÖZDAĞ, Ümit, LAÇİNER Sedat, ERKMEN, Serhat, (2003), **Irak Krizi (2002 - 2003)**, ASAM, Ankara
- ÖZMEN, Uğur, (2010), “**Irak’ın Kuzeyinde Kurulması Muhtemel Kürt Devletinin Türkiye’ye Etkileri**”, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- PEARSON, F.S. ve J.M. ROCHESTER, (1988), **International Relations, The Global Condition in the Late Twentieth Century**, New York:Random House
- SANBERK, Özdem, (2010), “**Türk Dış Politikasının Dönüşümü: Öncelikler Nelerdir? Rota Değişikliği Var mı?**”, Der. Hasret Çomak), 21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi, Kocaeli:Umuttepe Yayınları
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, (2006), **II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Dış Politikası**, İstanbul:Der Yayınları
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, (1995), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 2.Baskı, İstanbul:Filiz Yayınları
- TAYFUR, M. Fatih, (2010), “**Dış Politika**”, Atilla Eralp (ed.), Devlet ve Ötesi, İstanbul:İletişim Yayınları
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, (2007), **Siyaset**, Ankara:Lotus Yayınevi
- UÇAROL, Rıfat, (2008), **Siyasi Tarih**, İstanbul:Der Yayınları
- UYGUN, Arif Sami, (2012), **Türkiye ile İlişkileri Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açından Kuzey Irak**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul

ÜNNÜ, Nazlı, A., (2014), “**Rasyonel**” Perspektif Işığında Karar Verme Eylemi: **Nitel Bir Analiz**, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:24

WALTZ, Kenneth Neal, (1979), **Theory of International Politics**, Reading, MA: Addison - Wesley

WOLFORTH, William C.,(2008), “**Realism and Foreign Policy**”, (der.) Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, New York: Oxford University Press

ZENGİN, Gürkan, (2010), **Hoca - Türk Dış Politikasında “Davutoğlu Etkisi”**, İstanbul:İnkılâp Yayınları

MAKALELER VE DERGİLER

2.Körfez Savaşının 10.Yılında Irak, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, (2013), İstanbul:Bilgesam Yayınları, Rapor No:55

ÖZVEREN, Süleyman, vd, (2010), **ABD’nin Afganistan ve Irak’ta Terörle Mücadele Politikası**, Polis Akademisi Başkanlığı Uluslararası Terörizm ve Sınıraşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM) Raporlar Serisi 14, Ankara

ARAS, Bülent, **Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy**, (2009), İstanbul:SETA, *Foundation For Political, Economic And social Research*

ARAS, Bülent ve AKPINAR, Pınar, (2009), “**Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi 2009 Değerlendirmesi**”, (Der. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman), Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, SETA

AYHAN, Veysel, (2009), **Türkiye - Irak İlişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:9, Ankara:Orsam Yayınları

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ, Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, (2009) “**ABD’nin Irak’tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi**”, İstanbul

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ, Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, (2009), “**Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar**”, İstanbul

BOZKURT, İbrahim, (2007), **II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Missouri Zırhlısı’nın İstanbul Limanı’nı Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt VI, Sayı: 15, İzmir

ÇAKMAK, Cenap, **Türkiye’nin Irak Politikası, Türkiye - Irak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü**, Stratejik Öngörü, Tasam Yayınları

DUMAN, Bilgay, (2012), **Tarihsel Perspektif Işığında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Kerkük ziyareti ve Yansımaları**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:45, Ankara:Orsam Yayınları

DUMAN, Bilgay, (2010), **2003 Sonrası Irak Siyasetinde Türkmenler ve 2010 Seçimleri**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı 16, Orsam Yayınları

DUMAN, Bilgay, (2012), **Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Kerkük Ziyareti**, ORSAM Rapor No:132, Ankara:Orsam Yayınları

ERKMEN, Serhat, (2009), **Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Irak Ziyareti Işığında Türkiye - Irak İlişkileri**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:4, Ankara:Orsam Yayınları

ERKMEN, Serhat, (2009), **Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Bağdat Ziyareti Işığında Türkiye - Irak İlişkileri**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:9, Ankara:Orsam Yayınları

ERKMEN, Serhat, (2011), **Terörle Mücadelede Irak’tan Beklentiler ve Gerçekçilik**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:35, Ankara:Orsam Yayınları

ERTUĞRUL, Ümit, (2006), **Irak Türkleri ve Türkiye**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul,

GÖZEN, Ramazan, (2006), **Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği'ne Doğru Dönüşümü**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 2, No: 6

KARDAŞ, Şaban, (2011), **“Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?”**, Akademik Ortadoğu, Cilt 5, Sayı 2

KURUBAŞ, Erol, (2013), **“Arap Baharında Eklemlenen Kürt Bölgeleri ve Türk Dış Politikasına Etkileri”**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:5, Sayı:54, Ankara:Orsam Yayınları

OĞUZLU, Tarık, (2012), **ABD Sonrası Irak ve Türkiye**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:37, Ankara:Orsam Yayınları

OKTAV, Özden Zeynep, (2010), **Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye - Irak - Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri**, Ortadoğu Etütleri, Cilt:1, Sayı:2, Orsam Yayınları,

ORAN, Baskın, (1996), **“Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, Ankara

ÖZKEÇECİ, Binnur - Taner, (2002), **“How to Study Foreign Politics: Systemic Constraints vs. Domestic Politics and Decision-Making Structure”**, Perceptions: Journal of International Affairs, Aralık 2001 - Şubat 2002, Cilt 6, Sayı 4

ÖZPEK, Burak Bilgehan, (2013), **“Irak’ın Kürtleri mi; Iraklı Kürtler mi?”**, USAK Analist Dergisi, Ankara

ÖZPEK, Burak Bilgehan, (2009), **Irak -ABD Güvenlik Anlaşması Sonrası Türk Dış Politikası ve Irak’ın Kuzeyi**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Ankara:Orsam Yayınları

ÖZPEK, Burak Bilgehan, (2012), **Türkiye ve Irak: Egemenlik ve Çatışma**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:45, Ankara:Orsam Yayınları

ÖZTÜRK, Mehmet, (2010), **Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 19

SANDIKLI, Atilla ve KAYA, Erdem, “**Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim**”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 23, Bahar 2013

SEMİN, Ali, **Türkiye’nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı**, Bilge Strateji, Cilt:3, Sayı:5, Güz 2011

SVISTUNOVA, İrina, **Irak Faktörünün Türkiye’nin Dış Politikasına Etkisi**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:2, Sayı:19-20, Orsam Yayınları, Temmuz-Ağustos 2010

ŞENER, Bülent, **Atatürk’ün Dış Politika Anlayışında Gerçekçilik ve Pragmatizm Olguları**, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, Şubat 2007

TONKUŞ, Selen, **Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Ziyaretinin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’ndeki Yansımaları**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:45, Orsam Yayınları, Eylül 2012

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

HOLSTI, Ole, R., (2005), **Theories of International Relations**, <http://people.duke.edu/~pfeaver/holsti.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2015

Bush’un Saldırıları Sonrası Seslenişi, Cnn International, (2001), <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2014

ROMERO, Frances, **George W.Bush and Axis of Evil**, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2044176_2044193_2044190,00.html, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2014

Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti,

http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası_Güvenlik_Yardımcı_Kuvveti, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2014

GÜNAL, Altuğ, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,

<http://web.archive.org/web/20111111192225/http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-%20M15.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2014

“1 Mart Tezkeresi”,

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2014

ABD’nin 1 Mart Tezkeresi Utancı, NTV, (2011)

<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25180436/>, Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015

Demirel “1 Mart Tezkeresi’nin Çıkarması Bugün Türkiye’yi Çok Büyük

Sıkıntılara Soktu”, <http://www.habervitrini.com/gundem/demirel-1-mart-tezkeresinin-cikmaması-bugun-turkiyeyi-cok-buyuk-sikintilara-soktu-115953/>, Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015

YETKİN, Murat, (2012), Radikal, Tezkere Geçse 4-5 Tugayla Irak’a Girip

Tampon Bölge Kuracaktık,

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/tezkere_gecse_4_5_tugayla_irak_a_girip_tampon_bolge_kuracaktik-1096315, Erişim Tarihi: 2 Ocak 2015

Irak Yönetim Konseyi Üyeleri, (2004),

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_irak_konseyuye.shtml, Erişim Tarihi: 4 Ocak 2015

“Iraq Governing Council”, (2004),

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030729-2ce543bb.htm>, Erişim: 5 Ocak 2015

13 Temmuz 2003 Tarihinde Kurulan Irak Yönetimi Konseyi Hakkında

Bakanlık Açıklaması, (2003), Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,

http://www.mfa.gov.tr/no_118--_17-temmuz-2003_-13-temmuz-2003-tarihinde-kurulan-irak-yonetim-konseyi_-hakkinda.tr.mfa, Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015

Irak'ta Anayasa Pazarlığı Sürüyor, BBC, (2004),
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/03/040306_irakanayasa.shtml,
Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015; <http://www.danielpipes.org/article/1595>,
(05/03/2004).

KUMKALE, Tahir Tamer, (2004), **“Irak Geçici Yönetimi Geçici Anayasayı Kabul Etti. şimdi Ne Olacak?”**, <http://www.kumkale.net/makaleler/00294.html>,
Erişim Tarihi: 6 Ocak 2015

Irak'ta Seçime Doğru... Oy Kullanma Süreci Nasıl İşleyecek?, Milliyet, (26 Ocak 2005), <http://www.milliyet.com.tr/2005/01/26/son/sondun20.html>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2015

Irak'ta Seçim Sonuçları ve Alarm Zilleri, (2005)
<http://www.cnnturk.com/haber/dunya/irak'ta-secim-sonuclari-ve-alarm-zilleri>,
Erişim Tarihi: 6 Ocak 2015

Irak Seçimlerinde Yaşanan Türkmen Mağlubiyeti'nin Arka Yüzü, (2006),
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/204/irak_secimlerinde_yasanan_turkmen_maglubiyetinin_arka_yuzu
Erişim Tarihi: 6 Ocak 2015

CİNDEMİR, Kasım, (10 Nisan 2006), **ABD'ye Göre de Irak Bölünebilir**, Milliyet,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/4229171.asp>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2015

Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın Türkçe Tam Metni, (2009),
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasas_i.pdf. Erişim Tarihi: 23 Kasım 2012

Irak Kürdistan Bölgesi Genel Bilgileri, (2010)
http://www.hazer.tv/ulkeler/irak_kurdistan_bilgi.html, Erişim Tarihi 10 Ocak 2015

Ortak Tatbikat ve Askeri İşbirliği, (2010), Yenişafak Gazetesi,
<http://www.yenisafak.com.tr>, Erişim Tarihi:10 Ocak 2015

Kürt Yönetimi Peşmerge Sayısının 190 Bin Olmasını İstiyor, (2011), Milliyet,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/6668143.asp>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015

Irak’a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı?, CNN Türk, (2 Kasım 2007)
<http://www.cnnturk.com/2007/dunya/11/02/iraka.komsu.ulkeler.girisimi.nasil.basladi/402105.0/>, Erişim Tarihi: 25 Kasım 2012.

DÜNDAR, Can, (2007), “Üç Yıl Önce, Üç Yıl Sonra: ABD - PKK ve Kuzey Irak”, <http://candundar.com.tr/v3/index.php#!#Did=4499>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2015

Irak Türkmenlerinin Tarihçesi, (2006),
http://www.kerkukvakfi.com/turkmen_tarihce.asp, Erişim Tarihi: 20 Kasım 2012

DOĞANAY, Rahmi, (2004), **Misak-ı Milli Nedir? Neresindeyiz?**,
http://www.mudafaai-hukuk.com.tr/arsiv/ocak04_08.htm, Erişim tarihi: 23Kasım 2012

N.Barzani:”140.Madde Çok Önemli”, (2007),
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/427857.asp>, Erişim tarihi: 23 Kasım 2012

Tedbirler Çoktan Devrede, Yenişafak Gazetesi, (2 Kasım 2007),
<http://www.yenisafak.com.tr/politika/tedbirler-coktan-devrede-78796>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2015

Babacan: “Operasyonun Hedefi PKK’dır”, Hürriyet Gazetesi, (3 Şubat 2008),
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8296868.asp>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2015

Amerika Açıklama İstiyor, Vatan Gazetesi, (29 Şubat 2008),
<http://www.gazetevatan.com/amerika-aciklama-istiyor-164404-gundem/>,
Erişim Tarihi: 8 Ocak 2015

BERK, İbrahim, (1 Şubat 2005), **Namluların Gölgesinde Seçim**,
http://www.haberturka.com/artikel.php?artikel_id=237, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015

Domino Etkisi Korkutuyor, Habertürk, (24 Şubat 2011),
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/604318-domino-etkisi-korkutuyor>,
Erişim tarihi: 25 Kasım 2012

Gül: “Kürtler de Türkmenler de Akrabamız”, Hürriyet, (13 Ocak 2007),
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5773235.asp?gid=71>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

Talabani Gül’ün Mevkidaşı Olarak Ankara’da, NTV, (8 Mart 2008),
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/438191.asp>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

KOHEN, Sami, (25 Kasım 2008), **Irak’ta Yeni Gerçekler**, Milliyet,
<http://www.milliyet.com.tr/-/sami-kohen/dunya/dunyayazardetay/25.11.2008/1020457/default.htm>, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015

Genel Energy’ye Kuzey Irak Piyangosu, Sabah Gazetesi, (10 Nisan 2013),
<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/04/10/karamehmete-kuzey-irak-piyangosu>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

21 Şubat 2008 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı, MGK Genel Sekreterliği, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/21-subat-2008-tarihli-toplanti>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

DEDEOĞLU, Beril, (2011), **Türkiye-Irak İlişkileri: “Doğu”-“Batı” Eksen ve Değişkenler**, <http://cg.turkmas.uoa.gr/index.php/cg/article/view/4/3>, Erişim Tarihi: 19 Kasım 2012

Nabucco’ya Kuzey Irak’tan Gaz Desteği, Yenişafak Gazetesi, (19 Mayıs 2009),
<http://www.yenisafak.com.tr/politika/nabuccoya-kuzey-iraktan-gaz-destegi-187142>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

TERKOĞLU, Barış, (2009), **Ahmet Davutoğlu Barzani'ye Neden Gitti**,
<http://www.turkishnews.com/tr/content/2009/11/01/ahmet-davutoglu-barzaniye-neden-gitti/>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

EKİZ, Aynur, (2011), **Erdoğan'ın Irak Ziyaretinin Önemi Nedir**, Yenişafak Gazetesi, (29 Mart 2011), <http://www.yenisafak.com.tr/dunya/erdoganin-irak-ziyaretinin-onemi-nedir-310898>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

GÜRCANLI, Zeynep, (2009), **Davutoğlu'nun Tarihi Ziyareti**, , Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12814120.asp>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

YAŞAR, Bora, (2013), **Barzani ile temaslar**,
<http://www.hisse.net/forum/archive/index.php/t-117275.html>, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015

Barzani'den Maliki'ye Suçlama, (25 Ocak 2009),
<http://www.internethaber.com/barzaniden-malikiye-suclama-176248h.htm>, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015

KHALİL, Lydia, (2009), **Stability In Iraqi Kurdistan: Reality or Mirage?**,
Brookings Institution,
<http://www.brookings.edu/research/papers/2009/06/kurdistan-khalil>, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015

Kuzey Irak Petrolü Devrede, (2 Haziran 2009),
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090601_kurd_oil.shtml, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015

ALAÇAM, Müge, (2010), **Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin Türkiye Ziyareti**, TASAM,
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1276/turkiyenin_kuzey_irak_politikasi_ve_irak_kurt_bolgesel_yonetimi_baskani_mesud_barzaninin_turkiye_ziyareti, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015

Özçelik, Barzani ile Görüştü, Yenişafak Gazetesi, (11 Ocak 2009)
<http://www.yenisafak.com.tr/dunya/ozcelik-barzani-ile-gorustu-162065>, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015

BİLA, Fikret, (2008), **Barzani'den Olumlu Sinyal**, Milliyet Gazetesi, (15 Ekim 2008), <http://www.milliyet.com.tr/-/fikret-bila/siyaset/siyasetyazardetay/15.10.2008/1003383/default.htm>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015

CHAROUNTAKI, Marianna, (2012), **Turkish Foreign Policy and The Kurdistan Regional Government**, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/03/8-Marianna_Charountaki.pdf, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

PARK, Bill, (2014), **Turkey - Kurdish Regional Government Relations After the U.S. Withdrawal From IRAQ: Putting The Kurds On The Map**, U.S. Army War College Strategic Studies Institution, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB1190.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

Cumhurbaşkanı Gül, Neçirvan Barzani'yi Kabul Etti, (2009), Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47827/cumhurbaskani-gul-necirvan-barzaniyi-kabul-etti.html>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

N. Barzani: "Türkiye Kürdistan Bölgesini Tanıdı", (25 Mart 2009), <http://www.ntvmsnbc.com/id/24950249/>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

T.C.Erbil Başkonsolosluğu, <http://erbil.bk.mfa.gov.tr/Mission.aspx>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

Türkiye'nin Erbil Başkonsolosu Aydın Selcen, (2010), Haber7, <http://www.haber7.com/etiket/t%C3%BCrkiye+erbil+ba%C5%9Fkonsolosu+aydin%20selcen>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015

Erbil Başkonsolosluğu Açıldı, Radikal Gazetesi, (12 Ekim 2010) http://www.radikal.com.tr/turkiye/erbil_baskonsoloslugu_acildi-1023355, 16 Ocak 2015

ATEŞ, Hamdi, (2011), **Kuzey Irak'ın Kontörleri İstanbul'dan**, Sabah Gazetesi, (16 Mayıs 2011)
<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/05/16/kuzey-irakin-kontorleri-istanbuldan>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2015

Kuzey Irak'ta Kontör Yükleyen İnnova Balkanlara da Açılıyor, Star Gazetesi, (26 Şubat 2012) <http://www.star.com.tr:80/ekonomi/kuzey-irak-ta-kontor-yukleyen-innova-balkanlar-a-da-aciliyor->, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2015

Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, (2012), Kürt Bölgesel Yönetimi Planlama Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,
<http://www.mop.krg.org/index.jsp?sid=1&id=142&pid=105>, Erişim 22 Ocak 2015

İlknur Çevik: “Türkiye'nin Kuzey Irak Fatihisi”, (10 Kasım 2006),
http://www.ydh.com.tr/HD1693_ilmur-cevik--turkiyenin-kuzey-irak-fatihisi.html, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2015

Karamahmet'in Yeni Ortağı Barzani Oldu: Haber7, (5 Ağustos 2009),
<http://www.haber7.com/ekonomi/haber/425617-karamahmetin-yeni-ortagi-barzani-oldu>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2015

DONAT, Nevin, (2011), **Sıfırdan 9 Yılda 4 Milyar Dolarlık Şirket Çıkardı**, Milliyet Gazetesi, (7 Eylül 2011), <http://www.milliyet.com.tr/sifirdan-9-yilda-4-milyar-dolarlik-sirket-cikardi/ekonomi/ekonomidetay/08.09.2011/1435893/default.htm>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2015

DENİZ, Tarkan, (2012), **Kuzey Irak'ta Faal Türk Petrol ve Gaz Enerji Sektörü Firmalar ile Faaliyetleri**, <http://politikaakademisi.org/kuzey-irakta-faal-turk-petrol-ve-gaz-enerji-sektoru-firmalari-ile-faaliyetleri/>, Erişim tarihi: 1 Şubat 2015

General Energy - Board of Directors, <http://www.genelenergy.com/about-us/board-management/board-of-directors.aspx>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2015

Türk Dizileri 50 Milyon Dolar Getirdi, Vatan Gazetesi, (15 Ocak 2011),
<http://www.gazetevatan.com/turk-dizileri-50-milyon-dolar-getirdi-353027-ekonomi/>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2015

Türkiye'nin Yumuşak Gücü Irak'ı Değiştiriyor, Ntvmsnbc, (5 Ocak 2011),
<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25167879>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2015

Kuzey Irak'ta Türk Üniversitesi Açıldı, Cnnturk.com, (22 Kasım 2008),
<http://www.cnnturk.com/2008/dunya/11/22/kuzey.irkta.turk.universitesi.acildi/501703.0/>, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2015

Türk doktorlar Irak'ta Hastane Açtı, Zaman Gazetesi, (6 Aralık 2006)
http://www.zaman.com.tr/dunya_turk-doktorlar-irkta-hastane-acti_467092.html, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2015

Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Irak'a Hizmet Veriyor, (2010)
<http://www.dicleedu.tr/merkez/duyurular.asp>, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2015

ERKMEN, Serhat, (2012), **Maliki Neden Türkiye Hakkında Olumsuz Beyanatlar Veriyor**, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3081>, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2012

Tariq al-Hashimi, http://en.wikipedia.org/wiki/Tariq_al-Hashimi, Erişim Tarihi: 20 Kasım 2012

DUMAN, Bilgay, **Irak'ta Siyasi Krizde Yeni Aşama: Maliki'nin soruşturulması**,
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3583>, Erişim Tarihi: 16 Kasım 2012

Irak'ta Tarık El Haşimi'ye Tutuklama, (20 Aralık 2011),
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25307464/>, Erişim Tarihi: 20 Kasım 2012

Haşimi'ye Üçüncü Kez İdam Cezası, (4 Kasım 2012),
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25394817/>, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2012

KANBOLAT, Hasan, (2012), **Maliki'nin Gerilimi tırmandıran Yeni Adımları**, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3153>, Erişim Tarihi: 16 Kasım 2012

POLLACK, Kenneth, M., (2011), **Understanding The Iraq Crisis**, Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2011/12/24-iraq-pollack>, Erişim Tarihi: 23 Kasım 2012

Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2015

O'HANLON, Michael, E., (2009), **Iraq's Northern Problem**, Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2009/07/21-iraq-ohanlon>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2015

Barzani Peşmergelerini Alarma Geçirdi, NTV, (18 Kasım 2012), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25398735>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2015

ÇETİN, Çetiner, (2012), **“Irak'ta Kürt ve Şii Çatışması mı”** International Middle East Peace Research Center (IMPR), <http://www.impr.org.tr/irakta-kurt-ve-sii-catismasi-mi/#.VUH0FdLtmkp>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2015

ERKMEN, Serhat, (2012)“**Neçirvan Barzani'nin Türkiye Ziyareti: Türkiye İle Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkide Yeni Bir Dönemeç**”, Orsam, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3500>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2015

SEMİN, Ali, (2012), **Bağdat - Erbil Arasında Petrol Krizi ve Türkiye**, Bilgesam, <http://www.bilgesam.org/incele/1116/-bagdat-erbil-arasında-petrol-krizi-ve-turkiye/#.VUH5dLtmkq>, Erişim tarihi: 16 Şubat 2015

KARAGÖL, Erdal Tanas, (2014), **Ortadoğu’da Yeni Ekonomik İşbirliği: Türkiye ve İKBY**, SETA, <http://setav.org/tr/ortadoguda-yeni-ekonomik-isbirligi-turkiye-ve-ikby/yorum/16217>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2015

URAS, Umut, (2013), **Kurdish Leader Makes Historic Turkey Visit**, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/11/kurdish-leader-makes-historic-turkey-visit-201311208312697500.html>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2015

TEZ, Mehmet, (2013), **Doğu’da Bir Paris Daha Yükseliyor**, Milliyet Gazetesi, (26 Mart 2013), <http://www.milliyet.com.tr/dogu-da-bir-paris-daha-yukseliyor-gundem/gundemdetay/26.03.2013/1685122/default.htm>, 16 Şubat 2015

Türkiye, Irak’ı Değiştiriyor, Hürriyet Gazetesi, (6 Ocak 2011) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16692711.asp?gid=254>, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2015

<http://kurdistaninvestment.org/>, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2015

Erbil’de Ev Fiyatları Cep Yakıyor, (2014), <http://emlakkulisi.com/erbilde-ev-fiyatlari-cep-yakiyor/63249>, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2015

Türkiye - Irak Ekonomik İlişkiler, T.C.Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2015

ŞAHİN, Kadife, (2013), **Erbil Şantiye Oldu Türkler Akın Etti**, Milliyet Gazetesi, (8 Ağustos 2013), <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArxiv&KategoriID=3&ArticleID=1166866>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2015

Başkan Harun Akça: “Kuzey Irak 82. İlimiz Gibi”, Ankisad, (2014), <http://www.ankisad.org/sdetay.asp?did=301,1899,b&title=ankisad-uyesi-is-adamlari-kuzey-irakta%85>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015

Kuzey Irak'ı 1500 Türk Şirketi Kalkındırdı, (2014),

<http://konuttimes.com/git/yonlendir.php?id=1626481>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015

Türk Şirketler Irak'ta Konut Yapıyor, (2014),

http://konuttimes.com/gundem/turk_sirketler_irakta_konut_yapiyor/106227, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015

CİWAN, Murad, (2010), Türkiye İle Irak Kürdistan Bölgesi İlişkileri; Geçmiş ve Gelecek, http://www.kurinfo.com/nuce_bixwine.asp?id=2496, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015

Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Vikipedi, (2010),

http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCrdist%C3%A2n_B%C3%B6lgesel_Y%C3%B6netimi, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015

AYHAN, Veysel, (2012), Erbil Gözlemleri: Uluslararası Erbil Fuarı, IMPR,

<http://www.impr.org.tr/erbil-gozlemleri-ticaretin-siyaset-anlayisi/#.VUIiP9Ltmkp>, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2015

SEMİN, Ali, (2012), Bağdat-Erbil arasında Petrol Krizi ve Türkiye,

<http://www.bilgesam.org/incele/1116/-bagdat-erbil-arasinda-petrol-krizi-ve-turkiye/#.VQ3ZrfysWrE>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2015

Kürtlerin Petrol Anlaşması Savaş Çıkarır: ntvmsnbc.com, (20 Haziran 2012),

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25359923/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2015

DUNNING, Tristan, (2014), 'Independent'Kurds Need Baghdad More Than

They'd Like, <http://theconversation.com/independent-kurds-need-baghdad-more-than-theyd-like-29534>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2015

Irak - Türkiye Ham Petrol Boru Hattı: <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2015

Türkiye'nin Enerji Stratejisi: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2015

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Yurt Dışı Projeler, <http://www.tpao.gov.tr/tp5/?tp=m&id=29>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

Kuzey Irak'ta Exxon'un ortağı TPIC, (2013), <http://enerjienstitusu.com/2013/05/16/kuzey-irakta-exxonun-ortagi-tpic/>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

Kuzey Irak İle Milyar Dolarlık Petrol ve Doğalgaz Anlaşması Yapıldı, (2013), <http://enerjienstitusu.com/2013/11/07/k-irak-ile-milyarlarca-dolarlik-petrol-ve-dogalgaz-anlasmasi-yapildi/>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

Türkiye ve Kuzey Irak Arasındaki Petrol Anlaşması, BBC Türkçe, (13 Aralık 2012), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121213_ft_turkey_northern_iraq.shtml, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

HILTERMANN, Joost R., (2012), Baghdad And Erbil Battle For Iraq, <http://nationalinterest.org/commentary/baghdad-erbil-battle-iraq-7357>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

Prime Minister Barzani Invites Baghdad To Observe Process Of Oil Exports To Turkey, Kurdistan Regional Government, (2013), <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=50027>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

KANBOLAT, Hasan, (2012), "Ankara - Erbil Hattında Enerjinin Artan Önemi", ORSAM, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3501>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2015

Davutoğlu'ndan Tarihi Ziyaret, Akşam Gazetesi, (2 Ağustos 2012), <http://www.aksam.com.tr/siyaset/davutoglundan-tarihi-ziyaret--130450h/haber-130450>, Erişim Tarihi: 8 Mart 2015

Davutoğlu’ndan Kerkük Seferi, Sabah Gazetesi, (3 Ağustos 2012),
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/08/03/davutoglundan-kerkuk-seferi>,
Erişim Tarihi: 8 Mart 2015

Irak’ta İç Savaşı Önlemek İçin Sadr Devrede, ntvmsnbc.com, (22 Kasım 2012),
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25400086/>, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2012.

DUMAN, Bilgay, (2012), **Basra’da Türkiye’ye Yönelik Protesto Gösterileri ve Düşündürdükleri**, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3503>,
Erişim Tarihi: 18 Kasım 2012

Bağdat: “Davutoğlu’nu Tutuklama Hakkımız Var”, Radikal Gazetesi, (2 Ağustos 2012),
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1096025&CategoryID=81>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2012

ULUTAŞ, Ufuk, **Yeni Türkiye’nin İdealist - Realist Sözleşmesi**, SETA,
<http://setav.org.tr/yeni-turkiyenin-idealist-realist-sozlesmesi/yorum/18651>,
Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2015

ÖRMECİ, Ozan, **Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm**, Uluslararası Politika Akademisi,
<http://politikaakademisi.org/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2015

EKLER

EK - I

Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye’de bulunmasına ve muharip unsurların

Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/189) tam metni:

“ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Irak konusundaki endişe verici gelişmeler çok hızlı bir seyir izlemekte ve kriz ortamı giderek ağırlaşmaktadır. Sorunun barışçı yollarla çözümü yönündeki çabalar bugüne kadar ümit edilen sonuçları vermemiştir.

58 inci Cumhuriyet Hükümeti, gelişmeleri başından beri yakından ve hassasiyetle izlemiş, barışçı çözüme katkıda bulunmak amacıyla yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla, başta bölge ülkeleri olmak üzere, ilgili tüm ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla temas ve istişarelerde bulunmuştur.

Irak'a ilişkin gelişmeler 6 Şubat 2003 tarihli kapalı oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından değerlendirilmiş ve her ihtimale karşı gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması ve hazırlıkların yapılması amacıyla hükümete yetki verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu çerçevede, Türkiye'deki askerî üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile altyapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Amerika Birleşik Devletlerine mensup teknik ve askerî personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, bununla ilgili düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesini kararlaştırmıştır.

Hükümet, gerekli hazırlıkları buna uygun olarak sürdürmüş ve bu faaliyetlerin hukukî ve teknik çerçevesini belirleyen mutabakat muhtırası ABD ile 8 Şubat 2003 tarihinde sonuçlandırılarak altyapı çalışmaları başlatılmıştır.

Öte yandan, Türkiye için güvenlik riski oluşturan olumsuz gelişmelerin yoğunluk kazanması üzerine, NATO Antlaşmasının 4 üncü maddesi çerçevesinde gerekli istişareler başlatılmış ve NATO Savunma Planlama Komitesi, 19 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye'ye NATO desteği verilmesini kararlaştırmıştır.

Bu kapsamda, Türk hava sahasının bütünlüğünün korunması ve gözetimi için, savunma amaçlı olarak, NATO havadan erken ihbar uçakları ile NATO hareket alanı füze savunma sistemlerinin Türkiye'de konuşlandırılması ve kimyasal ve biyolojik silahlara karşı koruma desteği sağlanması kararlaştırılmıştır.

Bugün gelinen noktada, bölgede hüküm süren krizin bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali giderek güçlenmektedir. Ağırlaşan ortam ve şartlar karşısında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve risklerin ciddî boyutlar kazandığı bir sürece girilmektedir.

Türkiye'nin millî birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının bölgede yuvalanmaları, Irak'taki durumun Türkiye için teşkil ettiği güvenlik tehdidinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Aynı şekilde, Irak'ta, etnik, din ve mezhep temelinde bir parçalanmaya yol açabilecek gelişmeler de çok ciddi bir endişe kaynağıdır.

Bunun yanı sıra, geçmişte yaşanan müessif tecrübeler, Kuzey Irak'tan ülkemize toplu göç hareketi ihtimaline karşı da hassas ve hazırlıklı olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla, sınır bölgelerimizde muhtemel yığılmaları önlemek ve insanî mülahazaları da dikkate alarak, bu göçün, sınırlarımızın mümkün olduğunca ilerisinde uygun bir bölgede durdurulmasını sağlamak için gereken tedbirlerin alınması kaçınılmaz olacaktır. Bu konuda başlatılan hazırlıklar sürdürülmektedir.

Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve millî birliğinin korunmasına ve sorunun barışçı yollarla çözüme kavuşturulmasına büyük önem vermektedir. Kuvvet kullanımı son çare olarak görülmelidir. Giderek tırmanan krizin bir savaşa dönüşmeden çözümü için zaman giderek azalmaktadır. Savaşın önlenmesi için Irak yönetiminin tam ve etkin silahsızlanma konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında yer alan yükümlülüklerini tüm icaplarıyla yerine getirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Irak'ın, durumun vahametini idrak etmesi ve sorunun barış ortamı korunarak çözümünün önünü açması için, uluslararası toplumun kararlı tutumunu sürdürmesi büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile aday ülkelerin 17-18 Şubat 2003 tarihlerinde Brüksel'de yaptığı ve Türkiye'nin de katıldığı zirve toplantısı ortak bildirisinde de vurgulandığı üzere, bu konuda sergilenecek kararlılık ve dayanışmanın yanı sıra somut ve fiilî askerî caydırıcılık tedbirlerinin alınması, Irak'ın bu konuda ikna edilebilmesinde çok etkili bir vasıta olacaktır.

58 inci Cumhuriyet Hükümeti, bu olumsuz gelişmelerin karşımıza çıkarabileceği bütün risklere ve ihtimallere karşı Türkiye'nin temel hak ve menfaatlerini korumak amacıyla, gereken bütün güvenlik tedbirlerini almakta ve uygulamaya koymaktadır.

Irak'a karşı askerî caydırıcılık tedbirleri kapsamında yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de geçici olarak konuşlandırılması için Türkiye Büyük Millet Meclisinin izin ve yetki vermesi, bugünkü kriz ortamında munzam bir baskı unsuru olarak çok önemli ve etkili bir fonksiyon icra edecektir.

Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyetinin, en kötü ihtimale karşı hazırlıklı olarak zamanında ve süratle hareket etmesini ve gerekli tedbirleri almasını sağlamak bakımından Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi konusunda

Türkiye Büyük Millet Meclisinin izninin alınması, hükümetin etkili bir siyaset izlemesini sağlamak açısından büyük önem taşıyacaktır.

Bu kuvvetlerin, gelişmelerin seyrine göre gerektiğinde kullanılmalrı, hükümetin belirleyeceği esaslara ve bu konuda yapılacak düzenlemelere bağı olacaktır.

Bu mülahazalarla; gereğı, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde,

1- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına,

2- Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde, en fazla 62 000 askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının, hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına; bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleri ile özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekâta kullanılmalrını sağlayacak şekilde konuşlanmalrı ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını üst uçuş amacıyla kullanmalrı için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye gelişyle ilgili hazırlıkların yürütülmesine, Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliğı esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına,

Anayasanın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesini arz ederim.

Abdullah GÜL

Başbakan”

Kaynak: <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm>,

Erişim Tarihi: 30 Aralık 2014

EK - II

IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ 2009 YILI HARİTASI

Kaynak: IKBY 2009 Yılı Haritası:

http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCrdistan_B%C3%B6lgesel_Y%C3%B6netimi#/media/File:Kurdistan_2009.png

EK - III

*Anayasa'nın 92'nci maddesine göre Başbakanlık Tezkeresi: 15/10/2007
TBMM Başkanlığına*

“Türkiye, Irak'ın kuzey bölgesinde yuvalanmış bulunan PKK terör unsurlarından kaynaklanan ve halkının huzur ve güvenliğiyle ülkesinin milli birliğine, güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yöneltilmiş ciddi bir terörist saldırı ve açık bir tehditle karşı karşıyadır.

Dost ve kardeş Irak'ın toprak bütünlüğünün, milli birliğinin ve istikrarının korunmasına büyük önem atfeden Türkiye, PKK teröristlerinin Irak'ın kuzeyindeki mevcudiyetine ve faaliyetlerine son verilmesini sağlamak amacıyla uzunca bir süredir yoğun siyasi ve diplomatik girişimlerde ve uyarılarda bulunmuştur.

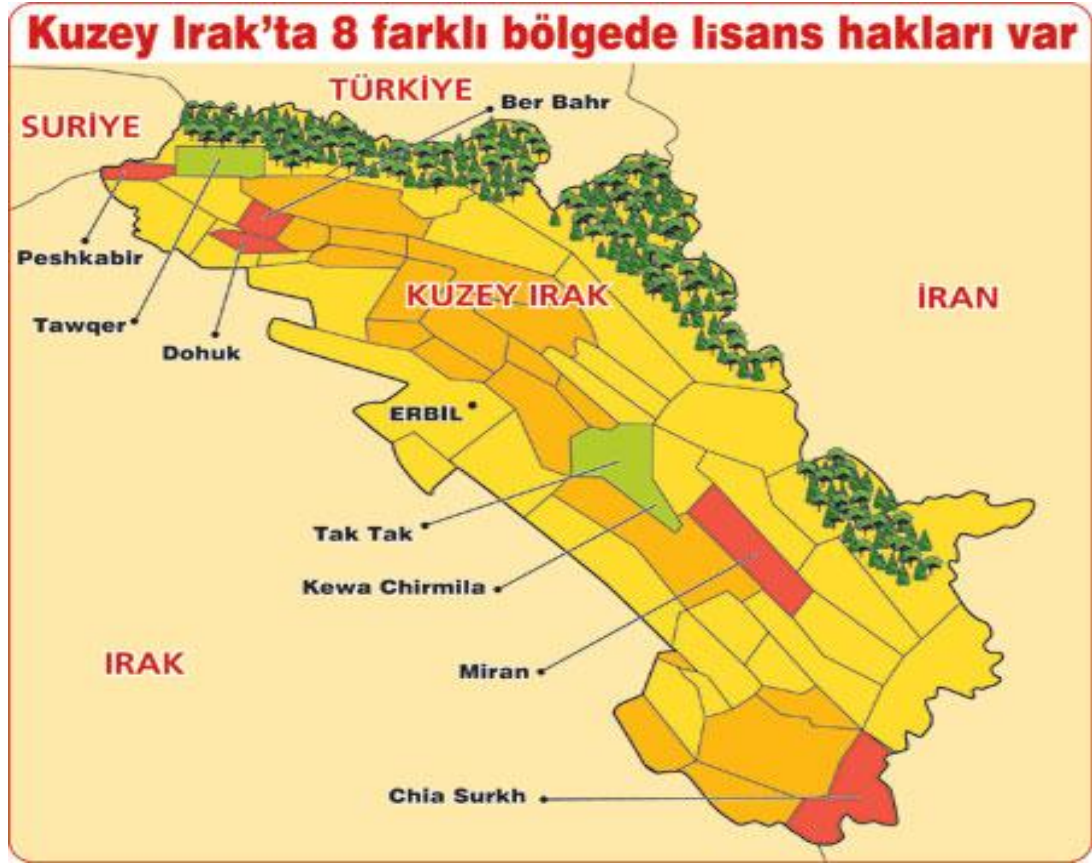
Bu çabalarımızda istenilen sonuçların alınması bugüne kadar mümkün olmamıştır. Türkiye'ye yönelik terörist saldırılar ve tehdide karşı, terörizmle mücadelenin bir parçası olarak uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli tedbirleri almak üzere, hudut, şümul, miktar ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının, Irak'ın kuzeyinden ülkemize yönelik terör tehdidinin ve saldırılarının bertaraf edilmesi amacıyla, sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere, Irak'ın PKK teröristlerinin yuvalandıkları kuzey bölgesi ile mücavir alanlara gönderilmesine ve görevlendirilmesine Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin verilmesini arz ederim.”

Recep Tayyip Erdoğan

Başbakan

EK - IV

Genel Energy Şirketi'nin Kuzey Irak'ta Petrol Çıkarma Lisansı Olan 8 Bölge

Kaynak: *Sıfırdan 9 Yılda 4 Milyar Dolarlık Şirket Çıkardı*, Milliyet,
<http://www.milliyet.com.tr/sifirdan-9-yilda-4-milyar-dolarlik-sirket-cikardi/ekonomi/ekonomidetay/08.09.2011/1435893/default.htm>,

Erişim Tarihi: 10 Aralık 2014

ÖZGEÇMİŞ

01.10.1989'da Seyhan/Adana'da doğdum. İlköğretimi Adıyaman'da, Liseyi Mersin'de tamamladıktan sonra 2007 yılında Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde eğitime başladım.

2010 yılında Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)'nde ve 2011 yılında T.C. Kocaeli Valiliği AB Projeler Koordinasyon Merkezi'nde stajımı yaptım. 2012 Yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde stajımı tamamladım.

2012 yılında lisans eğitimimi tamamladım ve aynı yıl başladığım Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda lisansüstü eğitime devam etmekteyim.